

Vihervaaran Anna ajan hampaissa
Anne of Avonlea -romaanin alkuperäinen ja uudistettu suomennos

Taru Karonen
Kieli- ja käännöstieteiden laitos
Käännöstiede (englanti)
Pro gradu -tutkielma
Toukokuu 2007

Tampereen yliopisto
Käännöstiede (englanti)
Kieli- ja käännöstieteiden laitos

KARONEN, TARU: Vihervaaran Anna ajan hampaissa. *Anne of Avonlea* -romaanin alkuperäinen ja uudistettu suomennos

Pro gradu -tutkielma, 71 sivua (+ englanninkielinen tiivistelmä 4 sivua)

Kevät 2007

Tutkielmassa perehdytään käännösten uudistamiseen ja tarkistamiseen ja selvitetään, miten se erottuu suhteessa uudelleenkäntämiseen. Työ on tapaustutkimus Lucy Maud Montgomeryn teoksen *Anne of Avonlea* alkuperäisestä suomennoksesta vuodelta 1921 (suom. Hilja Vesala) sekä vuoden 1961 uudistetusta ja tarkistetusta suomennoksesta. Muutoksia uudistetussa käännöksessä tarkkaillaan lähinnä historiallisten, poliittisten ja uskonnollisten viittausten sekä poistojen kautta ja syitä käännösratkaisuille ja muutoksille pyritään löytämään kunkin käännöksen luomisajankohdan sosiokulttuurisesta ilmapiiristä.

Tutkielman lähtökohtana on oletus, että suomennosta uudistettaessa ja tarkistettaessa alkuperäinen suomennos toimii ensisijaisena lähteenä ja alkuteksti toissijaisena. Lähtöoletuksena on myös että koska kyse on uudistuksesta (eikä uudelleenkäntämisestä) muutokset ovat pienimuotoisia, lähinnä kielen (sekä sanaston että rakenteen) vanhahtavuuteen liittyviä uudelleenmuotoiluja. Muotoiluille pyritään löytämään perusteluita 1920- ja 1960-luvun eriävistä asenteista muun muassa lasten- ja käännöskirjallisuutta kohtaan sekä käsityksistä lasten asemasta ja ymmärryskyvystä.

Tutkielmassa hyödynnetään kulttuurisidonnaisten elementtien kääntämistä näytelmäteksteissä tutkineen Sirkku Aaltosen tutkimusta *Acculturation of the Other* sekä erityisesti tällaisten piirteiden kääntämistä lastenkirjallisuudessa tarkastelleen Göte Klingbergin teosta *Children's Fiction in the Hands of Translators*.

Tutkielmassa todetaan, että tapausteoksen käännös on lähtöoletuksesta poiketen kokenut uudistuksessa varsin rajuja muutoksia ja paikoitellen uudistus on oletusten vastaisesti modifioinut alkutekstin ajatuksia radikaalimmin kuin alkuperäinen käännös. Tulos on hämmästyttävä myös tarkasteltaessa 1920- ja 1960-lukujen lasten- ja nuortenkirjan aseman valossa. Lisäksi tutkimuksessa paljastui mielenkiintoista tietoa lähde- ja kohdetekstien välisistä suhteista.

Tutkimuksen tärkein tulos on kuitenkin se, että se osoittaa käännösten uudistettuihin painoksiin kohdistuvat oletuksemme ainakin tämän tapauksen kohdalla suurilta osin virheellisiksi ja esittää siten, että niiden tutkimiseen olisi nyt tilausta.

Avainsanat: Montgomery, Anna, uudelleenkäntäminen, uudistettu käännös, kulttuurisidonnaisuus

1. Johdanto	1
1.1 Vihervaaran Anna Suomessa	1
1.2 Anna tutkimuskohteena	3
1.3 Tutkimuksen rakenne ja menetelmät	5
1.4 Alkutekstistä	6
2. Historiallinen ja yhteiskunnallinen tausta	6
2.1 1800- ja 1900-lukujen vaihteen Prinssi Edvardin saari ja Kanada	7
2.1.1 Lapsikäsitys	9
2.1.2 Lasten- ja nuortenkirjallisuuden asema	10
2.2 1920-luvun alun Suomi	11
2.2.1 Lapsen asema	12
2.2.2 Lasten- ja nuortenkirjallisuuden asema	13
2.3 1960-luvun alun Suomi	14
2.3.1 Lapsen asema	15
2.3.2 Lasten- ja nuortenkirjallisuuden asema	16
2.4 Suomi nyt	18
2.4.1 Lapsen asema	18
2.4.2 Lasten- ja nuortenkirjallisuuden asema	19
3. Uudelleenkääntäminen vs. käännösten tarkistaminen ja uudistaminen	20
3.1 Uudelleenkääntäminen	21
3.1.1 Kotouttaminen ja vieraannuttaminen	22
3.2 Käännöksen tarkistaminen ja uudistaminen	24
3.3 Poistaminen lasten- ja nuortenkirjallisuuden kääntämisessä	25
4. Kulttuuri- ja aikasidonnaisten elementtien kääntäminen	27
4.1 Historiallisen aineksen kääntäminen	29
4.2 Poliittisen aineksen kääntäminen	31
4.3 Uskonnollisen aineksen kääntäminen	32
4.4 Kulttuurin näkyminen Montgomeryn fiktiossa	32
4.4.1 Historiallisen aineksen rooli	34
4.4.2 Poliittisen aineksen rooli	35
4.4.3 Uskonnollisen aineksen rooli	36
5. Tapaus Anna	37
5.1 Lucy Maud Montgomery	38
5.2 Anna ystävämme / Anne of Avonlea	38
5.3 Kulttuurisidonnaiset viittaukset	39
5.3.1 Historiallisten viittausten kääntäminen	39
5.3.2 Poliittisten viittausten kääntäminen	54
5.3.3 Uskonnollisten viittausten kääntäminen	57
5.4 Poistot	60
5.5 Muita huomioita käännöksistä	65
6. Lopuksi	66
Lähteet	69
Abstract in English	72

1. JOHDANTO

1.1 Vihervaaran Anna Suomessa

YLE, Suomen kirjasaatiö ja Kirjakauppaliitto käynnistivät vuonna 1998 kampanjan ”1000 vuotta - 100 kirjaa”, jonka tarkoituksena oli esitellä eri medioissa sata suomalaisille lukijoille tärkeää kirjaa. Kampanjalla haluttiin myös osoittaa kirjan elinvoiman pysyvyyttä uudelle vuosituhannele siirryttäessä. Sadan kirjan lista julkaistiin vuonna 1999 ja se piti sisällään niin suomeksi kirjoitettua kuin käänöskirjallisuuttakin. Listaa esiteltiin ja siitä keskusteltiin eri medioissa, niin televisiossa, radiossa, Internetissä kuin kirjakaupoissakin. Kampanjan ajan suomalaiset saivat lähettää palautetta ja kertoa, mitkä kirjat heidän mielestään olisi pitänyt sisällyttää listaan. Näiden ehdotusten pohjalta koottiin niin sanottu ”varjolistalla”. (Tuhat vuotta – sata kirjaa.)

Sadan kirjan listasta löytyy ilahduttavan runsaasti lasten- tai nuortenkirjallisuudeksi laskettavia teoksia ja niiden joukosta myös L.M. Montgomeryn *Runotyttö*. Se, että Montgomeryn kirjoista listalle selviytyi juuri tämä kirja (yhdeksi kirjalijalta ei listalla ole useampaa kuin yksi teos), ei sinällään ole yllätys: *Runotyttö* ja koko Emilia-sarjaa on aina pidetty kirjallisuustieteen alalla Montgomeryn merkittävimpänä teoksena, tärkeämpänä kuin huippusuositettua Anna-sarjaa. Mutta sekään ei liene yllätys, että Anna-sarja löytyy kuitenkin varjolistalta.

Suvi Aholan ja Satu Koskimiehen toimittama *Uuden kuun ja Vihervaaran tytöt* on oiva osoitus siitä, miten suuri merkitys Anna-sarjalla (kuten myös *Runotyttö*-sarjalla) on ollut eri sukupolvien naisiin, heidän lukuharrastuksensa alkuun, mielikuvituksen kehittymiseen ja jopa naiseksikasvuun. Löytyypä teoksesta myös kirjoitus yli 80-vuotiaalta mieheltä, joka kertoi jatkosodan aikana rintamalla lukeneensa Anna-sarjan ja jopa lainanneensa sen koko komppanian luettavaksi korsuissa (Ahola ja Koskimies 2005, 69).

Annan tarina lienee tuttu: hän on orpopyttö, joka useita kasvattiperheitä kierrettyään päätyy onnekaan sattuman kautta Prinssi Edvardin saarelle, kahden naimattoman sisaruksen, Marilla ja Matthew Cuthbertin, hoiviin. Anna on älykäs, vilkkaan mielikuvituksen omaava ja tunteikas lapsi, josta kirjasarjan aikana kasvaa aikuinen nainen, opettaja, kirjailija, vaimo ja äiti. Sarjaa voitaisiin siis kokonaisuudessaan pitää kehityskertomuksena. Annan paras ystävä on Mäntymäellä asuva Diana, ja Gilbert, josta myöhemmin sarjassa tulee Annan mies, on myös alusta saakka mukana, aluksi kiusaa tekeväenä pojankoltiaisena, myöhemmin opettajakollegana ja ystävänä.

Montgomery piirtää Annan tarinan ohella tarkkaa ja vivahteikasta ajankuvaa 1800- ja 1900-lukujen vaihteen kanadalaisesta (ja erityisesti prinssiedvardinsaarelaisesta) maalaisyhteisöstä, jossa kaikki tuntevat toisensa. Maanviljelyksen, emäntien askareiden, koulun- ja kirkonkäynnin kuvausten paikkaansa pitävyyttä puoltavat muun muassa Montgomeryn toimitettuina julkaistut päiväkirjat, joissa itsekin kyseisellä saarella asunut kirjailija teostensa tapaan raportoi alueen elämästä.

Annan hahmo syntyi vuonna 1905, kun Montgomery kirjoitti kirjan *Anne of Green Gables* (tästä eteenpäin AoGG) ja alkoi tarjota sitä kustantajille. Lukuisten torjuntujen jälkeen hän unohti käsikirjoituksen kahdeksi vuodeksi, kunnes jälleen vuonna 1907 päätti yrittää saada sen julkaistuksi. Page Company Bostonista osoitti kiinnostusta ja niin ensimmäinen Anna-kirja julkaistiin vuonna 1908. (LMM Institute.) Annan hahmo täyttää siis pian sata vuotta.

AoGG oli kansainvälinen menestys ja se on käännetty viidelletoista kielelle. Suomennos *Annan nuoruusvuodet* ilmestyi vuonna 1920 ja sen käänsi Hilja Vesala. Tutkimukseni ensisijaisena kohteena on sarjan toinen osa *Anne of Avonlea* (tästä eteenpäin AoA), joka ilmestyi vuonna 1909. Vesalan suomennos *Anna ystävämme* (tästä eteenpäin AY) ilmestyi vuonna 1921. AoA:ta seurasi vielä neljä muuta Anna-kirjaa sekä kaksi Annan lapsiin keskittyvää teosta. Kolmea osaa lukuun ottamatta¹ sarja julkaistiin suomenkielisenä käännöksenä siis ensimmäisen kerran 1920-luvulla. Kaikista näistä 1920-luvulla Suomeen saapuneista Anna-kirjoista on julkaistu toistakymmentä painosta (sarjan ensimmäisestä osasta jopa yli kaksikymmentä), viimeisimmät vuonna 2005. Kirjasarjaan perustuneet TV-elokuvat (jotka Suomessa päätettiin TV-sarjaksi) on nähty meillä tähän mennessä seitsemän kertaa, vuosina 1988-2004. Annan suosio ei siis vielä lähes satavuotiaanakaan ole hiipumassa.

Anna ei ole koskaan kokenut epäsuosiota Suomessa, mutta sen menestyksen voidaan katsoa eläneen syklissä, joka on saavuttanut huippunsa 40 vuoden välein. Ensijulkaisuvuosista seuraava huippu osui siis 1960-luvulle, jolloin sarjan neljä Suomessa ensimmäiseksi ilmestynyttä osaa julkaistiin uudistettuina ja tarkistettuina suomennoksina. Samassa aallossa julkaistiin myös ensimmäisen kerran *Kotikunnaan Rilla* (*Rilla of Ingleside*), tosin lyhennettynä. Seuraava Anna-buumi iski 2000-

¹ Sarjan viimeinen osa, lähinnä Annan lapsista kertova *Rilla of Ingleside* (1920) ilmestyi lyhennettynä suomennoksena vuonna 1962. Sen suomensi Kerttu Piskonen. Sarjan neljänneksi sijoittuva osa, *Anne of Windy Poplars*, jonka Montgomery kirjoitti kustantajan toiveesta jälkikäteen vuonna 1936, sekä sarjan viimeinen Annaan keskittynyt osa, *Anne of Ingleside* (1939), ilmestyivät ensimmäisen kerran suomennettuina vasta vuonna 2002. Suomennoksista vastasi Paula Herranen.

luvun alussa, kun 60-luvun uudistetut käännökset julkaistiin jälleen uusintapainoksina ja sarja sai jatkokseen aiemmin kääntämättä jääneet osat *Anna opettajana (Anne of Windy Poplars)* ja *Annan perhe (Anne of Ingleside)*. Lisäksi vuonna 2003 Suomen Kirjallisuuden Seuran kirjallisuusarkisto järjesti keruun Montgomeryn teosten suomalaisesta vastaanotosta. Tämän projektin seurauksena syntyi jo edelläkin mainittu, Satu Koskimiehen ja Suvi Aholan toimittama antologia *Uuden kuun ja Vihervaaran tytöt*.

Syitä tälle syklille voidaan hakea monelta taholta ja yksi varteenotettava selitys on kunkin painoksen lukijakunnan eläköityminen ja nostalgian kaipuu. Jos oletetaan, että Anna-sarjan lukijakunta on aina koostunut pääosin alle 20-vuotiaista tytöistä, silloin 1920-luvun alussa kirjaa lukeneet olisivat olleet juuri uudistetun painoksen ilmestyessä 1960-luvulla keski-ikäisiä, eläkeikää lähestyviä. 1960-luvun lukijat – niin sanotut suuret ikäluokat – puolestaan valmistautuvat nyt eläkkeelle siirtymiseen ja alkavat kaivata nuoruutensa parhaita muistoja – lehdissä kirjoitellaan kuusikymmentäluvun paluusta (mm. Lahtinen). Kuten äsken mainittiin, Anna-sarja sai juuri uudet painokset ja jopa yhden kokonaan uuden käännöksen ennen Suomessa julkaisemattomasta osasta. Aika saattaisi siis olla kypsä jopa kokonaan uusille käännöksille.

1.2 Anna tutkimuskohteena

Lasten- ja nuortenkirjallisuus on saanut ansaitsemansa paikan kirjallisuudentutkimuksessa, jossa on viime aikoina perehdytty muun muassa lastenkirjojen kerronnan tekniikoihin, kuvan ja sanan yhteispeliin sekä symboliikkaan. Suomessa lasten- ja nuortenkirjallisuuteen ovat keskittyneet muun muassa Riitta Oittinen (esim. teoksessaan *Liisa, Liisa ja Alice*), Päivi Heikkilä-Halttunen ja Maria Ihonen. Annasta kirjallisuustieteellistä tutkimusta on tehty niin lastenkirjallisuuden kuin feministisenkin kirjallisuudentutkimuksen näkökulmasta. Kanadassa Anna-tutkimus kukoistaa tietenkin runsaimpana, mutta Euroopassakin sellaiset arvostetut tutkijat kuten Maria Nikolajeva Tukholman ja Turun yliopistoista sekä Gabrielle Åhmansson Uppsalan yliopistosta ovat perehtyneet ansiokkaasti Anna-kirjoihin.

Käännöstieteellistä tutkimusta Anna-sarjasta ei olekaan vielä tehty, vaikka ne tarjoavat mitä mielenkiintoisimman tutkimuskohteen moneltakin kantilta katsottuna. Ensinnäkin kiinnostavaa on se, että Anna-kirjoista on tehty uudistetut käännökset sen sijaan, että ne olisi käännetty kokonaan uudelleen – tämä seikka hämmentää tutkijaa entistä enemmän kun tarkemmassa tutkiskelussa selviää, että käännökset ovat kokeneet melko rajuja muutoksia. Toiseksi, kuten luvussa 6 käy ilmi,

sekä alkuteosten että suomennosten kohdeyleisön voidaan katsoa muuttuneen vuosien varrella – miten se vaikuttaa (vai tulisiko sen vaikuttaa) käännöksiin? Ja kolmanneksi, lasten- ja nuortenkirjallisuuden statuksen muuttuminen viimeisen sadan vuoden aikana ei ole voinut olla vaikuttamatta siihen, miten Annaa on käännetty.

Oma tutkimukseni liittyy Kaisa Koskisen ja Outi Paloposken laajempaan tutkimushankkeeseen uudelleenkääntämisestä ilmiönä. Työni on tapaustutkimus tilanteesta, jossa varsinainen uudelleenkäännös puuttuu. Perehtymällä edellä mainittuihin aiheisiin tavoitteenani on ensisijaisesti selvittää – ei niinkään alkutekstin ja käännöksen vaan – kahden eri käännösversio välillä tapahtuneita muutoksia. Mitä siis käännökselle on tehty kun se on ”uudistettu ja tarkistettu” sen sijaan että se olisi uudelleenkäännetty? Lisäksi pyrin hahmottamaan kunkin käännösversio luomishetkellä vallinneen ajan hengen² mahdollista vaikutusta käännökseen. Koska käännöstä voi luonnollisesti tutkia monesta eri näkökulmasta, keskittymällä esimerkiksi kielellisiin tai tyylillisiin muutoksiin, sanastoon, tarinan kulkuun tai kerronnan rakenteisiin, on paikallaan rajata tämänkin tutkimuksen näkökulmaa. Keskityn siis edellä mainittujen seikkojen selvittämiseen erityisesti kulttuurisidonnaisten elementtien osalta. Tarkastelen sitä, miten esimerkiksi viittaukset historiaan, politiikkaan ja uskontoon on käännetty ja miten niitä on muokattu käännöstä uudistettaessa.

Ajankohtaisiksi Anna-sarjan käännökset tekee paitsi edellä mainittu kansan kiinnostus myös aikaamme liittyvä, niin sanottujen klassikoiden uudelleenkääntämisen buumi. Vuonna 2004 ilmestyi Arto Schroderuksen kehuttu uudelleenkäännös J.D. Salingerin teoksesta *Sieppari ruispellossa* (jonka oli aiemmin kääntänyt Pentti Saarikoski), vuonna 2005 viimeisin käännösversio Daniel Defoen *Robinson Crusoe*sta, ja Matti Rossin Shakespeare-käännössarja on tähän mennessä (toukokuu 2007) karttunut yli puolenkymmenellä uudella suomennoksella. Lasten- ja nuortenkirjallisuuden puolelta uuden suomennoksen on lähivuosina saanut muun muassa Lewis Carrollin *Liisa ihmemaassa*. Onkin paikallaan kysyä, tarvittaisiinko Anna-sarjaan nyt päivitettyä käännöstä, kun se on jälleen suosionsa huipulla ja edellisestä versiosta on yli neljäkymmentä vuotta aikaa.

Koskinen esittää artikkelissaan ”Elämmekö uudelleensuomennosten kulta-aikaa?” (Koskinen 2007) uudelleenkäännösröppäiden kasautuvan viidenkymmenen vuoden välein. Anna-sarjan käännösten väli on lähempänä neljäkymmentä vuotta, mutta kovin kaukana Koskisen havainnoista ei olla.

² ”Ajan hengellä” tarkoitan tässä kunkin ajan historiallista, poliittista, sosiokulttuurista ja myös uskonnollista ilmapiiriä, jonka uskon vaikuttaneen sen piirissä luotuun kirjallisuuteen ja kaunokirjallisiin käännöksiin.

Etenkin edellisen käännösversion ja nykyhetken välillä alkaa olla liki puoli vuosisataa. Yksi tämän tutkimuksen tavoitteista onkin selvittää, onko 1960-luvulla tarkistettu suomennos vielä toimiva vai tulisiko se jo uudistaa tai uudelleenkäntää.

1.3 Tutkimuksen rakenne ja menetelmät

Vaikka tutkimukseni varsinainen fokus on kahden eri käännösversion erojen ja niiden syiden pohtimisessa, aloitan tarkastelun toisessa luvussa alkutekstin historiallisesta taustasta esittelemällä lyhyesti lähtökulttuuria sekä lapsikäsitystä ja lastenkirjallisuuden asemaa sen puitteissa. Seuraavaksi siirryn tarkastelemaan ensimmäisen suomennosversion ajankohtaa, 1920-luvun alkua, Suomessa. Luon katsauksen sen ajan kustannustoimintaan lastenkirjallisuuden osalta sekä selvitän käännöskirjallisuuden asemaa. Samaan tapaan käsittelen myös uudistetun käännöksen ajankohtaa, 1960-lukua. Päätän toisen luvun 2000-luvun alun ilmapiiriin luonnehdintaan ja pohdin uuden käännöksen tarpeellisuutta ja sen mahdollista vastaanottoa.

Koska käännösten uudistaminen ja tarkistaminen on lähes tutkimaton osa-alue käännöstieteessä, pyrin kolmannessa luvussa määrittelemään sitä suhteessa uudelleenkäntämiseen, josta tutkimusta on erityisesti viime vuosina tehty. Kolmannessa luvussa luon katsauksen myös poistamiseen kääntämisessä ja käsittelen muun muassa sitä, miksi joskus runsaatkin poistot ovat lastenkirjallisuuden kääntämisessä yleinen piirre. Myös sensuurin käsitettä sivutaan.

Neljännessä luvussa määrittelen edellä mainittuja historiallisten, poliittisten ja uskonnollisten viittausten kategorioita ja valotan niiden asemaa lastenkirjallisuudessa.

Viidennessä ja viimeisessä käsittelyluvussa käsittelen Montgomeryn Anna-sarjaa ja erityisesti AY:n käännösversioita neljännessä luvussa eriteltyjen historiallisten, poliittisten ja uskonnollisten viittausten näkökulmasta ja pyrin löytämään käännös- ja uudistusratkaisuihin perusteita toisessa luvussa luonnehdittujen ajankuvien pohjalta. Tarkastelen myös kolmannessa luvussa käsiteltyjä poistoja AY:n osalta.

Käännösversioiden vertailu on suoritettu lähinnä lukemalla ja tarkastelemalla tekstejä erikseen ja rinnakkain erojen hahmottamiseksi. Analyysissä on käytetty hyväksi ajatuksia

uudelleenkääntämisestä (ks. luku 3), ja taustalla ovat vaikuttaneet myös kirjallisuustieteen teorit muun muassa henkilöhahmon rakentumisesta³ ja teoksen sisäisistä maailmoista.

1.4 Alkutekstistä

Tutkimukseni aluksi koen tarpeelliseksi mainita hieman hämmästyttävästäkin seikasta, johon törmäsin tutustuessani käännöksiin, vaikka se ei sinällään olekaan oleellinen oman tutkimukseni kannalta. Havaittuani, että alkutekstin ja Hilja Vesalan alkuperäisen käännöksen välillä on paljon lähes selittämättömiä eroavaisuuksia ja jopa epäjohdonmukaisuuksia, lähdin tarkastelemaan, mistä nämä erot voisivat johtua. Eräässä sähköpostitse käydyssä keskustelussa Suvi Ahola toi esille mahdollisuuden, että käännös saattaisi olla tehty englanninkielisen *AoA*:n sijaan kirjan ruotsinnoksesta (Ahola, 2005). Todellakin, tarkasteltuani rinnakkain *AoA*:ta, Vesalan käännöstä sekä Karin Lidforss Jensenin vuonna 1910 tekemää ruotsinnosta *Vår vän Anne*⁴, voin todeta, että Vesala on – ainakin ensisijaisesti – käyttänyt lähteenään Lidforss Jensenin ruotsinnosta.

Koska itse keskityn tutkimuksessani erityisesti kahden eri suomennosversion välisiin eroihin, tämä uusi löytö ei hankaloita työtäni, mutta toki se on valtavan mielenkiintoinen havainto ja tarjoaa erittäin kiinnostavan tutkimuskohteen. Sitä, miksi Vesala (tai kustantamo) valitsi ruotsinnoksen alkutekstiksi englanninkielisen alkuteoksen sijaan, ei myöskään oman työni kannalta ole tarpeen pohdiskella, mutta todettakoon, että todennäköisesti ruotsin kieltä osattiin 1920-luvun Suomessa paremmin kuin suomea.

2. HISTORIALLINEN JA YHTEISKUNNALLINEN TAUSTA

Mikään kirjallisuus ei synny tyhjiössä. Tämä on jo yleisesti tunnettu ja hyväksytty tosiseikka. Teksti on aina syntymäaikansa ja -paikkansa tuote, ja se myös heijastelee ”kaikkien niiden ihmisten ajatuksia, jotka tekstejä tulkittaessaan ovat tuoneet niihin omat näkökulmansa” (Oittinen 1997, 13). Myös Terry Eagleton kirjoittaa: ”Ei ole olemassa teoksen luentaa, joka ei olisi myös uudelleen kirjoittamista” (1983/1996, 24). Teksti kuvastaa lähtökulttuurin vallalla olevia arvoja ja käsityksiä, vaikkakin ainakin kahden linssin läpi: toinen on tekstin tekijän linssi, joka ”vääristää” kuvaa tekijän

³ Esimerkiksi Rimmon-Kenan, Shomith. 1983. *Narrative Fiction: Contemporary Poetics*. Lontoo: Methuen & Co. Ltd. ja Forster, E.M. 1963. *Aspects of the Novel*. Middlesex: Penguin Books Ltd.

⁴ Tosin ainoa käsiini saama ruotsinnos on myös tarkistettu versio. Tarkistuksen (*bearbetning*) on suorittanut Vibeke Wennerberg.

asenteiden, ideologioiden ja intentioiden mukaan, toinen linssi on lukijalla, jonka omat asenteet, arvot ja odotukset muokkaavat tekstistä saatua kuvaa.

Kun teksti käännetään, yhtälöön tulee vielä yksi muuttuja lisää: kääntäjä on sekä lukija että tekijä – tässä järjestyksessä. Miguel de Unamuno y Jugo on kiteyttänyt kääntämiseen liittyvän perustotuuden seuraavalla tavalla: ”An idea does not pass from one language to another without change.” Tämä hyvin yksinkertaiselta kuulostava toteamus pätee kaikkeen kääntämiseen tulkkaamisesta kirjalliseen kääntämiseen ja audiovisuaaliseen kääntämiseen saakka. Maallikko odottaa usein käännokseltä eksaktia vastaavuutta alkukielisen tekstin kanssa tuntematta kääntämiseen ja kulttuurienväliseen viestintään liittyviä ongelmia ja haasteita. Koska kaksi eri kieltä – tai kaksi eri kulttuuria – eivät milloinkaan toimi täsmälleen samalla tavalla, kuvaan astuu mukaan alkukielisen viestin *tulkitseminen* ja tuon tulkinnan *välittäminen* tulokielelle. Tästä saadaan siis yksi ”vääristävä” linssi lisää. Itse asiassa tekstin välittymistä yhdenkieliseltä tekijältä toisenkieliselle lukijalle voitaisiin verrata kaleidoskooppiin: lukija katsoo kaleidoskoopin läpi toissa päässä olevaa vieraskielistä tekstiä ja kääntää putkea, jolloin kuva heijastuu tekijän ja kääntäjän asettamista peileistä.

Koska kukin lukija kääntää kaleidoskoopin putkea eri tavalla, tässä tutkimuksessa ei keskitytä reseptioon vaan lähinnä siihen, miten kääntäjän – mutta myös alkutekstin tekijän – asettamat peilit ovat värittyneet yllämainittujen seikkojen vaikutuksesta ja millaisen kuvan nuo värittyneet peilit sitten kaleidoskoopin päähän luovat. Vaikka peilejä värittää myös tekstin tekijän ja kääntäjän asenteet, ideologiat ja intentiot, kuten yllä totesin, keskityn lähinnä tarkastelemaan tekstin syntymäajan ja -paikan tuomia värityksiä, koska niistä on saatavilla enemmän objektiivista tietoa. Kommentoin tekijän ja kääntäjän intentioita vain silloin kuin ne näyttävät ilmeisinä. Vaikka tutkimus fokuoitetu kahden eri käännoversion eroihin, on paikallaan luoda myös katsaus lähtötekstin syntyilmapiiriin.

2.1 1800- ja 1900-lukujen vaihteen Prinssi Edvardin saari ja Kanada

Prinssi Edvardin saari sijaitsee Manner-Kanadan itäpuolella, Saint Lawrencen lahdella, missä Nova Scotia ja Newfoundland suojaavat sitä Atlantilta. Nykyään sinne johtaa silta mantereelta, mutta L.M. Montgomeryn aikaan Northumberlandin salmi ylitettiin lautalla.

P.E.I.:n alkuperäisiä asukkaita ovat mi'kmaqit, jotka asuttivat saarta jo 2000 vuotta sitten ja kutsuivat sitä nimellä *Abegweit*, joka tarkoittaa ”aaltojen syleilemää maata”. Tänä päivänä mi'kmaqija on saaren noin 140 000 asukkaasta alle prosentti. Ensimmäinen eurooppalainen saarella oli tietävästi Jacques Cartier, joka kävi saarella saapuessaan Kanadaan vuonna 1534. Ensimmäinen pysyvä ranskalainen siirtokunta perustettiin 1719, jolloin kaksisataa ranskalaista perusti Port La Joyen Îsle-St-Jeanille, kuten he saarta nimittivät. Britit miehittivät saaren vuonna 1758 ja ajoivat ranskalaiset pois. He myös ajoivat alkuperäiskansat saaren pohjois- ja länsiosiin. Prinssi Edvardin saaresta tuli Kanadan provinssi vuonna 1873. Nykyään suurin osa asukkaista on brittien jälkeläisiä ja näin oli jo 1800-luvulla. Manner-Kanadan kautta tulleita ranskalaisia on saaren väestöstä tällä hetkellä noin neljännes. (ks. esim. Government of Prince Edward Island.)

Pääasialliset toimeentulon lähteet 1800-luvulla olivat maanviljelys (tärkeimpänä tuotteena peruna), puutavarateollisuus, laivanrakennus ja kalastus – tämä on pysynyt samana näihin päiviin asti, mukaan on vain tullut vahvasti turismi (paljolti Montgomeryn ansiosta). Rautatie oli rakennettu vuonna 1873, mutta junat olivat hitaita. Autoja ei juuri ollut, eivätkä saarelaiset suhtautuneet niiden ilmestymiseen suopeasti: vuodesta 1907 autoilu oli koko saarella jopa lailla kielletty joidenkin vuosien ajan. Uusia siirtolaisia tuli lähinnä Skotlannista ja Irlannista. 1870-luvulla talonpojat saivat lunastaa tilansa itselleen, kun Land Purchase Act tuli voimaan. (emt.)

Valtaosa saaren asukkaista oli vuosisatojen vaihteessa protestantteja, joko presbyteerejä tai metodisteja. Presbyterismi tuli Kanadaan skotlantilaisten siirtolaisten mukana, mutta se otti vaikutteita myös 1600-luvulla Ranskasta paenneilta hugenotti-protestanteilta. Metodismi puolestaan sai alkunsa pietistisestä herätysliikkeestä 1700-luvun Lontoossa ja samalla vuosisadalla se myös saapui Pohjois-Amerikkaan. Vuonna 1925 Kanadan metodistinen pääkirkko liittyi presbyteereihin, jolloin syntyi United Church of Canada, maan toiseksi suurin kirkko katolisen kirkon jälkeen. (Ahola ja Koskimies 2005, 44.)

Montgomery itse nai myöhemmin presbyteeripapin, mutta hänen suhteensa uskontoon ei ollut selkeä. Isovanhemmat olivat tiukan kalvinistisia, mutta Montgomery tunsi vetoa myös itämäisiin filosofioihin ja spiritismiin. Hänen runsaasta luontokuvauksestaan voidaan löytää yhtäläisyyksiä luonnonuskontoihin. (emt.)

2.1.1 Lapsikäsitys

Vaikka Kanadan historiasta on kirjoja – suomennettuinkin – hyllymetreittäin, Prinssi Edvardin saaren historia on varsin poikkeava, eikä sitä käsitellä näissä yleisteoksissa kovinkaan laajasti. Vielä hankalampaa on löytää tietoa siitä, millainen lasten (ja myös naisten) asema saarella oli 1800-luvulla. Mary McDonald-Rissanen Tampereen yliopistosta on itse syntyperäinen saarelainen ja on lähiaikoina tutkinut muun muassa naisten asemaa ja oloja saarella 1800-luvulla. Hänen mukaansa naisten ja lasten elämästä ei juuri ole julkista dokumentointia. Aiheeseen on pureuduttava salapoliisin tavoin tarttumalla jokaiseen tiedon muruseen ja täydennettävä aukkoja pääättelemällä. Osittain on jopa tukeuduttava fiktiivisiin lapsuuden kuvauksiin. (McDonald-Rissanen 2006.)

Viktoriaaniset ihanteet muokkasivat ajatuksia 1800-luvulla Isossa-Britanniassa ja näiden periaatteiden voidaan olettaa ainakin jossain määrin tulleen saarelle englantilaisten siirtolaisten mukana. Viktoriaanisten ihanteiden mukaan nainen hallitsi kotia ja lapset olivat tärkeä osa kodin piiriä. Perheen tytär oli viktoriaanisen feminiinisyyden perikuva, koska hänet voitiin nähdä viattomana ja neitseellisenä, toisin kuin äiti (Gorham 1982, 7).

Useimpien viktoriaanista elämäntapaa koskevien tutkimusten ongelma on se, että ne keskittyvät kuvaamaan urbaania keskiluokkaa, kun Prinssi Edvardin saari oli 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa täysin ruraali. Yhteistä kaikille yhteiskuntaluokille oli kuitenkin se, että lapset joutuivat tekemään työtä jo varhain, mikä pakotti heidät itsenäistymään varsin nuorina. On kuitenkin huomioitava lasten eriarvoisuus, jonka Montgomerykin näki ja sisällytti myös kirjoituksiinsa. Tämähän on eräs perustavimmista lähtökohdista koko Anna-sarjalle. Orpolasten sijoittaminen perheisiin oli tavallista, ja vaikka saatettiin puhua adoptoimisesta, totuus oli kuitenkin usein se, että ottolapset työskentelivät ruokaa ja yösijaa vastaan pitkiä päiviä. Kuten Anna, monet orvoista olivat saarella tai muualla Kanadassa syntyneitä. Isolla-Britannialla on kuitenkin takanaan pitkä historia huono-osaisten lasten lähettämisestä emämaasta maailmalle aina 1900-luvun jälkimmäiselle puoliskolle saakka. 1800-luvun lopulla Kanadaan lähetetyt Barnardo-lapset⁵ tekivät Montgomeryyn syvän vaikutuksen, ja niiden asemaa yhtenä Anna-sarjan alkuun panneista voimista ei voitane kiistää (McDonald-Rissanen 2006).

⁵ Thomas John Barnardo (1845-1905), Dublinissa syntynyt lääkäri ja filantrooppi, perusti kouluja ja orpokoteja ja käynnisti kampanjan orpolasten (ja myös sellaisten lasten, joiden vanhempien ei katsottu kykenevän huolehtimaan heistä) lähettämiseksi Kanadaan asumaan perheisiin, joissa heillä olisi paremmat oltavat. Mielenpitoiset Barnardon projekteista olivat kahtiajakoiset: osa piti lasten lähettämistä hyvänä ratkaisuna mm. suurimpien kaupunkien ylikansoittumiseen, toisaalta Barnardoa myös syytettiin useaan otteeseen joidenkin lasten lähettamisestä ilman heidän vanhempiansa lupaa. (esim. Smith 2002.)

Myös suhtautumisessa englanninkielisiin ja ranskankielisiin lapsiin oli eroja. Saarella valtaväestö oli (ja on edelleen) englanninkielistä, ja ranskankielisillä oli heikompi asema. Ainakin kirjoissaan Montgomery antaa ranskankielisistä varsin negatiivisen kuvan kutsumalla heitä muun muassa varkaiksi ja valehtelijoiksi. Myös hänen päiväkirjastaan on luettavissa varsin väheksyviä kommentteja ranskankielisistä. Esimerkiksi seuraavassa otoksessa hän kuvailee, miksi ei pidä kaupungissa käymisestä: ”The driver is always some stupid French boy and the drive is long and tiresome” (Rubio ja Waterston 1985/2000, 349).

Yhteenvedon voitanee sanoa, että lapsuuden käsite oli hyvin toisenlainen kuin nykyään. Erityisesti Prinssi Edvardin saaren maaseutuyhteisössä – kuten eurooppalaisissakin maaseutuyhteisöissä – lasten odotettiin tekevän töitä siinä missä aikuistenkin. Lapsuutta, niin kuin me sen tänä päivänä ymmärrämme, ei ollut. Lasten asemaan kohdistuvista paradoksaalisista näkemyksistä antaa hyvän kuvan otos Montgomeryn omasta päiväkirjasta tammikuulta 1905, jossa hän kuvaa hänet kasvattaneiden isovanhempiensa käsityksiä lapsista:

”They seemed to cherish and act upon the contradictory opinions that a child of ten or a girl of fifteen was as old as themselves and as young as a baby – that is, she should have no wish or taste that they did not have, and yet she should have no more right to an independent existence than an infant” (Rubio ja Waterston 1985/2000, 300-301.)

Lasten siis oletettiin olevan mieltymyksiltään ja käytökseltään kuin aikuisten, ilman aikuisten oikeutta itsenäisiin päätöksiin.

2.1.2 Lasten- ja nuortenkirjallisuuden asema

Edellä totesimme, että erityisesti maaseutuyhteisöissä, mutta myös urbaanissa ympäristössä, lapset käsitettiin ikään kuin pieniksi aikuisiksi. Toisaalta heillä ei ollut päätäntävaltaa, oikeuksia eikä itsenäisyyttä, toisaalta heidän oletettiin tekevän töitä elantonsa eteen hyvin nuoresta pitäen. Tästä on helppo päätellä, että varsinaista lasten- ja nuortenkirjallisuutta oli niukasti. Aivan pienet lapset eivät osanneet edes lukea ja siihen mennessä kun osasivat, piti jo tehdä työtä.

Monissa Montgomeryn omista kirjoista päähenkilöt lukevat Tennysonia, Vergiliusta ja tietysti raamattua. Montgomery luki lapsena ja nuorena tyttönä itse mieluiten romanttisia ja jännittäviä kirjoja, kuten Edward Bulwer-Lyttonia, esseistejä, kuten Ralph Waldo Emersonia sekä novelisteja

kuten Washington Irvingia. Montgomery luki myös runoutta ja lainasi säkeitä usein päiväkirjassaan, eikä raamattukaan ollut hänelle vieras: se sekä kuului tiukkaan skotlantilais-presbyteriseen kasvatukseen että oli pullollaan jännittäviä tarinoita.

Suosittu viihdekirjallisuuden (vaikkei sitä silloin siksi kutsuttukaan) muoto tuolloin oli lehdissä julkaistut sarjakertomukset, joita lukivat niin nuoret kuin vanhatkin. Niistä piti tietenkin kuultaa moraaliset opetukset ja kristilliset hyveet. Pelkkä ajanvietelukeminen ei ollut sopivaa. Montgomerykin lähetti jo nuorena runojaan ja tarinoitaan eri lehtiin ja saikin joitain julkaistuiksi. Ensimmäisen Anna-kirjankin oli alun perin tarkoitus olla sarjakertomus (ks. luku 5).

2.2 1920-luvun alun Suomi

Kun Hilja Vesala käänsi AY:ä, oli Suomi vasta itsenäisen aikansa alussa. Viimeiset venäläiset joukot olivat poistuneet maasta pari vuotta aikaisemmin ja verinen sisällissota oli käyty. Ensimmäinen maailmansota oli juuri päättynyt ja itsenäisen Suomen presidenttinä oli K.J. Ståhlberg. Nuoren valtion oli luotava ulkopoliittisia suhteita – erityisesti Ruotsiin ja Neuvosto-Venäjään – ja se joutuikin jatkuvasti määrittelemään rajojaan suhteessa itäiseen ja läntiseen naapuriin: joulukuussa 1921 hyväksyttiin laki, joka takasi Ahvenanmaalle laajan itsehallinnon, ja Tarton rauhansopimuksessa itärajoja muokattiin uudelleen. (ks. mm. Korolainen 1978.)

Sisäpolitiikassa kiistakapulana oli muun muassa juuri Itä-Karjalan kysymys, sillä erityisesti oikeisto piti Tarton rauhaa häpeärauhana. Eduskuntavaalit oli pidetty 1919 ja sosiaalidemokraateilla oli 38 prosentin enemmistö. Vuoden 1922 vaalit tasoittivat eroa hiukan: Sosiaalidemokraatit oli edelleen valtuutus 25,1 prosentilla, eroa toisena tullessaan Keskustaan oli vajaat viisi prosenttiyksikköä. Näissä vaaleissa mukaan olivat tulleet myös kommunistit omana puolueenaan ja saaneet 14,8 prosenttia äänistä.(emt.)

1920-luku oli myös kieltolain aikaa, mutta laitton viinakauppa kukoisti sekä kaduilla että ravintoloissa (Korolainen, 1978, 10). Turun yliopisto oli juuri perustettu ja Suomen diplomaattiverkosto oli laajentunut huomattavasti: muun muassa Yhdysvallat ja Iso-Britannia olivat tunnustaneet Suomen itsenäiseksi valtioksi. Teollistuminen oli jo vauhdissa, ja Suomi taloudellisissa vaikeuksissa. Itsenäistymisen mukana oli tullut täysin uusia menoeriä, muun muassa oma armeija.

Vuonna 1923 tuli mahdolliseksi erota kirkosta, ja yli puoli prosenttia kirkon jäsenistä käytti mahdollisuuden hyväkseen. Aiemmin oli ollut mahdollista vain siirtyä johonkin toiseen protestanttiseen kirkkokuntaan. Eroavien osuus väheni heti vuoden 1923 jälkeen vuosi vuodelta. (Eroa kirkosta.)

2.2.1 Lapsen asema

Sosiaalipolitiikkaa alettiin myös kehittää vilkkaasti 1920-luvulla ja siihen kuului yleisen oppivelvollisuuslain säätäminen vuonna 1921. Sillä taattiin kaikkien lasten ja nuorten oikeus (ja velvollisuus) perusopetukseen. 1920-luvulla laki velvoitti kaikki käymään vähintään kuusivuotisen kansakoulun. Tänä päivänäkin on helppo hahmottaa, miten mullistavasta asiasta oli kyse: ilmaisen perusopetuksen saattaminen kaikkien ulottuville ei ole itsestäänselvyys kaikkialla maailmassa vieläkään. Suomessa se olisi otettu käyttöön jo aiemmin, mutta Venäjän alaisuudessa oleminen oli hidastanut prosessia. Suurimmassa osassa maata lakia päästiin toteuttamaan 1920-luvun aikana, mutta joissakin pohjoisissa ja itäisissä kolkissa kouluverkkoa jouduttiin odottamaan 1950-luvulle saakka. (mm. Korolainen 1978.)

Todennäköisesti lasten lukutaito yleistyi oppivelvollisuuslain myötä, sillä äidinkielen opetus on Suomen kouluissa lukemiseen ja kirjoittamiseen painottuvaa, ja suomen kieli kirjain-äänne-vastaavuutensa ansiosta helppo erityisesti lukemaan opettelun alkuvaiheessa (mm. Opetushallitus). Lukutaidon saavuttaminen puolestaan edesauttaa lapsen yksilöitymistä ja psyykkistä kehitystä: lapsi voi alkaa eriytymään itsenäiseksi toimijaksi.

Lasten aseman tietoisesta parantamisesta sota-aikojen jälkeen kertoo erityisesti Mannerheimin lastensuojeluliiton perustaminen. Perustamiskokous pidettiin Carl Gustav Mannerheimin kodissa 4.10.1920 ja perustajajäseniin kuului (silloin kenraali) Mannerheimin lisäksi myös muiden muassa Arvo Ylppö. On spekuloitu sitä, oliko Mannerheimin innokkaan panostuksen motiivi ”sotilaan kaukonäköisyyttä hyväkuntoisen, terveen asevelvollisaineiston saamiseksi”, mutta varmasti taustalla oli myös halu tukea vapaussodan jälkimainingeissa sinnittelevää kansaa. MLL:n merkittävin saavutus 1920-luvulla on varmasti neuvolaverkoston luominen: ensimmäinen neuvola perustettiin vuonna 1922. Samana vuonna presidentin puoliso Esther Ståhlberg perusti Kansainvälisen Lasten Avun, joka on vuodesta 1954 tunnettu nimellä Pelastakaa Lapset. (mm. Kouvalainen.)

2.2.2 Lasten- ja nuortenkirjallisuuden asema

Päivi Heikkilä-Halttunen kirjoittaa artikkelissaan ”Lasten- ja nuortenkirjallisuuden kehitys” (1999, 133) että kiinnostus lasten- ja nuortenkirjallisuutta kohtaan on Suomessa vaihdellut aina. Hänen mukaansa myös sen merkitys kansallisena kasvattajana oli vähentynyt 1800-luvun loppua kohti. Tosin yli toisenkin maailmansodan kasvattavat ja opettavat tehtävät pysyivät ensisijaisina ja esteettiset arvot olivat sivuseikkoja. Sota-aikoina lasten- ja nuortenkirjallisuutta valjastettiin myös propagandistisiin tarkoituksiin. Vasta vuonna 1949 lasten- ja nuortenkirjallisuus liitettiin kansallisbibliografiassa kaunokirjallisuuteen, eikä kasvatukselliseen aineistoon. (emt.) Anna-sarjankin Suomeen tulo osui siis tähän kasvatuksen aikaan.

Käännöskirjallisuus oli tärkeässä asemassa Suomessa jo 1800-luvulla. Sillä pyrittiin tarjoamaan malleja omalle kansalliskirjallisuudelle ja samalla edistämään Suomen kirjakielen kehitystä (Kovala, 1999, 299). 1800-luvun lopulta ensimmäiseen maailmansotaan asti pyrittiin kääntämään suomeksi maailmankirjallisuuden huomattavimmat klassikot, joukossa muun muassa Nikolai Gogolin *Kuolleet sielut* (suom. S. Suomalainen), Feodor Dostojevskin *Rikos ja Rangaistus* (Martti Wuori 1888-1889, O. Niskanen 1907-1908), Daniel Defoen *Robinson Crusoe* (Väinö Hämeen-Anttila, 1911) ja Homeroksen *Ilias* ja *Odysseia* (Otto Manninen, 1919, 1924). Myös Topeliuksen ja Runebergin tuotanto suomennettiin varhain ja käännöksiä myös uudistettiin. (Kovala 1999, 301.)

Klassikkosuomennosten ohella myös nuorisokirjallisuuden suomentamista pidettiin 1800-luvulla tärkeänä. Opettavaisesta kirjallisuudesta siirryttiin toiminnallisempiin kirjoihin ja uutena lajityyppinä mukaan tuli myös ns. tyttökirja (jota Anna-kirjatkin edustavat). Tuontimaissa painopiste siirtyi Saksasta ja Englannista Yhdysvaltoihin. Suosittiin erityisesti ”reippautta, ’tervehenkisyyttä’ ja luontevaa opettavaisuutta”. (Kovala 1999, 301.) Viihdekirjallisuus alkoi eriytyä omaksi kustannustuotantoalueekseen 1890-luvulla, ja vuosisadan vaihteessa suosittua lukemista olivat erityisesti hengellisiä ja maallisia aineksia yhdistävät teokset, kuten Lewis Wallacen *Ben-Hur*, Henryk Sienkewitzin *Quo vadis*, sekä monet Selma Lagerlöfin teokset (emt., 302-303).

Vuoden 1905 suurlakko oli merkittävä käännekohta myös käännöskirjallisuudelle. Ennakkosensuuri poistettiin ja kustannusalalle syntyi erityisesti viihdekirjallisuuteen keskittyneitä kustantamoita, kuten Yrjö Weilin yhtiö (Kovala 1999, 303). 1900-luvun alkuvuosikymmeninä lukijakunta laajeni merkittävästi, mikä pakotti kustantamot muun muassa tehostamaan mainontaa ja nopeuttamaan

varastokiertoa alennusmyyntein. Viimeistään ensimmäisen maailmansodan aikana viihdekirjallisuus nousi merkittäväksi kustannustuotannon alueeksi, ja suomennosten osuus oli jonkin aikaa suurempi kuin alkuperäisen suomenkielisen kirjallisuuden. (emt., 304.)

Vielä 1900-luvun alussakaan ei ollut varsinaista kääntäjien ammattikuntaa, vaikka joitakin elantonsa pääosin kääntämällä ansainneita jo oli. Valtaosa suomentajista oli kuitenkin ensisijaiselta ammatiltaan toimittajia, opettajia, kustannustoimittajia ja kirjailijoita (Kovala 1999, 305). Viimeksi mainittujen joukkoon mahtuu muun muassa kaksi ensimmäistä Runotyttö-kirjaakin suomentanut I.K. Inha. 1880- ja 1890-luvulla aloittaneista suomentajista jo noin kolmannes oli naisia (emt., 305). Kovala luettelee merkittävimmiksi syiksi tähän naisliikkeen synnyin, kielitaidon (tyttölyseoissa omistettiin enemmän tunteja ranskalle ja englannille kuin klassisille kielille ja saksalle, joihin klassisissa lyseoissa keskityttiin) sekä alan heikon arvostuksen: suomentamista pidettiin naisille sopivana puuhasteluna (emt., 305).

Hilja Vesala suomensi *Annan nuoruusvuodet* (*Anne of Green Gables*) vuonna 1920 ja nyt tutkimukseni kohteena olevan *Anna ystävämmä* (*Anne of Avonlea*) vuotta myöhemmin. 1922 ilmestyi *Anna omassa kodissaan* (*Anne's House of Dreams*), jonka suomentajaksi on merkitty Hilja Walldén. Ainoastaan Suomen kansallisbibliografia Fennicasta käy ilmi, että kyseessä on todella sama henkilö; Vesala on Walldénin tyttönimi. Vuoden 1922 jälkeen ei Vesalan tai Walldénin nimeä Montgomery-suomennoksissa näy. Kansallisbibliografia Fennicassa Vesalan nimelle on kreditoitu kaikkiaan 22 käännösnumekettä (kaikki Anna-kirjoja) ja Walldénin 35. Käännökset päättyvät juuri 1930-luvun alkuun. Tästä poikkeaa kuitenkin vuonna 1964 julkaistu *Jyväskylän tyttökoulu ja tyttölyseo 1864-1964*, jonka toimittajiksi on listattu Tyyne Wahlman, Alma Tenhunen ja Hilja Vesala. Vesala/Walldén on siis ollut vielä elossa käännöksen uudistamisenkin aikaan.

2.3 1960-luvun alun Suomi

Päättyneellä 1950-luvulla oli alkanut Urho Kekkosen ensimmäinen presidenttikausi ja 1956 myös yleislakko, joka johti ay-liikkeen hajoamiseen. Vuoden 1958 vaaleissa vasemmistolainen SKDL sai 25 prosentin äänenemmistön ja nousi Suomen suurimmaksi puolueeksi. Pääministeri K. A. Fagerholm ei kuitenkaan hyväksynyt puoluetta hallitukseen, mikä johti kiristyneisiin väleihin Neuvostoliiton kanssa. Nikita Hruštšov sanoi Suomen ja Neuvostoliiton suhteiden joutuneen ”yöpakkasiin” ja veti lähettiläänsä pois Suomesta. Kekkonen ratkaisi kriisin vetämällä maalaisliiton hallituksesta, jolloin hallitus hajosi. Tämän jälkeen hän kykeni järjestämään Neuvostoliitolle

mieleisen hallituksen. (Korolainen 1978, 52-62.) Tällöin viimeistään kävi ilmi, miten kapea liikkumisvara näennäisesti puolueettomalla Suomella sisäpolitiikassaan todella oli. Kekkonen itse myöhemmässä puheessaan syytti muun muassa ”ylimielisiä poliitikkoja” yöpakkasista ja sanoi, että kriisi oli pahin ja vaarallisin, mitä viimeisimmän sodan jälkeen Suomea oli koetellut (YLE – Elävä arkisto, a). Lisäksi vuoden 1961 noottikriisi, jota on jopa epäilty Kekkonen itsensä järjestämäksi, todisti, että Suomi oli päätöksenteossaan Neuvostoliiton talutusnuorassa.

Nopea teollistuminen oli vaikuttanut väestön, elinkeinorakenteen ja ammattijakauman muuttumiseen. Myös elintaso oli noussut nopeasti. Teollisuuden työpaikkojen kasvu johti muuttovirtojen voimistumiseen maaseudulta kaupunkiin. Vuonna 1965 kaupunkien ja kauppaloitten väestön määrä ylitti maaseutukuntien väestön lukumäärän. Uudenmaan ja Hämeen läänit olivat väestöllisesti nopeimmin kasvavia alueita. Väestön keskittyminen johti asutuspulaan, asumisen hinnan nousuun ja elementtilähiöihin. (Korolainen, 1978, 73-75.)

Kirkollisvero oli siirtynyt ennakkoperintään vuonna 1960 (aiemmin se oli maksettu kertamaksuna vuoden lopussa), mistä johtuen sotien jälkeen kiihtynyt kirkosta eroaminen jälleen hidastui. Vuonna 1964 kirkkoon liittyneiden määrä jopa ylitti eronneiden lukumäärän. (Eroa kirkosta.)

2.3.1 Lapsen asema

1960-luvulla ei ollut tavatonta, että pientenkin lasten äidit kävivät töissä. Itse asiassa naisten asemaan kiinnitettiin tuolla vuosikymmenellä paljonkin huomiota: naisliike vaati sukupuoliroolien kumoamista, alettiin kyseenalaistaa vakiintunutta käsitystä siitä, että yksinäisen naisen ei ollut soveliaista käydä anniskeluravintolassa ilman miesseuraa ja vuonna 1967 YK:n yleiskokous antoi julistuksen naisia koskevan syrjinnän lopettamisesta. (Yle – Elävä arkisto, b.)

Naisten työssäkäynti nosti pintaan myös keskustelun lasten päivähoidosta ja ohjattua perhepäivähoitoa alettiin panna käyntiin. Monet lapset siis viettivät jo suuren osan päivästä muualla kuin kotona. Toisaalta naisten sosiaalisen aseman muuttumisen on katsottu olevan lapselle (erityisesti tytölle) kannustava malli ja näin edistäneen muun muassa koulutukseen hakeutumista (Opetushallitus).

Kouluverkko oli 1960-luvulle tultaessa levittäytynyt jo kaikkialle maahan mahdollistaen varhaisen lukemaan oppimisen kaikille lapsille. Lapset alkoivat siis yhä voimakkaammin eriytyä itsenäisiksi toimijoiksi.

2.3.2 Lasten- ja nuortenkirjallisuuden asema

Vuonna 1953 WSOY oli ensimmäisenä kustantamona Suomessa perustanut erillisen lasten- ja nuortenkirjaosaston, mikä vaikutti osaltaan siihen, että monet aikuiskirjailijat julkaisivat lastenkirjoja. Otava tuli perässä perustaen lasten- ja nuortenkirjaosaston 1950-luvun lopulla. (Heikkilä-Halttunen 1999, 141.) Heikkilä-Halttusen mukaan kotimaisessa lasten- ja nuortenkirjallisuudessa näkyi tuolloin modernismin vaikutus, erityisesti ”modernistien käsitykset kirjallisuudesta yksilön ulottuvuuksien kuvaajana ja vapauttajana sekä vanhan kerrontaperinteen uudelleentulkinta ja mukailu” (emt.).

Edellisessä alaluvussa esiin tullut lapsen aseman muuttuminen ja uusi lapsikäsitys oli Heikkilä-Halttusen mukaan saanut kirjallisuudessa alkunsa jo vuonna 1946, kun Astrid Lindgrenin *Peppi Pitkätossu* suomennettiin (suomentajana Laila Järvinen) (1999, 142). Peppi oli radikaali ja kaikkivoipa, paitsi lapsena myös yksilönä yleensä. Toisena esimerkkinä lastenkirjallisuuden laajentuneesta alueesta Heikkilä-Halttunen mainitsee vuonna 1951 ilmestyneen suomennoksen Antoine de Saint-Exupéryn *Pikku Prinssistä* (suom. Irma Packalen) (emt.). Myös suomalaiset lastenkirjailijat alkoivat hyödyntää reaali- ja fantasiamaailman sekoittamista. Esimerkkinä tästä Heikkilä-Halttunen mainitsee Marjatta Kureniemen 1950-luvun tuotannon (emt. 1999, 143). Myös Tove Janssonin *Muumit*, jotka saivat ensimmäisiä suomennoksiaan 1950-luvulla, voidaan laskea fantasiakirjallisuuden piiriin.

Vuonna 1954 ilmestynyt Kirsi Kunnaksen suomennosmukaelma *Hanhiemon iloinen lipas* aloitti lastenlyriikan menestyskauden. Suomennosta seurasivat Kunnaksen omat teokset *Tiitiäisen satupuuvu* (1956) ja *Tiitiäisen tarinoita* (1957). Heikkilä-Halttusen mukaan Kunnas loi töillään uudenlaista modernia lapsikuvaa: ”Tiitiäistä kuunteleva lapsi on utelias, valppaasti ympäristöönsä tarkkaileva luonnonlapsi: hän on yhtä kotonaan perisuomalaisen metsän siimeksessä kuin kaupungin sykkeessäkin” (1999, 144).

1960-luvun alussa uusintakierrokselle lähtenyt Anna sopi hyvin modernin lapsikuvan kehyyteen. Kun Anna oli 1920-luvulla ollut kaikessa itsenäisyydessään ja omapäisyydessään radikaali ja

erilainen tyttö- ja naismalli, oli hän 1960-luvulla loistava esimerkki tytöstä, joka vaati samaa kohtelua kuin pojat saivat ja jo AY:stä lähtien työssä käyvistä, uraa luovasta naisesta. Annahan oli aikanaan lähes feministinen ikoni. Vasta sarjan myöhempien osien tapahtumat – Annan kotiin jääminen ja työelämän jättäminen naimisiinmenon jälkeen – ovat saaneet kritiikkiä feministisen asian peittämisestä. Muun muassa Anna Leena Ahonen pohtii tätä Aholan ja Koskimiehen teoksessa julkaistussa kirjoituksessaan ”Miksi kirjailija hylkäsi Annan?” (Ahonen 2005, 51-52). Ahosen mukaan on ymmärrettävää, ettei Montgomery voinut tehdä aikuisesta Annasta syvällisempää, koska teokset sijoittuivat selkeästi lastenkirjallisuuden genreen (emt.). Hän myös lisää, että ”[m]yös Montgomery oli oman aikansa tuote, ja vaikka hän selkeästi halusi Annalle koulutuksen ja oppiarvon, hänen oli pakko alistua aikansa vaatimuksiin ja naittaa Anna Gilbertille” (emt.).

Suomessa ajan tyttökirjallisuutta edustivat Rauha S. Virtasen Seljan tytöt -sarja ja Anni Polvan Tiina-sarja. Heikkilä-Halttusen mukaan nämä molemmat nojautuivat kansainväliseen nuortenkirjaperinteeseen, jossa oli kotoisia aineksia ja ilmestymisaikaan sopivaa sanomaa (1999, 146). Kuten aiemmin todettiin, sodan jälkeen lapsista ja nuorista oli tullut aktiivisia toimijoita, ja Heikkilä-Halttunen arveleekin tämän vaikuttaneen lasten- ja nuortenkirjallisuuden maailmankuvan muuttumiseen 1950- ja 1960-lukujen vaihteessa: oli syntynyt erillinen nuorisokulttuuri. (emt.)

Vuonna 1961, eli samana vuonna kun AY:n uudistettu käännös ilmestyi, suomensi Pentti Saarikoski J.D. Salingerin nuorisokuvauksen *Sieppari Ruispellossa*. Lasten- ja nuortenkirjallisuus oli vihdoinkin saanut paikan tasaveroisena kirjallisuudenlajina ja sen asemaa vakiinnutti entisestään voimistunut uusvalistuksen suuntaus (Heikkilä-Halttunen 1999, 147). Heikkilä-Halttusen mukaan ”yhteiskunta katsoi jälleen velvollisuudekseen markkinoida ja tukea oikeaoppista, yhteiskuntakelpoisuutta edistävää kirjallisuutta kasvavalle sukupolvelle” (emt.).

Lasten- ja nuortenkirjallisuuden aseman nousuun liittyy kiinteästi myös 1950-luvulla alkanut uusintapainosten ja uudelleenäännösten aika: J. M. Barrien *Peter Pan* oli käännetty vuonna 1922 nimellä *Pekka Poikanen* (suom. Tyyni Haapanen-Tallgren) ja vuonna 1954 julkaistiin saman kääntäjän (nimellä Tyyni Tuulio) uusi suomennos nimellä *Peter Pan*. Lewis Carrollin *Liisan seikkailut ihmemaassa* sai myös uusintapainoksen 1950-luvulla, mutta uuden käännöksen vasta 1970-luvulla. 1960-luvulla ilmestyi esimerkiksi Louisa M. Alcottin teoksista kieliasultaan uudistettuja painoksia (esim. *Pikku naisia*, 1962; *Pikku miehiä*, 1967; *Kahdeksan serkusta*, 1969; *Kun ruusu puhkeaa*, 1969).

Tähän lasten- ja nuortenkirjallisuuden aseman nousuun 1960-luvulla sopii myös Anna-kirjojen uudistettujen käännösten ilmestyminen. Samaan buumiin osui Annan lapsista kertovan *Rilla of Inglesiden* (alkuteos 1920) ilmestyminen lyhennettynä suomennoksena 1962. Suomennoksesta vastasi Kerttu Piskonen.

2.4 Suomi nyt

2000-luvun alun Suomessa elävänä on ehkä vaikea pohtia yhteiskuntaamme täysin objektiivisesti, mutta joitakin asioita voi toki panna merkille. Euroopan Unioniin liittyminen 1990-luvulla jakoi mielipiteitä ja tekee niin edelleen. Olemme toisaalta menettäneet joitakin perinteisiä itsenäisyyden piirteitä, joista eräs konkreettisimmista on oma raha. Toisaalta olemme luoneet aiempaa tiiviimpiä suhteita muihin Euroopan maihin ja sen myötä vahvistaneet myös oman maamme oikeutta ja mahdollisuutta elää itsenäisenä. Nyt kun EU-jäsenyys on jo arkea, kansaa puhuttaa mahdollinen NATO:oon liittyminen.

Kansojen, kauppatarvaiden ja rahan vapaampi liikkuminen luo uusia tilanteita, jotka ovat vasta osittain meille tuttuja. Samoin viestintä on muuttunut 1920- ja 1960-luvuista radikaalisti: internet ja erilaiset mobiiliviestimet mahdollistavat tiedon liikkumisen ja ajatusten vaihdon milloin ja mistä tahansa lähes ilman viivettä.

Evankelis-luterilaiseen kirkkoon kuului vuoden 1999 päättyessä 85,1 prosenttia väestöstä, ja tärkeimpänä syynä kirkkoon kuulumiselle pidettiin kirkollisiin toimituksiin osallistumista (Kirkon nelivuotiskertomus 1996-1999). Jonkinlaista hengellistä yhteenkuuluvuutta suomalaiset siis haluavat vieläkin tuntea, vaikkakin Kirkon tutkimuskeskuksen toimittaman tutkimuksen mukaan kirkon merkitys uskon vahvistajana koettiin vähiten tärkeäksi: vain vähän yli puolet ilmoittivat sen tärkeäksi syyksi kirkkoon kuulumiselle (emt.).

2.4.1 Lapsen asema

Tilastokeskuksen tuoreen tiedotteen mukaan entistä useamman lapsen vanhempien parisuhde (avotai avioliitto) rikkoutuu, ja jopa isovanhemmat asuvat usein erillään (Tilastokeskus, 2007).

Yleistyneet ovat myös yksinhuoltajaperheet, ja enää kuusi kymmenestä lapsesta syntyy avioliitossa eläville vanhemmille. Uusperheessä, jossa on veli- tai siskopuolia asuu joka kymmenes teini-ikäinen. (emt.)

Moni nykypäivän alle kouluikäinen lapsi viettää päivänsä päiväkodissa, tarhassa tai hoitopaikassa. Edellä mainitun tutkimuksen mukaan lähes kaikki lapset viettävät ensimmäisen ikävuotensa kotona, mutta kolme vuotta täyttäneistä jo kaksi kolmasosaa on päivähoitossa. Kouluikänsä saavuttettuaan lapsi viettää päivän koulussa opettajien ja muiden oppilaiden seurassa. Iltaisin monilla lapsilla ja nuorilla on harrastuksia, jotka saattavat kestää melko myöhäänkin. Lasten ei oleteta osallistuvan kodin töihin samalla tavalla kuin neljäkymmentä, kahdeksankymmentä tai sata vuotta sitten. Heillä on enemmän aikaa omille harrastuksille ja ajanvietteille. Kuitenkin lapset lukevat vähemmän. Tilastokeskuksen toisessa tutkimuksessa vertailtiin vapaa-ajan vieton tottumuksia vuosina 1981-2002, ja lukemisen todettiin vähentyneen erityisesti viimeisellä kymmenen vuoden jaksolla. Esimerkiksi kymmenen vuotta täyttäneistä 70 prosenttia oli lukenut vähintään yhden kirjan tutkimusta edeltäneen puolen vuoden aikana. Ja vaikka lapset ja nuoret olivat tutkimuksen mukaan innokkaimpia lukijoita, oli aktiivisten lukijoiden (vähintään kymmenen kirjaa puolessa vuodessa) osuus nuorten keskuudessa pienentynyt merkittävästi. (Tilastokeskus, 2005.)

Ehkä joutilaisuus on syynä siihen, että peräti joka kymmenettä 15-17-vuotiasta epäiltiin vuonna 2005 syylliseksi johonkin lainrikkomukseen. Alaikäisistä epäillyistä lähes joka neljäs oli alle 15-vuotias. (Tilastokeskus, 2007.) Elinolot ovat siis yhteiskunnan kehityksestä huolimatta epävakaa, perheen käsite on hämärtynyt, tai ainakin muuttunut radikaalisti. Lasten ajankäytön painopiste on siirtynyt kodista sen ulkopuolelle, kodin askareista omiin harrastuksiin ja kirjallisuuden tarjoamasta rinnakkaistodellisuudesta internetin virtuaalimaailmaan.

2.4.2 Lasten- ja nuortenkirjallisuuden asema

Vuosituhanneen vaihteen mullistavimpia ilmiöitä lasten- ja nuortenkirjallisuudessa on ollut tietenkin J.K. Rowlingin Harry Potter -sarja, jonka suomentajana on ansiokkaasti toiminut Jaana Kapari. *Harry Potter ja viisasten kivi* (*Harry Potter and the Philosopher's Stone*) ilmestyi suomeksi vuonna 1998 ja siitä oli vuoden 2006 loppuun mennessä otettu jo huikeat kaksikymmentä painosta. Seitsemäs ja samalla sarjan viimeinen osa ilmestyy näillä hetkillä.

Fantasian suosioista kertoo myös valkokankaan kautta uutta nousua elävä J.R.R. Tolkienin *Taru Sormusten Herrasta* -trilogia, josta Peter Jacksonin ohjasi menestyksekkäät elokuvat (2001, 2002 ja 2003). Koko trilogiasta julkaistiin tarkistetut suomennokset vuonna 2002 ja lisäksi *Hobitin* tarkistettu laitos vuonna 2003.

Kuten johdannossa mainittiin, 2000-luvun alku vaikuttaa laajemminkin olevan uudelleenkäynnäytämisen ja uudistettujen käännosten aikaa. Mainittujen teosten lisäksi muun muassa jo 1960-luvulla uudistettuja painoksia saaneista Louisa M. Alcottin kirjoista *Pikku naisia* julkaistiin kokonaan uudelleen käännettynä vuonna 2004 (suom. Sari Karhulahti), ja aiemmin nimellä *Viimevuotiset ystävämmä* julkaistu jatko-osa käännettiin uudelleen ja julkaistiin *Pikku naisten* toisena osana 2005 (suom. sama). Jos Anna-sarjasta julkaistaisiin nyt uudet suomennokset – vaikkapa Annan 100-vuotisjuhlan kunniaksi – ne saattaisivat hyvinkin hyötyä tästä suuntauksesta.

3. UDELLEENKÄÄNTÄMINEN VS. KÄÄNNÖKSEN TARKISTAMINEN JA UUDISTAMINEN

On paikallaan määrittää, mitä tarkoitetaan uudelleenkäynnöksellä ja mitä puolestaan uudistetulla käynnöksellä. Uudelleenkäynnöksellä on alkuperäisen käynnöksen kanssa sama lähdeteksti sekä sama kohdekieli (ks. esimerkiksi Chesterman 2000, 23) kun taas uudistettu käynnös nimensä mukaisesti nojaa alkuperäiseen käynnökseen. Voidaan siis väittää, että sen ensisijainen lähdeteksti on alkuperäinen käynnös, ja että alkuperäisen käynnöksen lähdeteksti on uudistetulle käynnökselle toissijainen lähde. Väitän kuitenkin, että ne ovat vähintäänkin rinnakkaiset lähteet, sillä uudistettu käynnöshän pyrkii luomaan uuden suhteen alkutekstiin ja olemaan jollain tapaa paranneltu tai perustellumpi versio siitä kuin alkuperäinen käynnös. Aina kohdeyleisö ei kuitenkaan ota uutta käynnöstä helpolla vastaan. Runebergin *Vänrikki Stålin tarinoita* vastikään uudelleen suomentanut Juhani Lindholm sanoo, että ”aikaisempi vanha, mutkikas ja kömpelö runokieli on ilmeisesti iskostunut kansamme kollektiiviseen muistiin niin tehokkaasti ja niin pitkällä aikavälillä, ettei sitä ole kovin helppo juuria pois” (Elo 2007). Myös Anna-kirjojen lukijat jakautuvat kahteen leiriin käynnösmielitysten suhteen (ks. esim. Ahola ja Koskimies, 2005).

Ei ole aivan tavatonta sekään, että vanha käynnös jää elämän uuden rinnalle: esimerkiksi *Huckleberry Finnin seikkailut* käännettiin ensimmäisen kerran suomeksi vuonna 1904 Tyko Hagmanin toimesta, Yrjö Kivimies käänsi sen uudelleen vuonna 1937. Hagmanin käynnös ei pystynyt kilpailemaan Kivimiehen tekstin kanssa, mutta vuonna 1972 julkaistiin erikoispainos, jonka käänsi Jarkko Laine. Seuraavana vuonna julkaistiin uudet painokset sekä Kivimiehen (11. painos ensijulkaisun jälkeen) että Laineen käynnöksestä. Kivimiehen käynnös sai uudet painokset vielä 1976 ja 1977, vasta sen jälkeen kaikki julkaistut painokset ovat olleet Laineen käynnöksestä

(viimeinen eli viides painos vuonna 1999). Ennakkotiedon mukaan kirjasta on tulossa uusi painos vielä tämän vuoden (2007) aikana, mutta Otava ei vielä paljasta kääntäjää.

3.1 Uudelleenkääntäminen

Uudelleenkääntämisestä (*retranslation*) siis puhutaan silloin, kun jokin teos, joka on kirjoitettu kielellä X ja käännetty kielelle Z, päätetään kääntää uudelleen, niin että lähdekieli on edelleen X ja kohdekieli Z. Miksi sitten kääntää uudelleen? Katalyyttinä toimii aina jokin taho, jonka mielestä alkuperäinen käänös ei jostain syystä enää palvele lukijakuntaa. Syitä voi olla lukemattomia: lukijakunta voi olla muuttunut, vanhahtava kieli saattaa kuulostaa tahattoman koomiselta, ajatukset kääntämisestä voivat olla muuttuneet niin paljon, että alkuperäisen käänöksen ei enää katsota vastaavan ihanteita, alkuperäisestä on ehkä poistettu osioita tai ensimmäinen käänös katsotaan suorastaan virheelliseksi. Tässä on vain murto-osa mahdollisista syistä.

Pirjo Mäkinen pohdiskelee artikkelissaan ”Ikinuori lähdeteksti, ikääntyvä kohdeteksti?” (Mäkinen 2001) sitä, miksi käänöksen katsotaan ikääntyvän ja kaipaavaan päivittämistä, kun taas lähdeteksti koetaan vanhetessaankin ”oikeaksi” ja vailla korjausta olevaksi. Tätä samaa dilemmaa käsittelee Koskinen ja kertoo, että perusteluksi uudelleenkäännöksen tarpeelle mainitaan usein kielen ja ihmisten maailmankuvan muuttuminen (2007, 23). Paloposken ja Koskisen mukaan uudelleenkäännökset ovat erityisen voimakkaasti sidoksissa arvottamiseen (Paloposki ja Koskinen). Jo se, että jokin teos käännetään, osoittaa, että teosta pidetään jollain tapaa erityisen hyvänä, mutta vasta ”uuden käänöksen kautta alkuteksti osoittaa elinvoimaisuutensa ja ajattomuutensa” (emt.).

Tässä tutkimuksessa seurataan erityisesti kääntämisen suhdetta aikaan ja tulkitaan eri käänösversioiden eroja kunkin käänösjankohdan sosiokulttuurista taustaa vasten. Tämä voi jo itsessään olla uudelleenkääntämisen motiivina, kuten edellä todettiin: vanhan käänöksen saatetaan kokea heijastavan niin voimakkaasti luomisajankohtansa ajankuvaa, että sen ymmärtäminen ja tulkinta on vaikeaa nykyisyydessä. *Vänrikki Stålin tarinoiden* aiemmat käänökset vuosilta 1889 ja 1909 olivat Paavo Cajanderin ja O. Mannisen käsialaa⁶. Lindholm sanoo karsineensa ”aikaisempien suomentajien mahtipontisia, vanhahtavia ilmaisuja” ja pyrkineensä ”lähestymään Runebergin aitoa, alkuperäistä sanomaa” (Elo 2007). Lindholm sanoo myös, että on pyrkinyt työssään siihen, ”että käänöksen suhde suomen kieleen olisi sama kuin Runebergin alkutekstin suhde ruotsin kieleen”

⁶ Tämäkin teos on hyvä esimerkki siitä, kuinka eri käänösversiot jäävät elämään toistensa rinnalle.

(emt.) Lindholmin tavoite on siis ollut olla uskollisempi alkutekstille. Tästä pääsemmekin uudelleenkäntämiseen kiinteästi liittyvään kotouttamisen ja vieraannuttamiseen kaksintaisteluun.

3.1.1 Kotouttaminen ja vieraannuttaminen

Antoine Berman esitti (Koskisen ja Paloposken mukaan), että alkuteoksen ensimmäinen käännös on yleensä kotouttava, kun taas uudet käännökset pyrkivät palaamaan lähemmäs alkutekstiä, eli vieraannuttamaan (vrt. Lindholmin pyrkimys yllä). Vasta Bermanin artikkelin ilmestymisen jälkeen alettiin tästä ilmiöstä käyttää nimeä uudelleenkäntämishypoteesi (*retranslation hypothesis*). Hypoteesia ei ole laajamittaisesti testattu, mutta sen ajatus on mukana monissa käännöstieteellisissä tutkimuksissa taustalla. Suomessa Bermanin väite olisi helppo niellä sellaisenaan, sillä erityisesti 1800-luvun jälkipuoliskolla käännöskirjallisuudella oli maassamme oikeastaan vain kaksi tehtävää: tarjota malleja omalle kansalliskirjallisuudelle ja edistää suomen kirjakielen kehitystä (ks. esim. Kovala 1999). Maailmankirjallisuuden klassikoiden tunnetuksi tekeminen oli toisarvoista, joten näiden tavoitteiden valossa kotouttaminen oli enemmän kuin perusteltua⁷.

Berman myös väittää, että ensimmäinen käännös ei koskaan voi olla ns. suuri käännös; vasta uudelleenkäntämisen saattaa ylittää täydellisyyteen (Paloposki ja Koskinen). Berman siis pitää vieraannuttavaa käännöstä ehdottomasti parempana kuin kotouttavaa. Tämä onkin köyden veto, joka on käännöstieteessä aina esillä vaihtelevalla intensiteetillä. Kotouttamisessa kääntäjä siis tuo alkutekstin kohdekuulttuuriin ja sopeuttaa sen kohdekuulttuurin käsitysten ja maailmankuvan mukaiseksi. Kotouttaminen voi olla hienovaraista vieraan kuulttuurin elementtien (ovat ne sitten kielellisiä tai konkreettisia) silottelua tai radikaalimpaa, jolloin kaikille vieraille piirteille haetaan kohdekuulttuurin mukainen vastine⁸. Vieraannuttava käännös puolestaan on uskollisempi alkutekstille pyrkien säilyttämään vieraan kuulttuurin elementit. Myös vieraannuttaminen voi olla hienovaraisempaa (ennemminkin tietoista kotouttamisesta pidättäytymistä tai passiivista kotouttamista) tai aggressiivisempaa. On selvää, että valinta kotouttamisen ja vieraannuttamisen välillä riippuu käännettävästä tekstistä (tosin lähestymistapaan voi vaikuttaa myös moni muu asia),

⁷ Tästä herää mielenkiintoinen lähtökohta uudelle tutkimukselle: onko kaikille nuorille kielille yhteistä, että kääntämistä käytettiin ikään kuin oman kirjakielen kehittämisen työkaluna?

⁸ Tämä on verrattain yleistä mm. av-kääntämisessä. Esimerkiksi eräässä Gilmoren tyttöjen (*Gilmore girls*) jaksossa Rory kertoo, että hänen tulevaisuuden haaveensa on tulla Christiane Amanpourin kaltaiseksi tutkivaksi journalistiksi ja ulkomaankirjeenvaihtajaksi, ja kääntäjä on korvannut nimen supisuomalaisella Helena Petäistöllä. Lastenkirjallisuudessa on tyypillisesti kotoutettu nimiä: Lewis Carrollin Alice oli Liisa kahdessa ensimmäisessä suomennoksessa, Paula Traversin Mary Poppins on Maija Poppanen, Barrien Peter Pan oli ensimmäisessä suomennoksessa Pekka Poikanen ja jopa Montgomeryn Anne on kääntynyt Annaksi (tästä lisää luvussa 6.)

joten keskitynkin tästä eteenpäin käsittelemään ilmiötä lasten- ja nuortenkirjallisuuden kääntämisessä.

Kotouttamista on perinteisesti pidetty hyvänä metodina lastenkirjallisuuden kääntämisessä, jolloin on vedottu siihen, että lasten saattaa olla vaikea ymmärtää ja omaksua vieraan kulttuurin piirteitä. Vastapuoli taas puolustaa vieraannuttamista lastenkirjojen käänöksissä sillä, että lapsille on suotava mahdollisuus oppia muistakin kulttuureista kuin omastaan ja että haasteiden kohtaaminen myös lukiessa on tärkeää. Nykyään suuntaus on kuitenkin se, että ratkaisu kotouttamisen ja vieraannuttamisen välillä tehdään teos- ja/tai tapauskohtaisesti. Vaikka ei ehkä ole perusteltua vaihtaa jotakin vieraan kulttuuriin ruokaa perisuomalaiseksi vastineeksi, on ymmärrettävää, että esimerkiksi Harry Potter -kirjojen käänöksissä kääntäjä Jaana Kapari on keksinyt Rowlingin hullunkurisille erisnimille uudet vastineet. Tosin erisnimet eivät edes ole englantia, mutta niissä on viittauksia englanninkielisiin sanoihin, jolloin ne, yhdistettyinä onomatopoeettisiin äänneisiin antavat englanninkieliselle lukijalle tiettyjä mielikuvia, joita ne eivät voi tarjota suomenkieliselle, englantia taitamattomalle lukijalle. Esimerkiksi velhokokelaiden tupien nimistä voi päätellä jotakin niiden asukkaista: *Slytheryn* tuo ensiksi mieleen verbin 'slither', 'luikerrella', joka puolestaan tuottaa mielleyhtymän matelijasta ja sitä kautta niljakkaasta, kierosta ihmisestä. *Gryffindor* taas tuo mieleen sanan 'griffin', joka tarkoittaa kynttä tai käpälää, ja se yhdistettynä leijonavaakunaan luo uljaan ja rohkean mielikuvan. Kapari kuvailee omaa käänösprosessiaan muun muassa näin: ”Ja äkkiä suomentaja muistaa, millaista oli olla lapsi, miltä silloin tuntui kuulla uusi sana, uusi asia, uusi mikä vain: kiehtovalta niin kuin aikuisenakin, mutta samalla täysin luonnolliselta” (Kapari 2005, 37). Kaparin kääntämismetodia siis voidaan pitää kotouttavana, mutta silti ajatus siitä, että lapselle jätetään oivaltamisen mahdollisuus säilyy. Kotouttaminen ja kaiken valmiiksi pureskeleminen eivät siis välttämättä kuljekaakaan käsi kädessä.

Asetan tässä tutkimuksessa myös kyseenalaiseksi Bermanin edellä esitetyn väitteen siitä, että ensimmäinen käänös kotouttaa ja uudelleen käänös vieraannuttaa. Anna-kirjoissa esiintyy esimerkiksi maatilan arkeen liittyviä ilmiöitä, jotka maantieteellisestä etäisyydestä huolimatta olivat kenties tuttuja myös 1920-luvun suomalaiselle lukijalle, mutta eivät välttämättä ole sitä 2000-luvun pikkutyttöille. Ehkäpä asia ei siis olekaan niin yksinkertainen, että ensimmäinen käänös kotouttaa ja uudistettu vieraannuttaa. Sellaiset ilmiöt, jotka eivät ole vaatineet kotouttamista ensimmäisessä käänöksessä, voivat vaatia sitä nyt, kun teollistuneen maailman urbaaniympäristössä elävä 12-vuotias lukee tarinaa (ks. esim. *milk-stand* sivulla 53).

3.2 Käännöksen tarkistaminen ja uudistaminen

Luvun alussa totesin, että loogisesti ajateltuna uudistetun käännöksen (*revised translation*) ensisijainen lähde on alkuperäinen käännös – nimestäkin sen kuulee: syntyvä teksti on käännöksen uudistettu versio. Silti käytännössä on vaikea uskoa, että uudistusta tehtäisiin täysin ilman alkutekstiä. Kuinka suuri eron siis on oltava, jotta voidaan puhua uudelleen­käännöksestä? Kuten myöhemmin ilmenee, AY:ssä ero käännösversioiden välillä on suuri, mutta silti toinen versio on julkaistu nimellä ”uudistettu ja tarkistettu suomennos”. Riittävä peruste täysin uudelle käännökselle olisi kenties jo 60-luvulla ollut se, että alkuperäisen käännöksen alkuteksti näyttää olleen ruotsinnos Montgomeryn alkuteoksesta. Pohdinnan arvoista juuri tämän tekstin kohdalla on myös se, millä tavoin ruotsinnoksen mukaan tulo muuttaa eri tekstien suhteita uudistuksessa. Lähdetään siis oletuksesta, että uudistuksen – eli Vesalan 1961 valmistuneen käännöksen – ensisijainen lähdeteksti on alkuperäinen käännös vuodelta 1921. Edellä kuitenkin väitin, että alkutekstin tulisi olla rinnakkainen lähde, koska uudistus pyrkii olemaan alkuperäistä käännöstä parempi tai perustellumpi. Tämän logiikan mukaan AY:n uudistetun käännöksen toinen lähde olisi Karin Lidforss Jensenin ruotsinnos vuodelta 1910. Toisaalta, jos käännöksen uudistuksen motiivi on ollut tuottaa enemmän englanninkielistä alkuteosta vastaava käännös⁹, rinnakkaisena lähteenä on täytynyt olla juuri tuo Montgomeryn alkuteos. Lähdeteoksia voi siis olla peräti kolme.

Millä perusteella sitten valitaan, tehdäänkö uudelleen­käännös vai uudistetaanko vanha? Koskinen ja Paloposki lainaavat Yves Gambieria, joka pohdiskelee myös käännösten taloudellisia puolia (Paloposki ja Koskinen). Gambier arvelee uudelleen­käännöksen olevan myyvämpi kuin vanhan, mahdollisesti korjatun käännöksen uusintapainos. Varmasti näin onkin: uudelleen­käännös lupaa jo nimessäänkin jotain uutta. Lukija kenties odottaa saavansa jotakin uutta näkökulmaa tuttuun teokseen tai kokonaan uutta tietoa/tekstiä, jota vanhassa käännöksessä ei ole ollut. Koskisen ja Paloposken mukaan Gambier muistuttaa, että uudelleen­käännös on aina kustantajalle kalliimpi ratkaisu, eikä se ehkä halua tehdä vaadittavaa panostusta, ellei odotettavissa ole taloudellista voittoa. Uudistettu ja tarkistettu käännös olisi siis halvempi ja siten myös riskittävämpi vaihtoehto. (emt.)

⁹ Vaikka nyt puhutaankin uudistamisesta eikä uudelleen­kääntämisestä, lähestytään jo retranslaatiohypoteesia, jonka mukaan ensimmäinen käännös on usein kotouttava, kun taas uusi käännös vieraannuttaa ja pyrkii olemaan uskollisempi alkutekstille.

Uudistaminen ja tarkistaminen herättävät myös oletuksen, että vanha käänös on pohjalla erotettavissa ja että uudistustyö on ollut vain pientä ”pintaremonttia”. Periaatteessa siis lukija saattaa olettaa, että monet kappaleet ovat täysin muuttumattomia. Otamme tämän yhdeksi hypoteesiksi lähtiessämme tarkastelemaan AY-käännöksiä.

3.3 Poistaminen lasten- ja nuortenkirjallisuuden kääntämisessä

Poistamisella tarkoitetaan tässä yksittäisten sanojen, ajatusten tai kokonaisten tekstikappaleiden poistamista käänösprosessissa. Poistaminen saattaa liittyä lyhentävään kääntämiseen, jolloin teoksen alkulehdillä on yleensä maininta ”lyhentäen suomentanut”, kuten vuonna 1962 ilmestyneessä *Kotikunnaan Rillassa*. Aina tällaista mainintaa ei kuitenkaan ole, jolloin lukijalla on lupa olettaa lukevansa kokonaista teosta.

Ajatus siitä, että jotain jää käännettäessä tekstistä puuttumaan on varsin kliseinen ja tavallaan se on tottakin: kääntäjä voi pyrkiä välttämään kaikki alkukielisen tekstin merkitykset ja konnotaatiot lähdekielelle, mutta aina se ei ole mahdollista. Myös sensuuri saattaa tulla mieleen, kun puhutaan poistamisesta, mutta se viittaa käsitteenä johdonmukaisempaan toimintaan, jonka taustalla on usein jokin yksittäinen aate. Tässä tutkimuksessa ja tarkemmin tässä alaluvussa käsitellään poistamista, joka on satunnaista, teoskohtaista, mutta josta ei kuitenkaan lukijaa informoida. Klingberg käyttää tällaisesta poistamisesta (tai tekstin lyhentämisestä, kuten hän asian ilmaisee) nimeä ”vääristely” (*”falsification”*) (Klingberg 1986, 73). Hänen mukaansa tällaiset ”piilolyhentämiset” (*hidden abridgement*) ovat vakava ongelma kääntämisessä, koska pienikin lyhennys saattaa johtaa epätarkkaan käänökseen, sillä se vaatii yleensä muun tekstin uudelleenmuotoilua (emt.).

Miksi sitten poistoja tehdään ja miksi ne ovat lastenkirjallisuuden kääntämiselle tyypillisiä? Poistaminen liittyy useimmiten jonkin ei-toivotun elementin häivyttämiseen. Siinä voi olla kyse ”puhdistamisesta” (Klingbergin termi: 1986, 58), jolloin poiston tai radikaalin uudelleenmuotoilun kohteena on esimerkiksi erotiikkaan, ruumiineritteisiin, pahatapaisiin lapsiin tai erehtyväisiin aikuisiin liittyviä viittauksia (emt., 59-60), joita ei ole katsottu lastenkirjoihin sopiviksi. Aina ei kuitenkaan ole kyse näin ”uskaliaista” aihepiireistä. Lastenkirjojen käännöksissä saatetaan myös poistaa tai modifioida viittauksia kohdekuultuurille vieraisiin tapoihin, ruokiin tai aatteisiin. Tätä saatetaan puolustaa sillä, että kohdekuultuurin nuori lukija ei ymmärtäisi, jos viittaukset jätettäisiin sinällään käänökseen, ja se saattaa pitääkin paikkansa. Ymmärrettävästi tällaista käänöstä

saatetaan myös syyttää tarpeettomasta vieraan elementin poistamisesta, joka laajamittaisena voi jo lähestyä sensuuria.

Joskus ongelma voi todella olla se, että tekstissä mainitulla asialla ei ole suomenkielistä tai suomalaiselle lukijakunnalle tuttua vastinetta, koska se on täysin vieras omassa kulttuurissamme. Kirjallisuuden suomentamisen kentällä tästä kuuluisimpia esimerkkejä lienee Anni Swanin suomennos Lewis Carrollin kirjasta *Alice's Adventures in Wonderland* (suom. vuodelta 1906), jossa Swan muutti muun muassa paahtoleivän (*hot buttered toast*) pannukakuksi ja vaniljakiisselin (*custard*) munajuustoksi, koska hänen aikanaan Suomessa ei vielä tunnettu kyseisiä herkuja, eikä niille siis ollut vielä vakiintuneita suomennoksia olemassa (Oittinen 1997, 45). Swan kuitenkin turvautui modifiointiin, eikä niinkään poistanut osioita.

Poistaminen voi myös liittyä ideologisiin näkemyksiin, jolloin poiston kohteena ovat esimerkiksi uskonnollista tai poliittista katsomusta ilmentävät osiot. Esimerkiksi juuri Montgomeryn kirjojen suomennoksissa uskontoon ja uskontokuntiin liittyviä katkelmia on lyhennetty melko kovalla kädellä. Suomessa ennakkosensuuri oli kumottu vuoden 1905 jälkeen, mutta kustannustoiminnan sääntelyä toteutettiin muin keinoin. Portinvartija on tuttu termi monelta alalta, mutta käänös- ja kirjallisuustieteessä sillä tarkoitetaan erityisesti kirjallisuuden julkaisua säännösteleviä tahoja. Kustantamot ovat luonnollisesti eräs portinvartija: pystyväthän ne kontrolloimaan hyvin pitkälle sitä, mitä julkaistaan. Kustantamoissa portinvartijointia harjoittavat myös kustannustoimittajat. Valtaa on myös kriitikoilla ja kirjakauppiailta. Etenkin jonkin suurilevikkisen lehden (kuten Helsingin sanomien) kirja-arvostelu varmasti vaikuttaa ainakin osaan kirjoja ostavista ja lukevista kuluttajista. Kirjakauppias taas päättää, mitkä teokset nostaa näkyvälle paikalle, mitä käyttää vaikkapa lehtimainonnassa ja mitä suosittelee tiedustelevalle asiakkaalle.

Sotien välissä kirjakauppiailta ei tosin ollut paljon valtaa, sillä kustantajaliitoilla oli valta päättää kauppojen perustamisesta. Kustannusyhdistys, parikymmenjäseninen, lähinnä kaupunkeihin keskittynyt liitto, oli alan kartelli sotien välillä. 1920-luvulla jäseneksi ei päässyt, ellei vuosi- tai yleiskokouksessa saanut vähintään kahta kolmasosaa äänistä. (Sevänen 1994, 66.) Montgomerya julkaissut WSOY oli yhdistyksen johtoelimissä avainasemassa.

4. KULTTUURI- JA AIKASIDONNAISTEN ELEMENTTIEN KÄÄNTÄMINEN

Johdannossa esitin yhdeksi tutkimukseni tavoitteista ajan hengen vaikutuksen selvittämisen kahden eri käännösversion välillä. Määrittelin ajan hengen tätä tutkimusta varten kunkin ajan historialliseksi, poliittiseksi, sosiokulttuuriseksi ja uskonnolliseksi ilmapiiriksi (ks. s. 4).

Kulttuurisidonnaisuus on haaste, joka esiintyy kaikessa kääntämisessä; onhan kääntäminen aina kulttuurien välistä viestintää. Se, miten vaativan haasteen se esittää ja miten keskeiseen rooliin se käännösprosessissa nousee, johtuu muun muassa lähde- ja kohdekulttuurin välisen kuilun suuruudesta. Onhan varsin eri asia, käännetäänkö esimerkiksi 2000-luvulle sijoittuva, 2000-luvulla kirjoitettu ruotsalainen romaani – esimerkiksi Anna Janssonin nykypäivän Gotlantiin sijoittuva *Outoja lintuja* – vai ajanlaskun alun Välimeren maisemiin, 1800-luvun alussa kirjoitettu romaani 2000-luvun suomalaisille lukijoille – jos Lew Wallacen *Ben Hur* käännettäisiin uudelleen. Kulttuurisidonnaisuuteen liittyy itsessään myös aika, mutta joskus aika voi olla myös oma erillinen haasteensa, jos lähde- ja kohdekulttuuri sinällään eivät merkittävästi eroa toisistaan.

Myös Ritva Leppihalme muistuttaa teoksessaan *Culture Bumps: An Empirical Approach to the Translation of Allusions*, että ollakseen pätevä lähdetekstin lukija kääntäjä tarvitsee paitsi kielitaitoa ymmärtääkseen viestin lingvistisen osuuden myös kielenulkoista tietoa (*extralinguistic knowledge*) lähdekulttuurista (1999, 20). Leppihalmeen teos käsittelee erityisesti kulttuurisidonnaisuuteen läheisesti liittyviä implisiittisiä alluusioita, joihin tässä tutkimuksessa ei kuitenkaan paneuduta, koska tapausmateriaali ei ole niiden kannalta otollisin.

Sirkku Aaltonen on teoksessaan *Acculturation of the Other* tutkinut irlantilaisen miljöön kääntymistä suomeksi näytelmäteksteissä. Tutkimuksensa pohjana Aaltonen pohdiskelee ”vierautta” (*the Foreign*) ja sen asemaa Suomessa ja suomenkielisessä kirjallisuudessa. Aaltonen huomauttaa, että vieraudella saattaa olla eriasteinen status eri aikoina (1996, 17). 1800-luvun Suomessa pohdittiin, kannattaako edes kääntää muuta kuin uskonnollisia tekstejä (Jalonen, Aaltosen mukaan 1996, 17), mutta toiseen maailmansotaan mennessä oltiin jo siirrytty punnitsemaan, missä määrin, miltä osin ja miksi vieraus tulisi hyväksyä (Aaltonen 1996, 17). Aaltonen väittää, että 1920-luvun käännöskirjallisuudessa eksoottisuus oli jopa muotia, että käännettyjen romaanien tapahtumat sijoituivat eksoottisiin paikkoihin, hahmoilla oli vieraankuuloiset nimet ja vieraskielisiä ilmauksia käytettiin teksteissä (emt., 74). Väitteensä tueksi hän ei kuitenkaan tarjoa juuri esimerkkejä.

Göte Klingberg puolestaan lähestyy kulttuurispesifisen sisällön kääntämisen ongelmia nimenomaan lastenkirjallisuuden kannalta ja tuokin esiin käännöstieteessä kautta aikain vallinneen ongelman, joka liittyy erityisen läheisesti lasten- ja nuortenkirjallisuuden kääntämiseen, nimittäin lähdetekstin kunnioittamisen ja oletetun kohdeyleisön huomioonottamisen aiheuttaman ristiriidan. Klingbergin mukaan toinen lastenkirjallisuuden kääntämisen tärkeimmistä tavoitteista on saattaa enemmän kirjallisuutta – mieluiten kirjallisesti merkittävää (*”of literary merit”*) – lasten saataville. Tämä tavoite, Klingbergin mukaan, oikeuttaa lähdetekstiuskollisuuden. Toiseksi tavoitteeksi lastenkirjallisuuden kääntämisessä hän nimeää nuorten lukijoiden kansainvälisen tietoisuuden ja ymmärryksen lisäämisen. Klingberg väittää, että lähdekulttuuriin liittyvien seikkojen poistaminen tai korvaaminen kohdekulttuurisilla elementeillä ei lisää lukijan tietoa tai kiinnostusta vieraaseen kulttuuriin. (Klingberg 1986, 10.)

Klingberg huomauttaa, että lähdetekstin uudelleenmuotoilun saattaa myös aiheuttaa kahden kasvatuksellisen päämäärän tavoittelemisen. Toinen näistä on tavoite tarjota lukijoille teksti, jonka he ymmärtävät. Koska saattaa olla perusteltua olettaa, että nuoret lukijat eivät ymmärrä kaikkia lähdekulttuurisia elementtejä, kääntäjä saattaa kokea, että lastenkirja vaatii enemmän muutoksia tai poistoja kuin aikuistenkirja. Toinen kasvatuksellinen tavoite lastenkirjoissa saattaa olla lukijan arvomaailman kehittäminen. Kääntäjä voi törmätä sellaisiin arvoihin lähdetekstissä, joita ei katso sopivaksi välittää lukijoille, ja tuntee tarvetta muuttaa tai poistaa tekstiä. (emt.)

Kuten luvussa kaksi kävi ilmi, Päivi Heikkilä-Halttunen luonnehtii 1800-luvun lasten- ja nuortenkirjallisuuden roolia Suomessa ”kansalliseksi kasvattajaksi”, johon kustantajien ja kirjailijoiden kiinnostus hiipui kasvatuksellisuuden merkityksen hiipuessa. Hän myös huomauttaa lasten- ja nuortenkirjallisuudella olleen käyttökirjallisuuden leima 1950-luvun alkuun asti. ”Kasvattava, opettava ja sodan aikana myös propagandistinen tehtävä olivat ensisijaisia, ja vasta toissijaisesti painotettiin teoksen esteettisiä arvoja.” Vuoteen 1949 saakka lasten- ja nuorten kirjallisuus oli luokiteltu kasvatuksellisen aineiston yhteyteen kaunokirjallisuuden sijaan. (Heikkilä-Halttunen 1999, 133.)

Jos Vesala on ollut kääntäjänä kiinnostunut kirjallisuudesta yleensä, niin kuin voisi kuvitella, on hänkin ollut aikansa vallitsevien kirjallisuuskäsitysten vaikutuspiirissä. Ajallisestihan ensimmäisen käännöksen tekeminen osuu Suomen itsenäisyyden ensi vuosiin, maailmansodan ja sisällissodan päättymisen jälkeen (ks. s. 11), ja uudistetun käännöksen laatiminen puolestaan television alkutaipaleille, amerikkalaisen ns. nuorisokulttuurin maihintulon ajoille. Etenkin ensimmäinen

käännös osuu vielä kasvatuksellisen lastenkirjallisuuden ajalle. Vaikka Vesala ei olisikaan aktiivisesti seurannut kirjallisuuskäsitysten ja kääntämisen normien kehittymistä, on hän kuitenkin elänyt ajan hengen piirissä ja ainakin alitajuisesti jotain siitä lienee siirtynyt käännökseen ja käännösratkaisuihin.

4.1 Historiallisen aineksen kääntäminen

Aluksi on tarpeen määritellä, mitä tässä tutkimuksessa lasketaan historiallisen aineksen piiriin. Siihen voitaisiin tietysti laskea mukaan myös politiikka ja uskonto, mutta koska ne ovat helpoimmin muista eriytettäviä kategorioita, otettakoon ne erikseen. Sen sijaan luen historialliseksi ainekseksi maantieteelliseen sijaintiin liittyvät paikannimet ja muut viittaukset, viittaukset etnisyyteen (kuten ranskan- ja englanninkielisten välille tehty ero), taideteoksiin (kuten kirjallisuuteen) liittyvät viittaukset sekä aikalaiskuvaukset. Viimeisessä kiinnitän luonnollisesti huomiota erityisesti lähdekulttuurispesifisiin viittauksiin.

Maantieteelliseen sijaintiin liittyviin kulttuurispesifisiin ilmiöihin ja elementteihin Aaltonen laskee ensisijaisesti paikannimet, mutta erottelee ne muun muassa keskeisyyden/marginaalisuuden perusteella. Aaltonen myös muistuttaa, että paikannimien funktio ei ole ainoastaan luoda tausta tapahtumille vaan myös toimia osana karakterisointia sekä juonen ja merkitysten rakentumista. Aaltosen mukaan paikannimet kuuluvat myös niihin elementteihin, jotka luovat yhteyden tekstin sisäisen ja ulkoisen todellisuuden välille. (Aaltonen 1996, 87-88.) Liitän näiden funktioiden tarkasteluun omassa tutkimuksessani myös viittaukset eri kansalaisuuksiin. Aaltosen tavoin tarkastelen myös sitä, miten suomennokset reagoivat paikannimiin, sillä kuten Aaltonen muistuttaa, kaikkia lähdetekstissä ilmeneviä paikannimiä ei käsitellä samalla tavalla (96).

Klingberg toteaa lähdekielistä maantieteellisistä nimistä ykskantaan että ne tulisi pääsääntöisesti säilyttää. Hän myöntää kuitenkin, että vakiintunutta kohdekielistä muotoa voi käyttää, jos sellainen on. Jos nimeen liittyy appellatiivi, Klingberg tarjoaa kolme ratkaisuvaihtoehtoa: (1) nimen säilyttäminen ilman muutosta, (2) appellatiivin kääntäminen, (3) koko nimen kääntäminen. (Klingberg 1986, 50.)

Taiteiden kohdalla Aaltonen haluaa painottaa yksittäisten taideteosten sijaan niiden kuulumista kokonaiseen suhteiden verkostoon ja käyttää siksi termiä *art worlds*, eikä esimerkiksi *works of art*. Hän lainaa Pierre Bourdieun ajatusta siitä, että kulttuuriset käytännöt ja mieltymykset ovat

läheisesti yhteydessä henkilön koulutukselliseen pääomaan ja sosiaaliseen taustaan. ”Kyky lukea taideteoksia niiden omilla ehdoilla tuo meidän yhteiskunnassamme mukanaan tietynlaista arvovaltaa, koska se liittyy läheisesti koulutukselliseen ja, sitä kautta, taloudelliseen pääomaan. Tästä seuraa, että oman kulttuurillisen pätevyyden näyttäminen saattaa olla vallan merkki ja taiteita voidaan käyttää panoksina valtapeleissä, joissa henkilön makua ja/tai kulttuurillista pätevyyttä arvioidaan sen markkina-arvon mukaan.” (Aaltonen 1996, 140-1, suomennos TK)¹⁰

Aaltosen tavoin kiinnitän erityistä huomiota siihen, miten taide ja sen tunteminen sisältyvät henkilöhahmon rakentumiseen ja vaikuttaa valtasuhteisiin.

Klingberg huomauttaa, että edes lasten- ja nuortenkirjallisuutta käännettäessä taideteokset (hän puhuu lähinnä kirjallisuudesta) eivät automaattisesti vaadi ”kääntämistä”, vaan ne voidaan jättää sinällään tekstiin. Hänen tutkimuksensa mukaan lapsille käännettyssä kaunokirjallisuudessa on seitsemän kaunokirjallisten viittausten adaptaatiomenetelmää: (1) selityksen lisääminen, (2) uudelleen muotoilu, (3) selitys tekstin ulkopuolella (esim. alaviite), (4) vastineella korvaaminen, (5) summittaisella (*rough*) vastineella korvaaminen, (6) poisto ja (7) lokalisaatio. (Klingberg 1986, 19-22.)

Ilmiöihin, joita tässä tutkimuksessa nimitetään aikalaiskuvauksiksi Aaltonen laskee kaikki jokapäiväisen elämän ainekset: ruoka ja juoma, mittayksiköt, raha, koulunkäynti, esineet, joilla luodaan tiettyä tunnelmaa tai taustaa tapahtumille, kieli, dialogi ja murre (Aaltonen 1996, 156-157).

Klingberg muistuttaa jälleen, että arkielämän ilmiöt, kuten rakennukset, kodin tavarat ja ruoka, ovat vieraan ympäristön kuvaajia, jotka tulisi säilyttää käänöksessä aina kun se on mahdollista. Hän myös toteaa, että lastenkirjallisuuden viimeaikaiset tutkimukset osoittavat ruuan kiinnostavan lapsia erityisesti ja että joidenkin kirjojen suosio saattaa osittain perustua siihen, että ne kuvailevat ruokaa yksityiskohtaisesti. (Klingberg 1986, 36-38.) Kukaan tuskin voi arvata, perustuuko Anna-sarjan suosio siihen, että siinä kuvailaan ruokia aika tavalla, mutta ainakin ne tarjoavat erittäin runsaan tutkimuslähteen ruokaan liittyvän sanaston kääntämistä tutkivalle.

¹⁰ Ritva Leppihalme on kirjoittanut henkilöhahmon karakterisoinnista alluusioiden avulla: ”Hahmot, jotka käyttävät alluusioita näyttävät hyvin koulutettuina, kirjallisesti sivistyneinä ja nopeaälyisinä, ja heidän alluusiionsa kuvastavat heidän mielenkiinnon kohteitaan” (Leppihalme 1997, 44, suomennos TK).

4.2 Poliittisen aineksen kääntäminen

Poliittisesta aineksesta puhuttaessa on hyvä rajata poliittisuuden käsitettä. Laajassa merkityksessähän politiikkaa on kaikkialla. Tutkija Sulevi Riukulehdon mukaan sitä on ”kaikkialla, missä on ihmisiä” (Riukulehto 2001, 9). Tähän perusajatukseen nojaa muun muassa George Orwellin *Eläinten vallankumouksen* teho, kun se kääntää roolit pääläelleen. Tässä tutkimuksessa kohteena olevan tekstin kohdalla voitaisiin tarkastella vaikkapa seksuaalipoliitiikkaa ja keskittyä perinteisten sukupuoliroolien täyttymiseen tai murtumiseen, tai voitaisiin ottaa sarjan ensimmäinen osa – ehkä Peppi Pitkätossun rinnalle – ja tutkia anarkiaa lastenkirjoissa. Mutta koska politiikka on vain osa tämän tutkimuksen skaalaa, valitsemme suppean määritelmän, jonka keskiössä ovat erilaiset ryhmät ja toimielimet.

Aaltonen laskee tähän kategoriaan kuuluviksi hallinnolliset yksiköt, kunniavirat, yhteiskunnallisten hierarkioiden ilmentymät, jonkin ideologian yhdistävät ryhmät, viittauksen oikeisiin historiallisiin tapahtumiin, ideologiset tunnusmerkit sekä vallan symbolit ja johtajien nimet (Aaltonen 1996, 108-9). Itse kuitenkin erotan tätä tutkimusta varten viittaukset oikeisiin historiallisiin tapahtumiin tai henkilöihin tästä kategoriasta ja lasken ne historiallisen aineksen piiriin.

Klingberg käsittelee historiallista, uskonnollista ja poliittista taustaa valottavia viitteitä yhdessä ja toteaa, että käännöksen tulisi luonnollisesti pyrkiä säilyttämään ne. Hän huomioi toki myös, että on tapauksia, jolloin kohdeyleisön ei voida olettaa ymmärtävän viittauksia. (Klingberg 1986, 33.) Erityisesti poliittisten viitteiden käsittely on kuitenkin Klingbergillä hyvin suppea, sillä hänen tutkimusmateriaalissaan ei siihen liittyviä ongelmia ilmennyt. Klingberg huomiokin tämän johtuvan luultavimmin siitä, että hänen tarkastelemissaan käännökset olivat englanti-ruotsi-kieliparista, joiden kulttuurialueet eivät tässä suhteessa eroa kovin radikaalisti toisistaan (emt., 35). Toinen syy poliittisiin viittauksiin liittyvien ongelmien puuttumiseen on varmasti se, että lapsille ja nuorille suunnatussa kirjallisuudessa ei ehkä useinkaan käsitellä poliittisia aiheita. Tässä kohdin Anna-kirjat ovat kuitenkin poikkeus, kuten jatkossa ilmenee.

Ottaen huomioon Klingbergin löydökset (tai ennemminkin niiden puute) sekä se, että englanti-suomi-kieliparin kulttuurialueet eroavat varmasti yhtä vähän toisistaan kuin englanti-ruotsi-parin, voitaisiin olettaa, ettei Anna-kirjojen käännöksistäkään suuria ongelmia tältä saralta löydy. Tosin tässä tutkimuksessa poliittisten käsitteiden piiriin lasketaan Aaltosen jaottelun mukaan myös muita

yhteiskunnalliseen hierarkiaan liittyviä ilmiöitä, joita Klingberg ei ainakaan nimenomaisesti ilmoita käsittelevänsä.

4.3 Uskonnollisen aineksen kääntäminen

Aaltonen käyttää tästä kategoriasta nimeä *belief systems*. Käyttämällä sanaa *belief* sanan *religion* sijaan Aaltonen haluaa painottaa, että laskee kategoriaan muutakin kuin uskonnolliset ryhmät ja viralliset kirkot. Aaltonen kirjoittaa, että on monia tapauksia, joissa uskonnolliset käsitteet ovat saaneet arkielämässä uuden funktion ja merkityksen, joka ei liity enää niiden alkuperäiseen käyttötapaan eikä viralliseen kirkkoon. Tällaisista tapauksista hän antaa esimerkiksi monet kirkkopyhät sekä tapahtumat kuten häät tai hautajaiset, jotka ovat kehittyneet moniulotteisimmiksi, eivätkä välttämättä liity enää kovinkaan läheisesti uskonnolliseen alkuperäänsä. Toinen Aaltosen tarjoama esimerkki on huudahdukset, joissa esiintyy uskonnollisia käsitteitä ja jotka ovat niin ikään saaneet toissijaisia funktioita. Aaltonen myös väittää, että ihmisillä on tapana pitää omaa uskontoaan uskontona ja muita uskontoja uskomuksina (*religion - belief system*). (Aaltonen 1996, 125-6.) Tämä pitää varmasti paikkansa erityisesti kun kyseessä on meille erityisen vieras uskonto, vaikkapa taolaisuus, shintolaisuus tai zen-buddhalaisuus. Tässä kohdin on paikallaan tuoda esiin myös jo aiemmin mainitut luonnonuskonnot, joita jotkut tutkijat ovat nähneet Montgomeryn runsaassa luontokuvauksessa (ks. esim. Ahola ja Koskimies 2005, 44).

Kuten jo aiemmin mainittiin, Klingberg käsittelee uskonnollista taustaa valottavia viitteitä yhdessä poliittisten viitteiden kanssa ja toteaa, että käännöksen tulisi luonnollisesti pyrkiä säilyttämään ne. Hän huomioi myös tapaukset, jolloin kohdeyleisön ei voida olettaa ymmärtävän viittauksia. (Klingberg 1986, 33.) Koska sekä Suomessa että Kanadassa vallitsevat uskonnot ovat kristinuskoon pohjaavia, ei suuria vaikeuksia kaikeksi pitäisi ilmetä. Oletettavasti suurimmat ongelmat voisivat koskea päivittäiseen ja viikoittaiseen uskonnon harjoittamiseen liittyviä tapoja ja perinteitä, jotka ovat varmasti muuttuneet jo ajankin myötä.

4.4 Kulttuurin näkyminen Montgomeryn fiktiossa

Montgomeryn tyylille on ominaista tarkkanäköinen ja usein hieman kritisoivakin yhteiskuntakuvaus. Hän käytti kirjoitustyössään hyväkseen ympäristöään ja kokemuksiaan. Prinssi Edvardin saari on itseoikeutetusti yksi ”päähenkilöistä” Anna-sarjassa, mutta myös muussa tuotannossa, ja kuvitteellisen Avonlean kylän esikuva ja malli on saaren pohjoisrannalla sijaitseva

Cavendish, missä on kirjailijan lapsuudenkoti. Myös muilla kirjasarjassa mainituilla kuvitteellisen nimen omaavilla paikoilla on esikuvansa saarella. Montgomery kuvailee tarkoin myös saaren maisemaa: merta, metsiä, kumpuilevaa maata, punaisia teitä, ja saarella käyneet tietävät kertoa, että myös maisemakuvaus on varsin todenperäistä (mm. McDonald-Rissanen 2006).

Anna-sarjasta löytyy myös runsaasti viittauksia historiaan ja saaren asukkaisiin. Tarkkoja ajallisia viitteitä kirjailija ei anna (ennen kuin *Rilla of Ingleside* -kirjassa ensimmäinen maailmansota ottaa keskeisen roolin). Historialliset viittaukset liittyvät enemmänkin elämäntapaan, maaseutuyhteiskunnan kuvaamiseen ja eri ihmisryhmien eriarvoisuuden käsittelyyn. Alkuperäisiin asukkaisiin, mi'kmaq-heimon intiaaneihin, Montgomery ei viittaa, mutta 1500-luvulla saaren löytäneisiin ja 1700-luvulla sitä jonkin aikaa hallinneisiin ranskalaisiin sitäkin useammin. Hän kuvailee kärkevästi brittien ja ranskalaisten suhtautumista toisiinsa: kiinnostavaa on muun muassa se, että aina pääosissa olevat, englantilaistaustan omaavat henkilöt pitävät itseään kanadalaisina mutta ranskalaistaustaisia ranskalaisina.

Uskonto ja politiikkakin saavat osansa Montgomeryn sanan säilästä. Uskonnoista vastakkain asetetaan lähinnä presbyteerit ja metodistit, ja kirkossa käynnillä, rukoilemisella sekä Jumalalla on varsin laaja jalansija kirjoissa. Montgomery nai itse presbyteeripapin, mutta hänen omaa suhdettaan uskontoon on vaikea selvittää. Isovanhemmiltaan hän sai tiukan kalvinistisen kasvatuksen mutta kiinnostui myöhemmin muun muassa itämaisista filosofioista ja spiritismistä (Ahola ja Koskimies 2005, 44). Yliluonnolliset ilmiötäkään eivät ole aivan vieraita Montgomeryn proosassa, ja runsaassa luontokuvauksessa on haluttu nähdä jopa viittauksia luonnonuskontoihin. Poliittisella taistelutantereella ovat vastakkain konservatiivit ja liberaalit.

Taiteet ovat romantiikan nälkäiselle Annalle tärkeitä, joten viittauksia erityisesti kirjallisuuteen on runsaasti, mutta varsinaisia taideteosten nimiä (olivat ne sitten kuvataiteesta, kirjallisuudesta tai musiikista) mainitaan melko harvoin. Tosin maisemia kuvataan usein kuin maalausta ja ääniä kuin musiikkia. Eräässä kohdassa kirjassa AY Anna myös luonnehtii kaunista näkymää luonnossa runoksi.

Jos lähdetäisiin tutkimaan historiallisen, poliittisen ja uskonnollisen aineksen merkitystä Montgomeryn proosassa biografistisin keinoin, olisi helppoa sukeltaa kirjailijan päiväkirjoihin, joita on julkaistu Mary Rubion ja Elizabeth Waterstonin toimittamina jo viiden laitoksen verran. Mielestäni kuitenkin kirjallisuuden kannalta merkittävämpää ja ehdottomasti tavattoman paljon

mielenkiintoisempaa on tarkastella, millaisen roolin nämä elementit saavat kirjailijan teoksissa ja mitä tehtäviä ne siellä täyttävät. Koska kyseessä ei ole varsinaisesti kirjallisuustieteellinen tutkimus, en aio tätä perinpohjaisesti ja tyhjentävästi selvittää, mutta luon seuraavassa kuitenkin katsauksen edellä mainittujen aineiden tärkeimpiin rooleihin, jotta niiden huomioonottamista käänöksissä voidaan tarkastella.

4.4.1 Historiallisen aineksen rooli

Kuten edellä mainitsin, tarkkoja ajallisia tai tiettyihin tapahtumiin liittyviä viittauksia Montgomery käyttää hyvin vähän. Tämä on tavallista muillakin 1800-luvun ja 1900-luvun alun kirjailijoilla. Esimerkiksi Mary Shelley'n *Frankenstein* alkaa kirjeellä, joka on päivätty ”Dec. 11th, 17-” (Shelley 1993, 13) ja Bram Stokerin *Dracula*, joka koostuu päiväkirjamerkinnoistä ja kirjeistä, ei kertaakaan mainitse vuosilukua, ainoastaan päivämäärät.¹¹ Tällainen käytäntö tekee lukijalle selväksi, että tarkalla ajalla ei ole merkitystä, suurempi merkitys on muilla, ajasta riippumattomilla teemoilla tai sitten on tärkeämpää ymmärtää vain summittainen sijoittuminen historiallisella jatkumolla. Montgomeryn aikalaisille kirjojen kuvaama ilmapiiri oli niin tuttu, että he osasivat sen varmasti sijoittaa omaan nykyaikaansa vaivatta. Haasteellisemmaksi tehtävä osoittautuu toisesta kulttuurista ja ajasta tulevalle lukijalle. Parhaat johtolangat tarkan ajan määrittelyyn löytyvätkin poliittisista viittauksista (ks. 4.4.2).

Tärkeimpinä historiallisina elementteinä Montgomeryn proosassa, ja erityisesti AY:ssä, näen maaseutuyhteiskunnan kuvaukset – jokapäiväisestä elämästä, arjen askareista, työstä ja koulunkäynnistä juhlaan – sekä englanninkielisen ja ranskankielisen väestön vastakkainasettelun. Maaseutuyhteiskunnan kuvauksilla en näe varsinaista funktiota: ne luovat viitekehyksen muille tarinoille ja teemoille.

Englanninkielisen ja ranskankielisen väestön rinnakkaiselo puolestaan on yksi kirjan kolmesta keskeisestä dikotomiasta. Kitka näiden väestöryhmien välillä on todellisuutta, mutta kysymys kuuluukin, tukeeko teksti tätä vastakkainasettelua vai yrittääkö se purkaa sitä.

¹¹ Toki poikkeuksiakin on: esimerkiksi Emily Brontë'n *Humiseva harju*, jossa vuosi 1801 paljastetaan heti ensimmäisen luvun alkajaisiksi (Brontë 1994, 19).

4.4.2 Poliittisen aineksen rooli

Poliittisen kentän dikotomia on liberaalit ja konservatiivit. Anna on konservatiivi, koska Matthew'kin oli. Montgomeryn isä oli liberaali ja tytär seurasi tässä ainakin vielä nuorena neitona isänsä jalan jälkiä. Konservatiivit, pääministeri John A. Macdonaldin johdolla, olivat johtaneet maata vuodesta 1878. Vuoden 1891 vaalit ovat ensimmäiset, jotka osuvat Montgomeryn julkaistujen päiväkirjojen kattamille vuosille. Macdonaldille viimeiseksi jääneet vaalit aiheuttivat jännitystä myös Prince Albertissa, Saskatchewanissa, missä nuori Maud asui vuoden ajan isänsä luona. Kuusitoistavuotias Montgomery kirjoittaa helmikuun kolmantentoista päivänä: ”School is really quite lively nowadays. We have great times in it over the elections. Father is going to run on the Liberal ticket and as Willy P. is a rabid *Tory* we have interesting debates” (Rubio ja Waterston 1985/2000, 45). Liberaalithan sitten hävisivät vaalit, mutta päiväkirjaansa Montgomery kirjoittaa, ettei ole siitä kovin yllättynyt (emt., 46). Mortonin mukaan konservatiivit voittivat paitsi rautatiealueitten (Macdonald oli rautatieprojektin ajaja) erityisesti *Maritime*-provinsien (New Brunswick, Nova Scotia ja Prinssi Edvardin saari) ansiosta, koska niissä oltiin perinteisesti lojaaleja kruunulle (Morton 2001, 135).

Juuri poliittisista viittauksista löytyy ehkäpä varmin tuki Anna-sarjan tarkkan ajan määrittämiseen. Talvella 1887, vaalien alla, pääministeri John A. Macdonald kiersi Kanadassa tapaamassa kannattajiaan (Morton 2001, 134). Kirjassa AoGG kerrotaan Marillan ja Rachel Lynden menneen tapaamaan pääministeriä:

”At first glance it might not seem that the decision of a certain Canadian Premier to include Prince Edward Island in a political tour could have much or anything to do with the fortunes of little Anne Shirley at Green Gables. - - It was in January the Premier came, to address his loyal supporters and such of his non-supporters as chose to be present at the monster mass meeting held in Charlottetown” (Montgomery 1908/1998, 138).

Anna on kirjassa tapahtuman aikaan muutamaa kuukautta vaille kaksitoistavuotias, Montgomery puolestaan oli näiden vaalien aikaan muutaman kuukauden yli. Kirjailija näyttäisi siis sijoittaneen Annan lapsuuden melko tarkkaan oman lapsuutensa aikaan. Lisäksi AoGG:ssa on mielenkiintoinen viittaus pääministeriin, kun Marilla sanoo: ”’Well, he never got to be Premier on account of his looks,’ said Marilla. ’Such a nose as that man had!’” (Montgomery 1908/1998, 144). John A.

Macdonaldilla oli nimittäin melko kookas nenä. Montgomeryn aikalaiset olisivat nämä poliittiset viittaukset varmasti huomanneet ja ehkä pitäneet niitä hauskoina.

Poliittinen aines toimii Montgomeryn proosassa yleisemminkin ajankuvan ja ilmapiirin luonnehtijana: konservatiivien ja liberaalien valtataistelu on kiinteä ja merkittävä osa Kanadan historiaa, johon nivoutuu monia muita maan kehityksen keskeisiä virstanpylväitä, kuten edellä mainittu maan rautatieverkoston rakentaminen. Niinkään oleellista ei ole, kuka on konservatiivi ja kuka liberaali (tekihän Montgomery Annastakin konservatiivin, vastoin omaa kantaansa¹²), vaan miten poliittinen kahtiajakoisuus vaikuttaa yhteisön henkeen. Tarkassa luennassa (ja muutamien historiallisin pohjatiedoin varustettuna) nykylukijakin erottaa Montgomeryn näennäisen viattomassa narraatiossa jopa satiirin vivahteita¹³.

4.4.3 Uskonnollisen aineksen rooli

Kolmas merkittävä dikotomia on presbyteerit ja metodistit. Kuten aiemmin mainittiin, Montgomeryn kasvattaneet isovanhemmat olivat kalvinistisia ja Maud nai myöhemmin presbyteeripapin. Tässä kirjan sisäinen ja ulkoinen maailma kohtaavat, sillä myös Anna ja hänen lähipiirinsä ovat presbyteerejä. Toisaalta Montgomeryn oma suhde uskontoon ei ole aivan selvä. Päiväkirjoista käy muun muassa ilmi, että hän kävi usein myös metodistikirkossa ja asui jonkin aikaa metodistipappilassa toimiessaan opettajana Bidefordissa (Montgomery 1917/2005, 74). Metodistit saavat ranskankielisten tapaan kuitenkin melko ankaraa kritiikkiä. Sekä presbyterismi että metodismi tulivat Kanadaan Brittein saarilta tulleiden siirtolaisten mukana (Ahola ja Koskimies 2005, 44), joten tämä vastakkainasettelu ei liity ranskalaisalkuperäisten asukkaiden esittämiseen epäedullisessa valossa.¹⁴

Metodistit ja metodismi on näkyvämmiin esillä sarjan muissa osissa, kuten *Sateenkaarinotkossa* (jossa presbyteeripapin lapset käyvät mieluummin metodistikirkossa) ja *Anna omassa kodissaan* (jossa Cornelia Bryant jakaa avoimesti kielteisiä mielipiteitään metodisteista), ja asettamalla vieraan uskontokunnan kritisoinnin naurunalaiseksi, tekstit kommentoivat ja pyrkivät hajottamaan tätä dikotomiaa.

¹² Toisaalta Anna on tunnustautuu konservatiiviksi kunnioituksesta Matthew'n muistoa kohtaan (AoA, 130), vaikka hänen oma elämäkatsomuksensa on ehkä liberaalimpi.

¹³ Vaikka satiiri sinällään juontaa juurensa antiikin kirjallisuudesta saakka, poliittinen satiiri kukoisti myös 1800- ja 1900-lukujen taitteessa (mm. "Satire").

¹⁴ Vuonna 1925 metodistien pääkirkko liittyi presbyteereihin, ja yhdessä ne muodostivat United Church of Canadian (Morton 2001, 206).

Vaikka juuri AY:ssä ei suoranaisesti aseteta kahta uskontoa vastakkain, uskonnon valtava merkitys käy ilmi jatkuvista viittauksista uskonnonharjoittamiseen ja taivaalliseen johdatukseen luottamiseen. Se on tärkeä osa arkea ja vaikuttaa vahvasti päätöksen tekoon ja toimintaan jokapäiväisessä elämässä. Tämän lisäksi Montgomery käyttää runsaasti uskonnollista sanastoa viitatessaan arkisiin asioihin: tästä lisää seuraavassa luvussa.

5. TAPAUS ANNA

Ensimmäinen ajatus Annasta syntyi 1895, kun Montgomery kirjoitti muistikirjaansa tarinan aiheen myöhempää käyttöä varten: ”Elderly couple apply to orphan assylum for a boy. By mistake a girl is sent them.” Kymmenen vuotta myöhemmin idea otettiin käyttöön, kun Montgomery selaili muistikirjaansa löytääkseen aiheen pyhäkoululehden jatkokertomusta varten. Annan hahmo alkoi kuitenkin tuntua kirjailijasta hyvin todelliselta, ja tämä päätti jatkaa tarinaa kirjaksi asti. *Anne of Green Gables* valmistui tammikuussa 1906, ja päiväkirjamerkinnän mukaan sitä oli ilo kirjoittaa. (Rubio ja Waterston 1985/2000, 330-331.) Kirja julkaistiin vasta 1908, kuten jo johdannossa kävi ilmi.

Anne of Avonlea valmistui AoGG:n julkaisuvuonna ja julkaistiin vuotta myöhemmin. Tätä seurasi vielä neljä muuta Anna-kirjaa ja kaksi Annan lapsiin keskittyntä teosta. Samaan aikaan kirjailijalta ilmestyi myös muita romaaneja. Anna-kirjoja on käännetty noin neljällekymmenelle kielelle ja ne ovat synnyttäneet muun muassa useita internet-yhteisöjä, joissa Annaa analysoidaan vuodesta toiseen. Faneille Anna on elävä. Eräässä internet-yhteisössä vietetään joka maaliskuu Annan syntymäpäivää, joka kuukauden ensimmäinen päivä *Kindred Dayta*, jolloin sukulaissielut (*kindred spirits*) kertovat kuulumisensa. Jokaiselle kuukaudelle riittää myös kuukauden kirja (aina Montgomery), josta käydään kiivaita keskusteluja, ja yhteisön jäsenet kokoontuvat aika-ajoin nauttimaan teetä (joko virtuaaliteekutsuille tai oikeille: jäseniä asuu seitsemässä eri maassa, kolmella eri mantereella) Annan tapaan. Jos yhteisön jäsenelle kuvailee, että jokin asia tai henkilö on *Anne-ish*, hän varmasti tietää juuri millainen se on. Niin vahvana Annan luonne ja persoona elää vielä satavuotiaana innokkaiden fanien – tai tarkemmin: sukulaissielujen – sydämissä. Hämmästyttävintä on se, että vaikka kuukauden kirja -keskusteluissa saatetaan hyväntahtoisesti väitellä siitä, onko Matthew Annalle isähahmo vai toveri tai onko Rachel Lynde juoruakka vai empaattinen emohahmo, koskaan ei väitellä Annan olemuksesta. Anna on kaikille sama.

5.1 Lucy Maud Montgomery

Montgomeryn oma lapsuus oli yhtä ankea kuin Annankin, ja kirjailija toteaaakin lyhyehkössä omaelämäkerrassaan: ”Were it not for those Cavendish years, I do not think *Anne of Green Gables* would ever have been written” (Montgomery 1917/2005, 52). Äidin kuoltua Maudin ollessa alle kaksivuotias isovanhemmat ottivat tytön hoiviinsa, ja isä asettui asumaan Kanadan läntisiin territorioihin. Isovanhempien luona vallitsi tiukka kalvinistinen kuri, ja Maudin ainoa ilo oli kirjoittaminen. Hän kirjoitti sekä päiväkirjaa että tarinoita. Kuusitoistavuotiaana Maud asui vuoden verran isänsä ja tämän uuden vaimon kanssa Saskatchewanissa, mutta palasi takaisin isovanhempiensa luo. Hän hankki opettajan luvan ja opiskeli vielä kirjallisuutta, ennen kuin palasi jälleen saarelle opettamaan ja pitämään huolta vanhenevasta, leskeksi jääneestä isoäidistään. Jälleen Maud turvautui kirjoittamisen tuomaan lohtuun, ja AoGG:n menestyksen jälkeen pystyikin elättämään itsensä kirjailijana.

Maudin ystäväpiiriin kuului pienestä pitäen myös poikia ja nuorena neitona hän antoi yhden jos toisenkin miehen kosiskella itseään. Naimisiin hän päätyi kuitenkin pastori Ewen Macdonaldin kanssa 37-vuotiaana. Pariskunta sai kolme poikaa, joista yksi kuoli heti synnyttyään. Vaikka Maud kirjoitti paljon rakkaudesta, hänen oma liittonsa ei ollut intohimoinen. Hän hoiti hyvin roolinsa papin rouvana, mutta suurimman ilon hänelle toivat kirjeenvaihtoverit, Ephraim Weber ja George Boyd MacMillan. Maud kuoli vuonna 1942, surtuaan koko ikänsä sitä, ettei ollut onnistunut luomaan suurta kirjallisuutta (Ahola ja Koskimies 2005, 371). Vaikka hänen kirjansa myivät hyvin jo hänen elinaikanaan, ei Maud varmasti kuvitellutkaan, millaisen aseman ne vielä ottaisivat kuolemattomien lasten- ja nuortenkirjojen joukossa.

5.2 Anna ystävämmme / Anne of Avonlea

Anne of Avonlea on siis Anna-sarjan toinen osa ja julkaistiin ensimmäisen kerran vuonna 1909. Vaikka AoGG olisi ollut ehdottomasti tunnetumpi osa sarjaa, valitsin AoA:n tämän tutkimuksen ensisijaiseksi lähteeksi koska se on sekä käännös- että kirjallisuustieteen saralla tutkimattomampi (jollei tutkimaton) teos. Lisäksi siinä Anna on jo monipuolisempi yhteiskunnan jäsen, jolloin muun muassa poliittisten ja historiallisten viittausten tutkiminen on hedelmällisempää.

Ensimmäinen suomennos siis julkaistiin vuonna 1921 (suom. Hilja Vesala) ja uudistettu ja tarkistettu käännös 1961. Uudistustyön tekijää ei mainita kirjassa, mutta Alice Martin WSOY:stä

arvelee, että uudistus olisi tehty toimituksessa (Martin 2006). WSOY ei osannut kommentoida sen paremmin alkuperäisen käännöksen kuin uudistuksenkaan lähdeosta.

5.3 Kulttuurisidonnaiset viittaukset

Aineiston analyysi toteutettiin tarkastelemalla rinnakkain alkuteosta ja molempia käännöksiä. Ensisijaisina tarkastelun kohteina ovat luonnollisesti olleet käännökset, mutta alkutekstiä on kuljetettu rinnalla, jotta kaikki tutkimukseen kuuluvat viittaukset on voitu huomioida. Toisena sekundäärisenä lähteenä on pidetty ruotsinnosta. Siitä on kuitenkin tarpeen mukaan haettu selitystä muuten selittämättömiin ratkaisuihin.

5.3.1 Historiallisten viittausten kääntäminen

Historialliset viittaukset on eroteltu alaluvussa 4.1 selvitetyn perustein, ja ensimmäiseksi tarkastellaan paikannimiä sekä muita maantieteellistä sijaintia koskevia viittauksia. *Anna ystävämmme* -kirjan käännöksissä (sekä alkuperäisessä että uudistetussa) suurin osa kaupunkien, kylien ja provinssien nimistä on pysynyt ennallaan (kuten Avonlea, Charlottetown, Carmody, Boston, Newbridge), ja Klingberginkin mainitsemia vakiintuneita kohdekielisiä muotoja käytetään muun muassa maiden nimissä (Kanada, Yhdysvallat). Appellatiivin omaavien paikannimien kääntämisessä onkin jo enemmän variaatiota. Kirjassa mainitaan *Grafton*, *East Grafton*, *West Grafton* sekä *Middle Grafton*, joiden kohdalla variaatio meneekin jo valitettavasti epäjohdonmukaisuuden puolelle. *Grafton* pysyy *Graftonina*, mutta appellatiivi on välillä eliminoitu:

Alkuteksti (tästä eteenpäin AT): "If you mean Miss Marilla Cuthbert, she is *not* my aunt, and she has gone down to East Grafton to see a distant relative of hers who is very ill" (5)

Alkuperäinen käännös (tästä eteenpäin AK): "Jos tarkoittatte neiti Marilla Cuthbertiä, niin hän ei ole minun tätini, ja hän on mennyt Graftoniin tervehtimään erästä sukulaista, joka on hyvin sairas" (10)

Uudistettu käännös (tästä eteenpäin UK): "Jos tarkoittatte neiti Marilla Cuthbertia, niin hän ei ole minun tätini ja hän on mennyt Graftoniin katsomaan erästä sukulaistaan, joka on hyvin sairaana" (8)

Välillä appellatiivi on säilytetty ennallaan:

AT: "It was ten miles from East Grafton and Davy Keith seemed to be possessed with a passion for perpetual motion." (66)

AK: "East Graftonista oli kahdenkymmenen kilometrin ajomatka ja Davy Keithiä näytti vaivaavan tarve olla alituisen liikkeessä." (72)

UK: "East Graftonista oli viidentoista kilometrin ajomatka ja Davy Keithiä näytti vaivaavan herkeämätön liikkumisen tarve." (56)

Välillä se on käännetty:

AT: "This isn't the West Grafton road." (211)

AK: "Tämähän ei ole länsi-Graftonin tie." (227)

UK: "Ei tämä ole Länsi-Graftonin tie." (172)

Välillä se on jopa käännetty väärin alkuperäisessä käänöksessä, mutta uudistuksessa korjattu:

AT: "No, it's the base-line road in Middle Grafton" (211)

AK: "Ei, tämä on päinvastoin itäinen" (227)

UK: "Ei, tämä vie Keski-Graftoniin" (172)

Onpa se vielä pääsanansa kanssakin muutettu adjektiivimuotoon (tosin korjattu uudistetussa käänöksessä):

AT: "The very first time he saw Mother was when he visited her home in East Grafton with her brother." (221)

AK: "Kaikkein ensimmäisen kerran hän näki äidin käydessään hänen kotonaan Itäisessä Graftonissa yhdessä hänen veljensä kanssa." (237)

UK: "Hän näki äidin ensimmäisen kerran käydessään tämän kotona Itä-Graftonissa yhdessä enoni kanssa." (181)

Epäjohdonmukaisuus on toki kaunokirjallisuudessa (ja sen kääntämisessä) normaalia, mutta koska Graftonit ovat keskeisiä paikannimiä (ks. Aaltonen), jotka esiintyvät usein, olisi niiden yhdenmukainen kääntäminen ollut toivottavaa. Uudistettu käänös toki suoristaa linjaa huomattavasti.

Tämän Grafton-tapauksen lisäksi esiintyy sellaisia appellatiivilla varustettuja paikannimiä kuin *New Brunswick* ja *British Columbia*, jotka ovat saaneet vaihtelemattomat käännökset; toinen käännettyllä appellatiivilla (*Uusi Brunswick*) ja toinen kokonaan suomennetulla asulla (*Brittiläinen Kolumbia*). Nämä ovat marginaalisia paikannimiä, jotka mainitaan kerran tai pari.

Jo 1920-luvullakin Suomessa tunnetun New Yorkin appellatiivia ei sentään ole käännetty, mutta alkuperäisen käännöksen ratkaisu on silti varsin hämmentävä:

”...eräs miljonääri rouva Newyorkista...” (219)

Uudistettu käännös korjaa vaihtamalla kaupungin nimen adjektiivimuotoon:

”...eräs newyorkilainen miljonääri rouva...” (166)

Vaikka New York onkin tässä teoksessa paikkana erittäin marginaalinen (sitä ei mainita missään muualla kuin tässä kohtauksessa) toimii se myös esimerkkinä Aaltosen mainitsemasta karakterisoinnista: New Yorkilla oli jo varmasti tuolloin tietynlainen status yhtenä maailman merkittävimmistä kaupungeista. Montgomery käyttää paikkoja ja niihin liittyviä konnotaatioita hahmojen karakterisoimiseen myös negatiivisessa merkityksessä. Muun muassa edellä mainittu New Brunswick liitetään Rachel Lynden puheissa ”jöröjukan” piirteitä omaaviin ihmisiin. Tosin se, rakentaako tämä kuvaa Rachel Lyndestä vai newbrunswickilaisita, onkin tulkinnan varassa.

Erityisesti Prinssi Edvardin saarta aikoinaan hallinneet ranskalaiset saavat syntyperänsä ansiosta melko murskaavaa kritiikkiä, kuten tässä katkelmassa:

AT: ”’Martin is just like the rest of those French,’ said Marilla in disgust. ‘You can’t depend on them for a day.’” (18)

Jostain syystä Vesala ei kuitenkaan halua parjata ranskalaisia, joten jo aiemmin Martiksi muuttunut Martin on vain muuten epäluotettava:

AK: ”Niin, Marttia ei löydä sieltä, minne hänet on pannut, se on varmaa, sanoi Marilla kuivasti.” (23)

Uudistetussa käännöksessä Martin on saanut ranskankielisen nimen takaisin, mutta yllä oleva kohta on poistettu kokonaan. Martinin muuttuminen Martiksi on tyypillinen esimerkki kotouttamisesta lastenkirjallisuudessa. Etunimien kääntäminen oli ennen paljon yleisempää ja se voidaan nähdä jopa kansallisromanttisena piirteenä (ensimmäinen käännöshän sijoittuu itsenäisyyden alkuvuosille). Nykyään on jo tavallisempaa säilyttää alkukielinen nimi.¹⁵ Juoksupojan suomalaistuminen aiheuttaa kuitenkin sen, että viittausta ranskalaiseen syntyperään ei enää voida käyttää. Uudistetun käännöksen poika on jälleen nimeltään ranskalainen, mutta koko kohdan poistaminen viittaa joko Klingbergin esittelemään puhdistamiseen – vierasta kansalaisuutta parjaava kohta poistetaan – tai

¹⁵ Vrt. esimerkiksi Carrollin Alicen kääntymisen kahdessa ensimmäisessä suomennoksessa Liisaksi ja vasta Alice Martinin suomennoksessa (1995) Aliceksi. Anna-kirjojen tutkimuksessa olisi mielenkiintoista myös selvittää, miksi suomalaisestakin nimestä käyvä ”Anne” on käännetty ”Annaksi”. Nimien kääntämistä lastenkirjallisuudessa on tutkinut muun muassa Terhi Leskinen Pro gradu -työssään ” Pekka Poikasesta Peter Paniksi ja Liisasta Aliceksi: erisnimien käsittelyä englannista suomennetuissa lastenkirjoissa” (1995).

oletukseen, että lapsilukija ei ymmärrä viittausta. Tosin jatkossa ranskalaiset saavat huutia myös suomentajilta.

Myöhemmässä kohdassa puhutaan rouva Irvingin ranskalaisesta sisäköstä Mary Joesta ja silloin Vesalakin antaa ranskalaisten saada osansa Montgomeryn säilästä:

AT: "She says the French have to be kept in their place" (186)

AK: "Hän sanoo, että noita ranskalaisia on paras pitää loitolla..." (199)

UK: "Hän sanoo, että noita ranskalaisia on pidettävä loitolla..." (151)

Hienosta newyorkilaisrouvasta huolimatta myöskään ”jenkeistä” ei pidetä. Etenkin Rachel Lynde on varsin epäileväinen heidän suhteensa:

AT: "Stephen went off to the States and went into business with his uncle and married a Yankee. -- You can never tell about those Yankees." (10)

AK: "Stephen laputti Yhdysvaltoihin ja otti paikan setänsä liikkeessä ja meni naimisiin erään yankee-neitosen kanssa. -- Kyllä yankeet ovat semmoista joukkoa." (15)

UK: "Stephen livisti Valtoihin, otti paikan setänsä liikkeessä ja meni naimisiin sikäläisen tytön kanssa. -- Nuo jenkit ovat semmoista joukkoa..." (12)

Alkuperäisen käännöksen aikoihin *jenkki* ei ehkä ollut vielä suomen kielessä tunnettu sana ja Vesala tarjoaakin tässä kääntäjän huomautuksen: ”Yankee on leikillinen nimitys, jota käytetään Pohjois-Amerikan Yhdysvaltojen asukkaista.”¹⁶ Määritelmä on kenties hieman suppea, eikä se tuo siis ilmi kaikkia konnotaatioita, joita *yankee*-nimitys pitää sisällään. Kun käännös on muuten melko vapaasti muokattu ja osittain kotoutettu, voi kysyä, miksi Vesala ei vain puhu *amerikkalaisista*. Tosin alkutekstissä on voitu tarkoittaa nimenomaan pohjoisvaltiolaista, jolloin *amerikkalainen* ei olisi riittävä käännös. Katsaus ruotsinnokseen kertoo, että *yankee* löytyy myös sieltä ja on siis todennäköinen syy suomentajan valintaan. Uudistetun käännöksen aikoihin *jenkki* on jo kuulunut suomalaisenkin sanavarastoon, ja *States* on saanut myös suomennoksessa lyhyemmän muodon *Vallat*.

Kuvitteellisiin paikannimiin lukeutuvat sekä teoksen maailmassa todelliset paikat että teoksen maailmassa kuvitteelliset paikannimet, jotka ovat Annan keksimiä. Edellisiin lukeutuvat ovat

¹⁶ Huomautuksia on ensimmäisessä suomennoksessa enemmänkin. Suomentajan huomautukset alaviitteissä ovat kaunokirjallisuuden kääntämisessä olleet aiemmin käytetympiä. Koskisen ja Paloposken mukaan ne olivat jo 1900-luvun alussa vähentyneet ja 1970-luvulle tultaessa hävinneet lähes kokonaan (Paloposki ja Koskinen). Tämänkään kirjan uudistetusta suomennoksesta niitä ei enää löydy.

suurimmalta osin hyvin pienten maantieteellisten yksikköjen nimiä. Osaan liittyy appellatiivi: *Lynde's Hollow, Andrews' Cove*. Näissä nimiossa on tavallisesti jonkin henkilön tai suvun nimi ja niin ollen vain appellatiivi on käännetty: *Lynden notko, Andrews Lahti (AK), Andy Lahti (UK)*. Epäjohdonmukaisuus näkyy jälleen siinä, että osa appellatiiviosista on kirjoitettu isolla ja osa pienellä alkukirjaimella.

Teoksen maailmassa todellisiin paikkoihin kuuluvat myös maatalojen ja tilojen nimet, joilla on usein merkityssisältö ja – luultavasti siitä syystä – ne on käännetty kokonaisuudessaan. Näistä varsin keskeisiä koko Anna-sarjassa ovat esimerkiksi *Green Gables, Orchard Slope* ja *Echo Lodge*. Niiden käännökset ovat säilyneet ennallaan teoksesta ja käännöksestä toiseen: *Vihervaara, Mäntymäki* ja *Kaikuranta*. Jotkut nimistä ovat kuitenkin saaneet kotouttavan käännöksen. Esimerkiksi *Orchard Slopen* tarkempi vastine voisi olla *Hedelmätarhanmäki* tai *Hedelmätarhanrinne*. Mänty on ehdottomasti suomalaiskansallisempi kuin hedelmätarha, mutta toki *Mäntymäen* etusointuisuuskin on viehättävä. Suomennos on jälleen rakennettu ruotsinnoksen versiosta *Tallbacken*, mutta tässä kotouttamista puoltaa myös itsenäisyyden alkuaikojen (AoGG, jossa nimi on ensi kerran käännetty, julkaistiin suomeksi 1920) kansallisromanttiset pyrkimykset.

Teoksen maailmassa kuvitteellisiin paikkojen nimiin lukeutuvat Annan sepittämät nimet ja ne on aina käännetty. Annan taipumus keksiä nimiä paikoille ja luontokappaleille on kirjoissa usein mainittu seikka ja – kuten maatalojen ja tilojenkin nimien merkityssisältöihin – niihin viitataan henkilöiden keskusteluissa, jolloin nimien merkityksen tunteminen on tarinan kannalta tärkeä. Näitä nimiä ei myöskään käännösten uudistuksessa ole muutettu: *The Lake of Shining Waters* on edelleen *Tumma päilyvä aallokko*, *Lovers' Lane* on *Rakastavaisten polku*, *Violet Vale* on *Orvokkien laakso*, *Birch Path* on *Koivukäytävä* (sopii suomalaiskansallisuuteen tämäkin), *Haunted Wood* on *Kummitusmetsä* ja *Dryad's Bubble* on *Metsänymfin lähde*. Erityisesti näiden Annan keksimien nimien kääntämisestä Vesala on saanut lukijoilta ansaittua suitsutusta. Muun muassa Sirkku Räihälä kirjoittaa: ”Green Gables – se oli Vihervaara. Suomentajalle on syytä antaa tunnustus. *Vihreät päädyt* ei oikein istu talon nimeksi, mutta pienen mäen laella oleva valkeanvihreä talo voi olla Vihervaara” (Räihälä 2005, 41).

Taiteista ja taideteoksista kiinnostavinta on tutkia sitä, miten ne sisältyvät henkilöhaahmojen rakentumiseen ja vaikuttavat valtasuhteisiin (ks. luku 4.1). Heti alkuteoksen ensimmäisellä sivulla mainitaan Vergilius, roomalainen runoilija, jota Anna lukee. Tässä ilmenee nyt Aaltosen mainitsema ”kyky lukea taideteosta sen omilla ehdoilla” (ks. luku 4.1). Sitä, että Anna lukee

Vergiliusta, ja vieläpä latinaksi, käytetään hänen henkilöhahmonsa rakentamiseen. Käännöksissä Vergilius on toki säilytetty, mutta sen voima Annan valta-aseman tukijana latistuu hieman, kun sitä ei myöhemmässä kohtauksessa (kun herra Harrison parjaa hänen opiskeluaan) mainita nimeltä. Jää lukijan muistin varaan, assosioiko hän tähän kohtaan vielä Vergiliuksen, vai minkä tahansa ”romaanikirjan”:

AT: ”And I can tell you, you red-headed snippet, that if the cow is yours, as you say, you'd be better employed in watching her out of other people's grain than in sitting around reading yellow-covered, novels' ...with a scathing glance at the innocent tan-coloured Virgil by Anne's feet.” (6)

AK: ”Ja sen sanon teille, te punatukkainen neiti nokkaviisas, että jos lehmä on teidän, kuten sanotte, niin olisi hyödyllisempää teidän paimentaa sitä omalla maallanne kuin istua siinä ja haaskata aikaa lukemalla romaanikirjoja...” (10-11)

UK: ”Ja sen sanon teille, te punatukkainen pirpana, että jos lehmä on todella teidän, niin olisi hyödyllisempää pitää se poissa toisten kaurasta kuin istua siinä ja haaskata aikaa keltakantisiin romaaneihin...” (9)

1920-luvun suomalaiset tytöt tuskin lukivat Vergiliusta, etenkin kun tyttölyseoissa keskityttiin lähinnä ranskan ja englannin kielten opetukseen (Kovala 1999, 305). Tämä on saattanut olla syynä roomalaisen runoilijan puuttumiseen käännöksistä. Harmittavasti se myös poistaa suomennosta lukevan, varttuneemman Anna-fanin mahdollisuuden tuntoa ylemmyyttä Annan rinnalla.

Eräässä kohtauksessa Anna on juuri tullut kotiin oltuaan ensimmäisen päivän opettajana ja kaavailee jo suuria oppilailleen:

AT: ”Isn't it something to have started a soul along a path that may end in Shakespeare and Paradise Lost?” (43)

AK: ”Etsivä henki on johdatettu polulle, joka voi johtaa sekä Shakespeareen että Miltoniin.” (49)

UK: ”Etsivä henki on opastettu polulle, joka voi johtaa Shakespeareen tai Miltoniin.” (38)

Shakespeare on ansaitusti jätetty sinälleen, mutta *Paradise Lost* on kääntynyt Miltoniksi. Klingberg ei ota tällaista ratkaisumallia huomioon lainkaan, mutta etenkin alkuperäisessä käännöksessä se on varsin perusteltu, sillä *Paradise Lost* suomennettiin vasta vuonna 1933, joten sillä ei vielä ensimmäisen käännöksen tekoaikana ollut suomennettua nimeä. Uudistetussa käännöksessä olisi toki voinut palata alkutekstin muotoon ja käyttää *Kadonnutta paratiisia*, mutta ehkä kääntäjä on pitänyt yhtenäisestä linjasta: molempiin kirjailijoihin viitataan nimellä. Tämä saattaa olla myös todiste siitä, että uudistetun käännöksen ensisijaisena lähteenä on ollut alkuperäinen käännös ja alkutekstiä (ja ruotsinnosta) on käytetty vain viitteellisenä lähteenä. Sitä paitsi *Kadonnut paratiisi*

olisi taipunut muotoon *Kadonneeseen paratiisiin* ja tuonut siten lauseeseen kenties aivan uusia merkityksiä (*polulle, joka voi johtaa Kadonneeseen paratiisiin*). Toisaalta tällaisen alluusion suominen käännökseen olisi ollut perusteltua, koska tarkka lukija havaitsee sen myös alkutekstistä – oli se sitten Montgomeryltä tietoinen ratkaisu tai ei.¹⁷

Jos taas vastausta halutaan hakea uskonnon asemasta kunkin käännösversion ajalta Suomesta, paljastuu, että 1920-luku oli kirkosta eroamisen aikaa ja 1960-puolestaan kirkko- ja uskontomyönteisintä vuosikymmeniin. Tältä kantilta katsottuna voitaisiin esittää, että 1920-luvulla ei ehkä olla haluttu tuoda uskonnollisia viittauksia tekstiin. 1960-luvun uudistuksessa sille oltaisiin voitu olla myönteisempiä, mutta kuten todettiin, tässä kohdin näyttää siltä, että 1960-luvun uudistuksen ensisijainen lähde olisi ollut alkuperäinen käännös.

Kirjan loppupuolella on viittaus Lordi Byroniin, tai lähinnä erääseen hänen tuotantonsa erityispiirteeseen:

AT: "Anne, of late, had not been without her suspicions that Diana was proving false to the melancholy Byronic hero of her early dreams." (310)

AK: "Annalla oli viime aikoina ollut epäilyksensä siitä, että Diana oli pettänyt perin nuorekkaitten unelmiensa miesihanteen, joka oli synkkä ja surumielinen ja jolla oli leimuavat tummat silmät." (330)

UK: "Anna oli viime aikoina alkanut hiljaksen epäillä, että Diana oli ollut petollinen nuorekkaiden unelmiensa miesihanteelle, joka oli synkkä ja surumielinen ja jolla oli leimuavat tummat silmät." (250)

Viittausta Byroniin ei enää ole kummassakaan käännöksessä, mutta kääntäjä on korvannut sen kuvauksella byronilaisesta sankarista. Klingbergin ratkaisumalleista ei aivan suoranaista vastinetta löydy tähänkään, vaikka ehkä se osuu lähimmäs (2) uudelleenmuotoilua. Tässäkään olisi Annan karakterisoinnin kannalta ollut merkittävää säilyttää viittaus Lordi Byroniin (ehkä kuitenkin lisäten selventävä kuvaus), koska katkelma on selvästi vapaata epäsuoraa esitystä Annan näkökulmasta.

Niin tässä kirjassa kuin koko Anna-sarjassakin Anna lainaa usein runoilijoita ja kirjailijoita arkipäiväisissä keskusteluissaan ja useimmat hänen kanssaihmisistään ovat siitä varsin ärsyntyneitä. Voisi siis sanoa, että Montgomery käyttää kirjallisuuden tuntemusta ja ns. henkistä

¹⁷ Barthesilainen kirjallisuudentutkija lisäisi tähän, että Montgomeryn intentioilla ei ole merkitystä. Roland Barthes (1915-1980), merkkien rakastaja (kuten hän itse itseään tituleerasi), on kyseenalaistanut useammassakin esseessään kirjailijan aseman tekstin "isänä". Hänen mukaansa kirjailijan intentioilla ei ole merkitystä enää silloin, kun tekstiä luetaan. Silloin tekstissä käyvät dialogia erilaiset kirjoitukset eri kulttuureista, ja luenta nousee merkityksen kannalta kirjailijan aikomuksia tärkeämmäksi tekijäksi. Esseessä "Tekijän kuolema" (1968/1993) hän kiteyttää ajatuksen seuraavaan lauseeseen: "Kirjailijan kuolema on lukijan syntymän väistämätön hinta".

pääomaa Annan persoonan rakentamiseen ja kuvaamaan tämän oppineisuutta, mutta samalla – vastakohtien kautta – ilmentämään yhteisön ruraaliutta ja kouluttamattomuutta. Tämä on yksi niistä oppositioista, joilla korostetaan Annan asemaa yhteisössä: useimmilla on ristiriitaiset tuntemukset Annaa kohtaan, etenkin aluksi, koska hän on miellyttävä ja ystävällinen, mutta saa ehkä tahtomattaan toiset tuntemaan itsensä sivistymättömiksi ja moukkamaisiksi. Useimmiten Annan lämpö kuitenkin voittaa muut puolelleen. Tämä jännite on yksi koko kirjasarjan kantavista voimista, suuri osa Annan viehätystä ja eräs keskeisimmistä rakennuspalikoista niin juonten kuin tarinoidenkin tasolla. Siksi on valitettavaa ja perusteetonta, että useita kohtia, joissa Anna lainaa kirjailijoita tai runoilijoita on käänöksistä poistettu kokonaan (ks. luku 5.4 Poistot).

Ruoka ja juoma ovat eräitä olennaisimmista aikalaiskuvauksen elementeistä, ja Anna-kirjoissa iltapäivätee on niin tavallinen – mutta kuitenkin ihastuttava – tapahtuma, että Montgomeryn ”ympäri” kokoontuneissa internetyhteisöissä jopa nautitaan toisinaan virtuaaliteekutsuista. Iltapäivätee on englantilainen ilmiö, joka on englantilaisten mukana varmasti kulkeutunut 1800-luvun Prinssi Edvardin saarellekin¹⁸.

Huomattavaa on tietenkin se, että ”tee” on tässä tapauksessa aterian nimi, aivan kuten ”lounas” tai ”aamiainen”. Se on välipalanomainen ateria lounaan ja illallisen välissä ja sillä nautitaan muun muassa voileipiä ja makeita leivonnaisia. Aivan vastaavaa ateriaa ei suomalaisessa ruokaperinteessä tunneta, joten on mielenkiintoista tarkastella, miten siihen liittyvät viittaukset on suomennettu.

Aivan kirjan alkupuolella on kohta, jossa Anna rientää laittamaan välipalan valmiiksi asioilta palaavalle Marillalle:

AT: ”Marilla Cuthbert was driving into the yard as Anne returned to the house, and the latter flew to get tea ready. They discussed the matter at the tea-table.” (7)

AK: ”Marilla Cuthbert ajoi pihalle, kun Anna palasi karsinasta ja Dollyn omistajattarelle tuli kiire laittamaan tee kuntoon. Heillä oli paljon keskusteltavaa aterian aikana.” (12)

UK: ”Marilla Cuthbert oli juuri ajamassa pihalle, kun Anna palasi karsinasta, ja Dollyn omistaja kiirehti laittamaan teetä kuntoon. Heillä oli paljon keskusteltavaa aterian aikana.” (10)

¹⁸ Legendan mukaan iltapäivätee sai alkunsa Bedfordin herttuattarelta Annalta, joka eli 1700- ja 1800-lukujen taitteessa. Herttuatar koki itsensä nälkäiseksi iltapäivällä, koska lounaan ja illallisen välillä oli niin pitkä aika ja pyysi hovimestariaan kattamaan teen kanssa leipää ja voita. Teen juomisen hienostunut status on kenties osittain peruja teen varsin raskaasta verotuksesta, joka oli Brittein saarilla voimassa 1600-luvun loppupuolelta aina 1960-luvulle asti. Veron vuoksi vain varakkailta oli mahdollisuus juoda teetä päivittäin. Amerikkalaisten haluttomuus maksaa korkeata veroa teestä johti kuuluisiin Bostonin teekutsuihin vuonna 1773.

Sekä alkuperäinen että uudistettu käännös ovat varsin samoilla linjoilla ja teen ateriamerkityskin tulee hyvin esille ensinnäkin siinä, että tee ”laitetaan kuntoon” eikä vain keitetä ja toiseksi siinä, että toisessa virkkeessä puhutaan ”ateriasta” eikä vain ”teepöydästä”, kuten alkutekstissä.

Toisaalla alkuperäinen ja uudistettu käännös kohtelevat ”teetä” hieman eri tavoin:

AT: ”-- You'll stay and have tea with me, won't you? It's so lonesome to have tea all by oneself.” (186)

AK: ”-- Tehän voitte jäädä juomaan teetä minun kanssani, niinhän? On niin ikävää syödä illallista ypy yksinään.” (199)

UK: ”-- Jäättehän juomaan teetä minun kanssani, eikö niin? On hurjan ikävä juoda teetä ypy yksin.” (151)

Molemmissa puhutaan pelkästä teen juomisesta ensimmäisessä virkkeessä (vaikka kyse siis on myös suurelta osin välipalan syömisestä). Toisessa virkkeessä alkuperäinen käännös välittää ajatuksen ruokailusta, mutta puhuu hiukan erheellisesti illallisesta. Uudistettu käännös pysyy puolestaan kokonaan juomisessa, jolloin teen ateriamaisuus ei välity.

Kun Anna lähtee ystävineen piknikille, hän haluaa valmistaa evääksi mahdollisimman hienostuneita ruokia:

AT: ”... little jelly tarts and lady fingers, and drop cookies frosted with pink and yellow icing, and buttercup cake. And we must have sandwiches too, though they're *not* very poetical.” (117)

AK: ”-- hyytelöllä täytettyjä mantelikierukoita ja kermamunkeja ja vaaleanpunaisella ja keltaisella kuorrutettuja puolikuita ja nuorisonleivoksia... Vähän voileipiä meidän kai myöskin on otettava mukaan, vaikka ne ovatkin sangen proosallisia... Mutta voihan ainakin panna niiden päälle jotakin hyvää.” (128)

UK: ”-- hyytelötorttuja ja mantelikierukoita ja kermamunkeja ja vaaleanpunaisella ja keltaisella kuorrutettuja puolikuita ja sitruunakakkua... Voileipiäkin meidän kai on otettava mukaan, vaikka ne ovatkin sangen proosallisia...” (96-97)

Suurimmalle osalle näistä leivonnaisista ei ole suoraa suomalaista vastinetta, joten kääntäjältä on vaadittu kekseliäisyyttä. Lisäksi on muistettava, että 1920-luvulla ei varmasti ollut saatavilla kovinkaan paljon lähdekirjallisuutta tällaisten ongelmien selvittämiseen ja jos 1960-luvulla oli, ei silloinkaan vielä ollut internetiä, joka on tämän päivän kääntäjälle oiva keino päästä ainakin jyvälle siitä, minkälaisista herkuista on kyse.

Vastaus erikoisille käännöksille löytyy ruotsinnoksesta, joka lienee siis ollut alkuperäisen käännöksen ensisijaisena lähdetekstinä.

Ruotsinnos: "Jag ska få med mig härliga saker, må du tro... sånt som just passer till våren... mandelmusslor med gelé och gräddmunkar och halvmånar med skär och kul glasyr och ungdomsbakelser." (Montgomery 1910/1966, 106: tästä eteenpäin VVA)

Lidforss Jensen on korvannut "jelly tarts" ruotsinkielisellä vastineella "mandelmusslor", jotka ovat lähes samankaltaisia leivonnaisia. "Lady fingers" on joko ollut ruotsintajalle outo tuote tai sitten hän on vain päättänyt korvata sen kermamunkeilla. "Buttercup cake" on korvattu ainakin minulle oudolla vastineella "ungdomsbakelser". Vesalan alkuperäinen suomennos alkaa myötäillä ruotsinnosta jo kohdassa "sen saat uskoa" ("må du tro"). Hyytelöllä täytetyt mantelikierukat, kermamunkit, puolikuut ja nämä mystiset nuorisonleivokset jatkavat niin ikään ruotsinnoksen linjoilla. Uudistettu suomennos paitsi lyhentää otosta poistamalla puheen keväästä palaa lähemmäs alkutekstiä hyytelötortuilla ja sitruunakakulla, joka on aivan hyvä vastine sitruunanmakuiselle "buttercup cakelle".

Kiistämättä voitaneen väittää, että leivonnaisten tarkoilla luonnehdinnoilla ei ole tarinan kannalta edes merkitystä, mutta niiden funktio lieneekin enemmän juuri Annan henkilökuvan tukeminen sekä ajankuvan rakentaminen. Paloposki ja Koskinenkin kommentoivat ruokaan liittyviä käännoösongelmia ja toteavat, että aiemmin ratkaisu oli useimmiten joko sanan poisjättäminen, kääntäminen jollakin samankaltaisella, Suomessa tuttua ruokaa tarkoittavalla sanalla tai vierassanan käyttäminen (Paloposki ja Koskinen). Tässäkin kohdassa on sovellettu lähes jokaista vaihtoehtoa. Paloposki ja Koskinen peräänkuuluttavat kuitenkin kokonaan uudenlaista lähestymistapaa tällaisten vieraiden ruokien ja ilmiöiden käsittelyssä (emt.).

Toisaalla kirjassa Anna suunnittelee päivällistä rouva Morganin kunniaksi ja alkutekstissä esiintyvät ruoat näyttävätkin jo helpommin suomen kieleen kääntyviltä.

AT: "... you know I can make a lovely cream-of-onion soup... and then a couple of roast fowls. -- Then I'll have peas and beans and creamed potatoes and a lettuce salad, for vegetables," resumed Anne, "and for dessert, lemon pie with whipped cream, and coffee and cheese and lady fingers." (156)

AK: "sinähän tiedät, että osaan valmistaa hienoa juuriartisokkakeittoa - ja sitten lintupaistia. -- Sitten meillä tulee olemaan herneitä ja perunamuhennosta ja kurkkua ja lehtisallaattia tomaattien kera vihannesruokana, jatkoi Anna - Jälkiruuaksi saamme sitruunakiisseliä kermavaahdon kera ja sitten kahvia pehmeitten piparkakkujen ja mantelivuorten kera." (169)

UK: "sinähän tiedät, että osaan valmistaa hienoa artisokkakeittoa - ja sitten lintupaistia. -- Vihannesruokana tarjotaan herneitä ja perunasalaattia ja kurkkua tomaattien kera, jatkoi Anna. - Ja jälkiruoaksi annetaan sitruunakiisseliä kermavaahdon kera ja sitten kahvia ja mantelileivoksia." (128)

Cream-of-onion soup (suurustettu sipulikeitto) on saattanut olla ruokalajina outo 1920-luvun Suomessa, mutta sipuli lienee ollut tuttu, joten *juuriartisokkakeitto* käännöksessä hämmästyttää. Uudistettua käännöstä laadittaessa vanha käännös lienee ollut ensisijaisena lähteenä, kun juuriartisokka on vain vaihtunut artisokaksi. *Peas and beans* on lyhentynyt pelkiksi *herneiksi*. *Creamed potatoes* tarkoittaa oletettavasti juuri perunamuhennosta (tai perunamuusia), mutta uudistetun käännöksen *perunasalaatti* on hämmentävä valinta, johon on vaikea keksiä selitystä. Alkutekstin *lettuce salad*, joka tänä päivänä ehkä käännettäisiin *vihersalaatiksi*, on alkuperäisessä käännöksessä saanut selittävämmän käännöksen (*kurkkua ja lehtisallattia tomaattien kera*) mutta uudistuksessa tyypistynyt (*kurkkua tomaattien kera*). Ruotsinnos paljastuu taas suomennoksen alkuperäiseksi lähteeksi:

VVA: "... du vet att jag kan göra väldigt fin löksoppa... och sedan stekt fågel. – Så ska vi ha örter och potatismos och gurka och sallad med tomaters som grönrätt, fortsatte Anne. Till efterrätt ska vi ha citronkräm med vispad grädde och sen kaffe med mjuk pepparkaka och mandelberg."

Molemmissa käännöksissä *lemon pie* on muuttunut *sitruunakiisseliksi* ruotsinnosta mukailleen. En aio lähteä pohtimaan ruotsinnoksen taustalla vallinneita tekijöitä sen pidemmälle, mutta ehkä sitruuna on tuntunut kääntäjältä kummalliselta tortuntäytteeltä ja siksi hän käyttää mieluummin kiisseliä. Juusto on kadonnut kaikista käännöksistä. Todennäköisin selitys tälle lienee se, että Suomessa (ja ehkei myöskään Ruotsissa) ei ole tapana nauttia juustoa kahvin kera, jolloin se olisi suomalaiselle lukijalle näyttänyt vieraalta. Toisaalta voidaan argumentoida, että tässä olisi paikallaan juuri vieraan elementin säilyttäminen, jolloin suomalainen lukija oppisi vieraasta kulttuurista. Jo aiemmin *kermamunkeiksi* kääntyneet *lady fingerit* ovatkin tällä kertaa *mantelivuoria* ja *mantelileivoksia*, jälleen ruotsinnosta seuraten. Ensimmäisen suomennoksen *pehmeät piparkakut* kuulostavat hieman erikoisilta, mutta ruotsalainen *mjuk pepparkaka* onkin lähinnä Suomessakin tuttua maustekakkua.

Eräs usein esiintyvä leivonnainen on *shortbread*, joka on yksinkertaisimmillaan voista (tai margariinista), sokerista ja jauhoista tehdystä taikinasta leivottu pikkuleipä. Taikinasta voidaan myös leipoa kiekko tai se voidaan muotoilla pitkänmalliseksi, jolloin se leikataan uunista ottamisen jälkeen pienemmiksi paloiksi. Vesala on kääntänyt *shortbreadin vierrelimpuksi*. *Shortbread* on

varmasti ollut outo leivonnainen suomalaiselle kääntäjälle 1920-luvulla ja ehkä vielä 1960-luvullakin, sillä *vierrelimppu* on säilynyt myös uudistuksessa. Alkukielisen sanan *bread* johdattelee tietysti kääntämään leivonnaisen suolaiseksi leiväksi.

Juomista teen lisäksi mielenkiintoisimpiin lukeutuu Marillan tekemä viini, jota Anna sarjan ensimmäisessä osassa juotti Dianalle luullen sitä vadelmamehuksi. Tässä kirjassa Anna kaataa viiniä Marillalle rajuilman jälkeen:

AT: "Anne got Marilla a glassful of her potent currant wine"

AK: "Anna juotti Marillalle lasillisen hänen väkevää rypälewiiniään"

Uudistettuun käännökseen ei lausetta ole muutettu. Alkuperäisen käännöksen aikaan oli vielä kieltolaki voimassa Suomessa, joten on erityisen mielekästä huomata, ettei viiniä ole poistettu. Suomalaisilla piholla varsin tuttu herukka on kuitenkin muuttunut rypäleeksi. Lieneekö syy se, että lähes kaikki viini valmistetaan viinirypälestä? Prinssi Edwardin saarella ei viiniköynnös kaiketi menesty, ja herukka olisi tuonut kotitekoisen viinin ajatuksen paremmin esille. Uudistuksessa on kuitenkin pidättäydytty alkuperäisessä käännöksessä.

Koulunkäynti on toinen kirjassa vahvasti mukana oleva, ajankuvaa rakentava elementti: Annahan aloittaa juuri sarjan tässä osassa opettajana Avonlean koulussa. Pienikin lukija tietää koulunkäynnistä ja sen käytännöistä yhtä ja toista, koska on joko jo itse mukana siinä maailmassa tai pian astumassa siihen. Toisaalta koulunkäyntiin liittyy paljon kulttuurikohtaista ja aikasidonnaista vaihtelua. Joten kun tietynlaiseen koulunkäyntikuvaan tottunut lapsi lukee hyvin erilaisista käytännöistä ja menettelytavoista, tulisi ehkä tehdä erityisen selväksi, että kyseessä on eri paikka ja/tai aika. Seuraavassa tarkastelen miten kääntäjä on ratkaissut tällaisia ongelmia AoA:n suomennoksissa.

Ensimmäinen vastaantuleva suuri eroavaisuus tämän päivän koulunkäyntiin on opettajan nuori ikä. Siihen ei välttämättä kiinnitä huomiota aiemmin, kun ikää ei suoranaisesti mainita opettamisen yhteydessä, mutta eräässä kohdassa Anna puhuu siitä, miten vaikeaa on opettaa omia entisiä luokkatovereitaan (pienessä kyläkoulussahan kaikki vuosikurssit olivat samassa luokkahuoneessa):

AT: "You are going to teach children who don't know you, but I have to teach my own old schoolmates, and Mrs Lynde says she's afraid they won't respect me as they would a stranger unless I'm very cross from the first." (30)

AK: "-Saatte opettaa lapsia, jotka eivät tunne teitä, mutta minun on opetettava omia entisiä koulutovereitani, ja rouva Lynde sanoo, etten varmastikaan saa aikaan mitään 'respektiä', ellen heti alunpitäen ole hirveän 'mahtava'." (35-36)

UK: "-Te saatte opettaa lapsia, jotka eivät tunne teitä, mutta minun on opetettava omia entisiä koulutovereitani. Rouva Lynde sanoo, etteivät he varmastikaan rupea kunnioittamaan ja tottelemaan minua, ellen heti alun pitäen ole oikein äkäinen." (28)

Kumpikaan käännös ei poista, eikä muokkaa millään tapaa ajatusta siitä, että Anna todellakin opettaa omia entisiä koulutovereitaan, mikä saisi varmasti suosionosoituksia puhtaasti vieraannuttamista puoltavalta koulukunnalta. Erikoisinta tässä otteessa on alkuperäisessä käännöksessä esiintyvä '*respekti*', joka kuulostaa enemmän tämän päivän slangilta, eikä suinkaan 1920-luvun puhekieleltä. Erityisen oudoksi tämän ilmaisun käytön tekee se, että *respect*-sanon lähin suomenkielinen vastine *kunnioitus* lienee ollut käytössä ja suomalaisten englannin kielen taitajien sanavarastossa jo 1920-luvulla. Ruotsinnos paljastuu tässäkin ensisijaiseksi lähteeksi: '*respekti*' on kääntynyt ruotsin kielen sanasta '*respekt*'. Uudistettu käännös palaa lähemmäs suomen kieltä.

Samassa luvussa tulee toinen kohta, joka ei ole ollut ristiriidassa suomalaisen koulumaailman kanssa kummankaan käännösversion tekoaikoihin, mutta olisi sitä nyt, jos kirjasta tehtäisiin kokonaan uusi käännös. Tässä kohdassa nimittäin mainitaan ensimmäisen kerran oppilaiden ruumiillinen kuritus. Aiheeseen palataan kirjassa vielä myöhemminkin muutamaan otteeseen. Missään kohdassa ei kääntäjä ole poistanut viittauksia ruumiilliseen kuritukseen, joten kohtia, joista voisın ottaa esimerkin, on runsaasti. Valitsemani katkelma on siinä mielessä merkittävä ja ratkaiseva, että siinä Anna itse lyö kiihdyksissään oppilasta sormille karttakepillä, vaikka on ollut ruumiillista kuritusta vastaan. Kiltistä ja herttaisesta Annasta näytetään siis varsin toisenlainen puoli.

AT: "It was far from being the most severe punishment Anthony Pye had ever undergone. Anne, even the stormy-souled Anne she was at the moment, could not have punished any child cruelly. But the pointer nipped keenly and finally Anthony's bravado failed him; he winced and the tears came to his eyes." (112)

AK: "Tämä ei ollut likimainkaan ankarin rangaistus, minkä Anthony Pye oli saanut kärsiä. Anna, yksinpä syvästi loukkaantunut ja kiihtynytkin Anna, mikä hän oli tällä hetkellä, ei olisi koskaan voinut julmalla tavalla rangaista lasta. Mutta karttakeppi sattui tuntuvalta tavalla, ja lopulta itse Anthonyinkin uhmaileva mieli murtui: hän vääntelehti, kasvot vääristyneinä, ja hänen silmän[s]ä täydyivät kyynelillä." (122-123)

UK: "Tämä ei ollut likimainkaan ankarin rangaistus, minkä Anthony Pye oli saanut kärsiä. Anna ei olisi koskaan voinut rangaista lasta - ei edes silloin, kun hän oli niin loukkaantunut ja kiihtyneessä mielentilassa

kuin tällä hetkellä. Mutta karttakepin isku tuntui, ja lopulta Anthonyyn uhmaileva mieli murtui: hän vavahti ja kyynelet tulivat hänen silmiinsä.” (93)

Anna potee kovia omantunnontuskia rangaistuksen jälkeen, mutta se saa myöhemmin tietynlaisen oikeutuksen, kun käy ilmi, että Anthony, joka ei ollut aiemmin pitänyt Annasta, osoittaa kunnioituksen merkkejä ja kehuu rouva Lyndelle, että Annan antama selkäsauna oli lähes yhtä hyvä kuin miehen antama. Kuten aiemmin mainittiin, oppilaiden (tai lasten yleensä) ruumiilliseen kuritukseen liittyvien kohtien kääntämisessä ei varmasti ole kummankaan käännöksen tekoaikoihin ollut minkäänlaista moraalista ongelmaa. Tilanne on kuitenkin muuttunut. Vuonna 1982 Pohjoismaiden Neuvosto hyväksyi suosituksen ruumiillisen kurituksen kieltämisestä pohjoismaissa. Suomi on lisäksi sitoutunut Yhdistyneiden kansakuntien lapsen oikeuksia koskevaan yleissopimukseen, jonka mukaan lasta on kaikin lainsäädännön sallimin keinoin suojattava sekä ruumiilliselta että henkiseltä väkivallalta. Vuonna 1999 astui puolestaan voimaan opetusta koskeva lainsäädäntö, jossa muun muassa määritellään hyväksyttävät kurinpitomenetelmät. Peruskoulussa näitä ovat kirjallinen varoitus, määräaikainen erottaminen, luokasta poistaminen sekä jälki-istunto. (ks. esim. Finlex.)

Viime vuosina onkin keskusteltu paljon opettajien kurinpitovaltuuksista ja jopa ehdotettu niiden laajentamista, kun esiin on tullut tapauksia, joissa oppilas on rikkonut opettajan fyysistä koskemattomuutta. Jos tästä kirjasta siis tehtäisiin nyt uusi käännös, kääntäjä joutuisi varmasti (ehkäpä kustantajan kanssa) pohtimaan ruumiilliseen kuritukseen viittaavien jaksojen kääntämistä, sillä näitä kohtia on kirjassa melko paljon. Ei liene varsin helppo tehtävä taiteilla alkutekstiuskollisuuden ja kohdekuulttuurin arvojen välillä. Jos viittauksia lähdetään adaptoimaan jollain tapaa, missä menee pienten lukijoiden arvomaailman suojelemisen ja puhtaan sensuurin välinen raja?

Seuraavaksi otan pari esimerkkiä asumisesta ja esineistöstä, sillä vaikka 1800-luvun lopun prinssiedvardinsaarelainen/kanadalainen kulttuuri eroaa varmasti paljon sekä 1920-luvun että 1960-luvun Suomesta, on niille yhteistä kuitenkin maaseutuyhteiskunta. 1920-luvulla suurin osa suomalaisista asui maalla ja vielä 1960-luvullakin maanviljely ja karjanhoito olivat tärkeimpiä elinkeinoja maassamme (tosin jo Karjalaisten evakoiden uudelleen sijoittamisen jälkeen kaupunkien asukasluvut olivat lähteneet nousuun) (esim. Tilastokeskus 2004). Siksipä voisi olettaa, että maaseudun arkeen liittyvien viittausten kääntämisessä ei olisi suuria ongelmia. Ongelmallisemmiksi ne saattaisivat osoittautua nyt, jos tehtäisiin uusi käännös, kun 65 prosenttia suomalaisista asuu

kaupungeissa (ks. esim. Tampereen kaupunki) ja monille lapsilukijoille maaseudun arki on tuntematonta.

Seuraavassa esimerkissä on kyse maaseudulla elävälle/eläneelle varsin tutusta rakennelmasta:

AT: "Mr Major Spencer asked Clifton Sloane, an Improver who drove the milk to the Carmody cheese factory, if it was true that everybody would have to have his milk-stand hand-painted next summer and keep an embroidered centre-piece on it."

AK: "Herra Spencer kysyi Clifton Sloanelta, eräältä 'parantajalta', joka ajoi maitoa Carmodyn meijeriin, oliko totta, että jokaisella perheellä täytyi olla ensi kesänä hehkupiirroksiset ja käsin maalatut ja koruommelluin tyynyin varustetut lypsyjakkarat..."

UK: "Herra Spencer kysyi Clifton Sloanelta, joka ajoi maitoa Carmodyn meijeriin, oliko totta, että joka talossa piti olla tulevana kesänä käsin maalatut ja koruommelluin tyynyin varustetut lypsyjakkarat..."

Milk-stand ei siis suinkaan ole tässä lypsyjakkara vaan maitolaituri, jollaisia oli ennen jokaisella talolla portin pielessä tai yhteisenä kylätien varressa. Siitä maitokuski sitten haki tonkat meijeriin kuljettaviksi. On hieman hämmästyttävää, että Suomessakin näin tuttu ilmiö ei ole tullut kääntäjän mieleen, varsinkin kun alkutekstissä mainitaan maitoa meijeriin kuljettava henkilö. Lapsuksen on saattanut aiheuttaa se, että erityisesti amerikanenglannissa (ja erityisesti vuohiin liittyen) *milk stand* saattaa tarkoittaa myös lypsyalustaa, johon vuohi nostetaan lypsyt ajaksi (koska se on niin matala, että lypsäminen olisi muuten hankalaa). Kuitenkin brittienglannissa *milk stand* tarkoittaa juuri maitolaituria. Jo edellä mainittujen seikkojen lisäksi maitolaituri-merkitystä tukee se, että aiemmin kirjassa on mainittu *milking pen*, joka on erillinen pieni ulkokarsina, johon lehmät tuodaan yksitellen lypsettäviksi. *Lypsyjakkara*-merkitystä sanalla ei tietävästi ole lainkaan. *Embroidered centre-piece* viittaa puolestaan pöydän keskellä pidettävään kirjailtuun liinaan, ei siis tyynyyn, joka tässä tapauksessa koristaisi maitolaiturin (joka ulkonäöllisesti muistuttaa enemmän hyllyä tai kaappia) tasoa.

Etsimme ruotsinnoksesta vastausta:

VVA: "Herr Spencer frågade Clifton Sloane, en förbättrare som brukade köra mjölk till mejeriet i Carmody, om det verkligen var sant att varenda familj nästa sommar måste ha sin mjölkpall målad och försedd med broderad dyna"

Mjölkpall itse asiassa merkitsee juuri maitolaituria, mutta *pall* yksinään merkitsee jakkaraa. Lisäksi siinä on kovin samanlainen sointi kuin suomen kielen palli-sanassa. Näyttää siis jälleen siltä, että ruotsinnos on toiminut alkuperäisen suomennoksen lähdetekstinä, mutta on valitettavasti

ymmärretty väärin. Koska samainen tulkinta näkyy myös uudistuksessa, tukee se käsitystä siitä, että uudistetun käännöksen ensisijainen lähde olisi todellakin ollut alkuperäinen suomennos.

Rakennuksiin liittyvästä sanastosta ehkä tärkeimpiä ovat alueelle ominaiseen talomalliin olennaisesti kuuluva kattorakenne ja erityisesti sen yläkerran ikkunat, jotka jaotellaan kahteen tyyppiin: *dormer* ja *gable*. Kyse on talosta, jossa on jyrkkä harjakatto. Talon päädyissä, katon muodostaman kolmion alla oleva osa on *gable*. Huoneen ikkunaa kutsutaan siis nimellä *gable window*. Katon puhkova, usein omalla pienellä harjakatolla katettu syvennys on nimeltään *dormer*, koska sillä kohdin on usein makuuhuone (*dormir* merkitsee *nukkua* ranskaksi ja espanjaksi). Tämän huoneen ikkunaa kutsutaan puolestaan nimellä *dormer window*.

Vaikka suomalaisessa rintamamiestalossakin voidaan katsoa olevan *gable*-päädyt, on *dormer*-rakennelma jo harvinaisempi, niinpä sille ei ole olemassa yleisesti käytössä olevaa nimitystä. Cuthbertien tilan nimi *Green Gables* on käännetty *Vihervaaraksi*, sivuuttaen kokonaan viittaus valkoisen talon vihreisiin ikkunapuitteisiin. Koska ainakaan kirjassa *Anna ystävämme* ei missään aseteta vastakkain *gable*- ja *dormer*-ikkunoita tai -huoneita niin, että niiden välille tulisi tehdä ero, on molemmat suomennettu alkuperäisessä käännöksessä *vinteiksi*, *vinttihuoneiksi* ja *vintin ikkunoiksi*. Uudistettu käännös on osittain vaihtanut *vintin ullakoksi* ja *vinttihuoneen ullakkokamariksi*, mutta käyttää silti molempia.

5.3.2 Poliittisten viittausten kääntäminen

Luvussa 4.2 rajattiin politiikan käsitettä tämän tutkimuksen tarpeita silmällä pitäen. Ensiksi käsitellään puoluekantoja. Kuten luvussa 4.4.2 mainittiin, Montgomeryn aikaan Kanadassa kilpailivat vallasta konservatiivit ja liberaalit ja niihin on viittauksia kirjassa. Konservatiiveihin viitataan sekä sanalla *Conservative* että sanalla *Tory*, joka niinkään merkitsee konservatiivista, vanhoillista ja myös englantilaismielistä. Pääsääntöisesti käännöksissä ei näytä olleen ongelmia näiden viittausten kohdalla, vaikka paikoin niitä on jopa poistettu (ks. s. 60-61). Tässä on esimerkki kohdasta, jossa viittaukset ovat saaneet vaihtelevia käännöksiä:

AT: "We want the fair over before the election comes off,' continued Mrs Lynde, 'for the candidates will be sure to come and spend lots of money. The Tories are bribing right and left, so they might as well be given a chance to spend their money honestly for once.'

Anne was a red-hot Conservative, out of loyalty to Matthew's memory, but she said nothing. She knew better than to get Mrs Lynde started on politics." (130)

AK: "-Meidän täytyy saada markkinat käyntiin ennen vaaleja, jatkoi rouva Lynde, ne jotka tahtovat tulla valituiksi, saapuvat varmasti, ja he ovat kyllä sangen anteliaita... Konservatiiviset lahjovat oikealle ja vasemmalle, niin että he voivat yhtä hyvin kerran antaa rovon hyvään tarkoitukseen.

Anne oli koko sydämeästään ja sielustaan 'yhteiskuntaa säilyttävä' -kunnioittaakseen Matthew'n muistoa - mutta hän ei sanonut mitään. Hän varoi houkuttelemasta rouva Lyndeä politiikan alalle." (142)

UK: "-Meidän täytyy saada myyjäiset pidetyksi ennen vaaleja, jatkoi rouva Lynde. -Vaaliehdokkaat tulevat varmasti ja ovat sangen anteliaita... Konservatiivit heittelevät muutenkin rahaa oikealle ja vasemmalle, niin että yhtä hyvin he voivat antaa kerran rovon kunnialliseen tarkoitukseen.

Anna kannatti koko sydämeästään konservatiiveja kunnioittaakseen Matthew'n muistoa, mutta hän ei sanonut mitään. Hän varoi houkuttelemasta rouva Lyndeä politiikan alalle." (107)

Tories on käännetty *konservatiiviseksi* ja *konservatiiveiksi*, mikä onkin aivan perusteltua: *Tories* ei nimenä merkitse suomen kielessä mitään. Alkuperäisessä käännöksessä Annasta puhuttaessa *Conservative* on kuitenkin käännetty "yhteiskuntaa säilyttäväksi", mikä on erikoinen muutos: se on hankalahko, eikä takaa, että lukija ymmärtää, että se on sama kuin konservatiivi. Ehkä käännöksessä on yritetty selittää nuorille lukijoille konservatiivin merkitystä, mutta ongelma on se, että yhteyttä rouva Lynden mainitsemien konservatiivien ja Annan suuntautumisen välille ei synny. Uudistettu käännös sen sijaan käyttää konservatiivi-sanaa tässäkin.

Vallan symboleiksi laskettakoon valtioiden liput. Anna kertoo kirjeessään opiskelutoverilleen kahden pojan, amerikkalaisen ja kanadalaisen, tappelusta:

AT: "He fought St Clair Donnell recently because St Clair said the Union Jack was away ahead of the Stars and Stripes as a flag." (103)

AK: "Äskettäin hän tappeli Saint Clair Donnellin kanssa siksi, että Saint Clair väitti, että Englannin lippu oli parempi kuin tähtilippu." (114)

UK: "Äskettäin hän tappeli Saint Clair Donnellin kanssa, kun Saint Clair väitti, että Englannin lippu on paljon uljaampi kuin tähtilippu." (86)

Union Jack on aivan perustellusti menettänyt erisnimensä käännöksessä: harva lapsi tai nuori Suomessa tietää, mikä se on. Tosin sen kääntäminen *Englannin lipuksi* voi myös aiheuttaa hämmennystä, sillä moni nuori lukija ei varmasti tunne Englannin (tai Iso-Britannian) ja Kanadan yhteyttä¹⁹. Ennallaan se kuitenkin on uudistetussakin käännöksessä. Yhdysvaltain *tähtilippu* sen

¹⁹ Ongelmallista olisi toki tässä lyhyessä katkelmassa selittää Kanadan ja Englannin yhteyttä, semminkin kun se ei ole ongelma ainoastaan tässä. Kanadan asuttaneiden etninen ja kulttuuritausta on oikeastaan läsnä läpi teoksen (ja ylipäätään Montgomeryn kirjallisuudessa) – onhan se olennainen ominaisuus Kanadassa ja sen väestössä vielä tänäkin päivänä.

sijaan on varmasti tunnetumpi nimitys: tunnistettavuutta tukee se, että kirjassa on tähän mennessä jo useampaan kertaan mainittu Paulin (katkelmassa *hän*) olevan kotoisin Yhdysvalloista.

AY:ssä käsitellään jopa lahjontaa, ja katkelma on käännetty melko suoraan, vaikka pieni lukija sitä tuskin ymmärtää:

AT: "Two men were sitting in their buggies, reined off to the side of the road, just at the entrance of the path. One was Judson Parker; the other was Jerry Corcoran, a Newbridge man against whom, as Mrs Lynde would have told you in eloquent italics, nothing shady had ever been *proved*. He was an agent for agricultural implements and a prominent personage in matters political. -- and as Canada was on the eve of a general election Jerry Corcoran had been a busy man for many weeks, canvassing the country in the interests of his party's candidate. Just as Anne emerged from under the overhanging beech boughs she heard Corcoran say: 'If you vote for Amesbury, Parker... well, I've a note for that pair of harrows you got in the spring. I suppose you wouldn't object to having it back, eh?' 'We...ll, since you put it in that way,' drawled Judson with a grin, 'I reckon I might as well do it.' (139)

AK: "Juuri siinä missä polku yhtyi valtatiehen, oli kaksi miestä, kumpikin kärryineen, seisahnut juttelemaan toistensa kanssa. Toinen oli Judson Parker; toinen oli Je[rry] Corcoran, eräs herra Newbridgestä, jota ei vielä, kuten rouva Lynde olisi lausunut ajatuksensa, oltu onnistuttu *saamaan kiinni* mistään... Hän oli erään maanviljelystarpeita myyvän firman asiamies ja erittäin innostunut politiikkaan. Hän oli nyt ollut matkalla useita viikkoja -- Juuri kun Anna astui esiin pyökkien varjosta, kuuli hän Corcoranin sanovan: 'Jos äänestätte Amesburya, Parker – niin minulla on vielä jäljellä kirjoitettuna lasku siitä äkeestä, jonka saitte viime keväänä. Teillä ei kai olisi mitään sitä vastaan, että saisitte tuon laskun *kuitattuna*, vai mitä?' 'No niin, jos asia on sillä tavalla,' sanoi Judson ja irvisti leveästi, 'niin en kai saane olla niin turhantarkka...' (151-152)

UK: "Juuri siinä, missä polku yhtyi valtatiehen, Anna näki kaksi miestä, jotka kumpikin olivat pysäyttäneet hevosensa tiensivuun ja istuivat rattailaan juttelemassa. Toinen oli Judson Parker ja toinen Jerry Corcoran, muuan newbridgeläinen, jonka hämäristä puuhista kuiskittiin, vaikka häntä – kuten rouva Lynde sanoi – ei ollut vielä onnistuttu saamaan kiinni mistään... Hän oli erään maanviljelyskoneita myyvän liikkeen asiamies ja erittäin innostunut politiikkaan -- Juuri astuessaan esiin pyökkien varjosta Anna kuuli Corcoranin sanovan: 'Jos te äänestätte Amesburya, Parker – niin, minulla on vielä jäljellä kirjoitettuna lasku niistä parista äkeestä, jotka saitte viime keväänä. Teillä ei kai olisi mitään sitä vastaan, että saisitte tuon laskun *kuitattuna*, vai mitä?' 'No niin, jos asia on sillä tavalla,' sanoi Judson ja irvisti leveästi, 'niin ei kai tässä voi olla turhantarkka...' (114-115)

Käännöksistä puuttuu suora viittaus Kanadan vaaleihin, mutta muuten lahjonta-ajatus on ennallaan. Sama viittaus puuttuu myös ruotsinnoksesta ja muutenkin sanavalinnat (esim. turhantarkka – nödbedd) ja rakenne mukailevat ruotsinnosta.

5.3.3 Uskonnollisten viittausten kääntäminen

Luvussa 4.3 mainittu oletus oli, että uskonnollisten viittausten kohdalla suurimmat haasteet olisivat päivittäisen tai viikoittaisen uskonnonharjoittamisen kohdalla, koska sekä lähde- että kohdemaat ovat pääasiassa kristittyjä. Uskonnollisiin viittauksiin liittyviä ongelmakohtia oli käänöksissä kuitenkin kauttaaltaan yllättävän vähän. *Minister* kääntyi *papiksi* tai *pastoriksi*, *hymn virreksi*, *service jumalanpalvelukseksi*, *vestry room sakaristoksi*, *missionary box kirkon kolehdiksi* ja niin edelleen. *Anna ystävämmme* -kirjassa ei vertailtu suoranaisesti presbyteerejä ja metodisteja, niin kuin muissa sarjan kirjoissa.

Montgomery käyttää uskonnollisesti latautuneita sanoja usein viittaamaan myös niin sanottuihin maallisempiinkin asioihin. Vaikka eksplisiittinen merkitys ei tuolloin olekaan uskonnollinen, tuovat sananvalinnat silti tietynlaisen sävyn kuvaamaansa seikkaan. Seuraavassa tarkastelen muutaman esimerkin valossa, välittyvätkö kääntäjän ratkaisuihin samat assosiaatiot. Ensimmäinen katkelma koskee Annan ja hänen ystäviensä perustamaa uudistusseuraa:

AT: "The committee chose their routes in private conclave. Anne and Diana were told off for the Newbridge road, Gilbert and Fred for the White Sands road, and Jane and Gertie for the Carmody road." (48-49)

AK: "-- ja tämä komitea jakoi työn - tai paremminkin sanoen maantiet. Annan ja Dianan tehtäväksi tuli 'muokata' kaikkien Newbridgen tien varrella olevien talojen asukkaat; Gilbertin ja Fredin tuli samaa tarkoitusta varten ottaa Valkorannan tie ja Janen ja Gertie Pyen Carmodyn tie." (53-54)

UK: "-- ja tämä komitea jakoi työn - tai paremmin sanoen maantiet. Anna ja Diana saivat Newbridgen tien, Gilbert ja Fred Valkorannan tien ja Jane ja Gertie Pye Carmodyn tien." (42)

Conclave eli *konklaavi* on erityisesti katoliseen kirkkoon liittyvä kokous (tai kokoushuone), johon osallistuvat kardinaalit, esimerkiksi silloin, kun valitaan uutta paavia. Toimitus noudattelee vanhoja perinteitä ja suoritetaan suljettujen ovien takana. Kuten aiemmin mainittiin, tässäkin sanan varsinainen merkitys ei ole tärkeä, joten sillä ei ole merkitystä, että itse *konklaavi*-sanaa ei käänöksissä käytetä (lapsilukija ei sitä luultavasti ymmärtäisikään), mutta sanan tuoma assosiaatio huippusalaisesta, virallisesta ja vakavasta toimituksesta jää nyt myös välittymättä. Anna ja muut ovat kirjassa kovin vakavissaan uudistusseuran toiminnan kanssa ja loukkaantuvat, jos joku aikuinen puhuu siitä huvittuneesti, joten jonkinlainen maininta kokouksen "hartaudesta" ja vakavuudesta olisi kenties ollut paikallaan.

Pilgrimage (pyhiinvaellus) – sekä *pilgrim* (pyhiinvaeltaja) – esiintyy kirjan alkutekstissä myös usein, eikä milloinkaan varsinaisessa merkityksessään. Toisinaan sillä ei tunnu olevan edes assosiativista merkitystä:

AT: "Thunder it was undoubtedly, and Diana, having made a hasty pilgrimage around the house, returned to announce that a very black cloud was rising rapidly in the north-west." (180)

Näissä tapauksissa kääntäjä onkin korvannut sen jollakin muulla sanalla tai rakenteella.

Toisinaan taas alkuteksti välittää sen kautta joitakin assosiaatioita, kuten tässä esimerkissä, jossa mielikuvaksi nousee jonkinlainen "kristityn vaellus":

AT: "The Andrews girls had been 'girls' for fifty odd years and seemed likely to remain girls to the end of their earthly pilgrimage." (49)

AK: "Andrewsin tytöt olivat olleet tyttöjä kunnianarvoisat viisikymmentä vuottaan ja heillä näytti olevan kaikki edellytykset pysyä sellaisina elämänsä loppuun saakka." (54)

UK: "Andrewsin tytöt olivat olleet 'tyttöjä' runsaat viisikymmentä vuottaan, eikä muutosta näyttänyt siinä suhteessa olevan odotettavissakaan." (42)

Tässä tapauksessa alkuperäinen käänös on ehkä jopa onnistuneempi, sillä "elämänsä loppuun saakka" viestittää kenties edes jollain tapaa samankaltaista tunnelmaa kuin *pilgrimage*-sanana tuoma assosiaatio pitkästä matkasta. Molempien käänösten ansioksi voi laskea Montgomerylle tyypillisen huumorin säilyttämisen.

Hartaan assosiaation tuo myös seuraava katkelma:

AT: "Since the earliest may-flowers Anne had never missed her weekly pilgrimage to Matthew's grave." (142)

AK: "Aina siitä pitäen kuin kielot alkoivat puhjeta, ei hän ollut koskaan laiminlyönyt käydä kerran viikossa Matthew'n haudalla." (155)

UK: "Aina siitä lähtien kun ensimmäiset kevätkukkaset alkoivat puhjeta, hän oli käynyt kerran viikossa Matthew'n haudalla." (117)

Pyhiinvaelluksen tuomaa assosiaatiota ei välitetä käänöksissä. Sen sijaan niistä paljastuu jotakin muuta mielenkiintoista. Yhteneväisyys kahden käänösversio välillä on taas niin suuri (*aina siitä pitäen* – *aina siitä lähtien*, *alkoivat puhjeta* – *alkoivat puhjeta*), että uudistettu käänös näyttäisi pohjautuvan alkuperäiseen. Uudistus on tällä kertaa kohdistunut vanhentuneeseen suomen kieleen

(pitäen on uudistunut sanaksi *lähtien*, kuin vaihtunut oikeaan konjunktioon *kun* ja Matthew'n nimen perään liitetty genetiivin päätte on saanut eteensä heittomerkin).

Pilgrim-sana esiintyy kohdassa, jossa sillä ei haeta sanan ensisijaista merkitystä pyhiinvaeltajasta, joka tekee (fyysisesti) pitkän matkan johonkin kaukaiseen maailmankolkkaan, itselleen tärkeään (yleensä) uskonnolliseen paikkaan, mutta jossa se lainaa merkitystään metaforisesti:

AT: "Take your Testaments, please,' -- While the children read their verses Anne marshalled her shaky wits into order and looked over the array of little pilgrims to the Grown-up Land." (36-37)

AK: "-Olkapa kiltejä ja ottakaa Raamattunne esille! -- Lasten lukiessa värssyjään koetti Anna koota harhailevia ajatuksiaan ja mittaili samalla silmillään tuota pientä pyhiinvaeltajajoukkoa, jonka hän nyt johtaisi pitkälle vaellusmatkalle." (42)

UK: "-Olkapa kiltejä ja ottakaa Raamattunne esille! -- Sillä välin kun lapset lukivat jakeitaan, Anna koetti koota harhailevia ajatuksiaan ja mittaili samalla silmillään tuota pienten pyhiinvaeltajien joukkoa, joka hänen oli johdatettava pitkälle matkalle." (33)

Vaikka molemmista käännöksistä puuttuukin alkutekstin alluusio²⁰ luvattuun maahan (*Grown-up Land - Promised Land*), pyhiinvaeltaja-metafora ja ajatus mentaalista matkasta ovat säilyneet.

Kristinuskon ulkopuolelta löytyy kiinnostava kohta (erityisesti käännösten puolelta) kappaleesta, jossa Anna kirjoittaa kirjettä opiskelutoverilleen ja laittaa siihen otteita oppilaidensa kirjoituksista. Tässä katkelmassa kirjoittaa Paul Irving:

AT: "She lives in Andrews' Cove and she has black hair and black eyes, and she knows all about the mermaids and the water kelpies." (104)

AK: "Hän asuu Andrews Lahden luona, ja hänellä on musta tukka ja mustat silmät, ja hän tietää kaikenlaista Vellamosta ja vetehisestä ja merihirviöistä." (114)

UK: "Hän asuu Andy Lahden luona, ja hänellä on musta tukka ja mustat silmät, ja hän tietää kaikenlaista Vellamosta ja Vetehisestä ja tursaista." (87)

Paul puhuu siis merenneidoista ja vedenhaltijoista (*kelpie*, hevosen muotoinen vedenhaltija skotlantilaisessa mytologiassa), mutta Vesala turvautuu suomalaiseen mytologiaan: Vellamoon, Ahdin puolisoon, sekä Vetehiseen, vedessä asuvaan haltijaan. Tämä on melko yllättävä ratkaisu, sillä useista kulttuurisidonnaisten elementtien poistoista huolimatta Vesala ei juuri ole ujuttanut käännöksiin mitään suomalaisen kulttuurin elementtejä: kotouttaminen on siis ollut enemmänkin ns.

²⁰ Ns. avainsana-alluusio (*key-phrase allusion*) (ks. Leppihalme 1997, 68-71). Raamattuun viittaavat alluusiot ovat erityisesti englannin kielessä tavanomaisia (emt., 68).

passiivista kotouttamista (ks. luku 3.1.1). Toisaalta ajan lastenkirjaperinteessä tämä on saattanut olla tavallista. Vuonna 1931 julkaistiin käännös Charles Kingsleyn teoksesta *The Water Babies – A Fairy Tale for a Land Baby*. Käännöksen nimeksi tuli *Vellamon lapset* (suom. Lyyli Vihervaara).

5.4 Poistot

Anna ystävämme on lyhentynyt aika tavalla kääntyessään englannin kielestä suomen kieleen. Kuitenkaan kummassakaan käännöksessä ei mainita niiden olevan ”lyhentäen suomennettuja”, kuten yleensä on tapana. Monet poistoista ovat kokonaisia kappaleita. Tässä luvussa tarkastelen, millaisia kohtia käännöksistä on poistettu, ovatko poistot samoja niin alkuperäisessä kuin uudistetussakin käännöksessä sekä pohdiskelen mahdollisia syitä poistoihin.

Eräs poistojen kohde näyttäisi olevan Montgomeryn tekstissä runsaina esiintyvät, näennäisesti merkityksettömät sisäiskertomukset (näennäisesti merkityksettömät siksi, että kukaan ei voi varmaksi osoittaa niiden olevan tarinan kannalta täysin triviaaleja, vaikka ne siltä ehkä vaikuttavatkin). Eräs tällainen poistettu sisäiskertomus on aivan kirjan alussa, kun Anna ja Marilla ihmettelevät, missä renkipoika Martin viipyy:

AT: ”Martin has never come back yet. Perhaps some more of his aunts have died. I think it’s something like Mr Peter Sloane and the octogenarians. The other evening Mrs Sloane was reading the newspaper and she said to Mr Sloane, “I see here that another octogenarian has just died. What *is* an octogenarian, Peter?” And Mr Sloane said he didn’t know, but they must be very sickly creatures, for you never heard tell of them but they were dying. That’s the way with Martin’s aunts.” (18)

AK: “-- Merkillistä, ettei Martti vielä ole palannut! Varmaankin taas joku hänen tädeistään on ollut kuolemaisillaan. Minua melkein pelottaisi kuulua noin *kuolevaiseen* sukuun...” (23)

UK: “-- Martin ei näy vielä palanneen. Ehkä häneltä on taas muutamia tätejä kuollut. Minua melkein pelottaisi kuulua noin *kuolevaiseen* sukuun...” (19)

Syytä tähän (ja muiden sisäiskertomusten) poistoon on vaikea keksiä. Tällaiset pienet humoristiset pikku kertomukset varsinaisen tarinan sisällä on juuri yksi Montgomeryn tyylin erityispiirteistä. Vaikka tarina perustuukin sanan *octogenarian* (*kahdeksankymmentävuotias*) harvinaisuuteen ja erikoisuuteen, olisi huumorin voinut rakentaa suomennokseen jonkin muun sanan avulla.

Samalla tavalla humoristisena sivujuonteena toimivat oppilaiden kirjeet kappaleessa *Facts and Fancies* (*Koulussa*). Yksi kirjeistä on Edward Clayn kirjoittama:

AT: "Miss teacher ShiRley

Green gabels.

p.e. Island can

birds

Dear teacher I think I will write you a composition about birds. birds is very useful animals. my cat catches birds. His name is William but pa calls him tom. He is oll striped and he got one of his ears froz of last winter. only for that he would be a good-looking cat. My unkle has adopted a cat. it come to his house one day and woudent go away and unkle says it has forgot more than most people ever knowed. he lets it sleep on his rocking chare and my aunt says he thinks more of it than he does of his children. that is not right. we ought to be kind to cats and give them new milk but we ought not to be better to them than to our children. this is oll I can think of so no more at present from

edward blake ClaY

Vaikka alkuperäinen käännös ei juuri ole kiinnittänyt huomiota henkilöiden tavanomaisesta poikkeavien puhetapojen välittämiseen (ks. luku 5.5), onnistuu se mielestäni erinomaisesti tämän lapsekkaan kirjeen kääntämisessä:

AK: "Meidän Opettajaneiti Shirelylle,

viher Vaara

Canada.

Linnuista.

Hyvä Neiti minä taidan kirjoittaa aineen neidille Linnuista. Linnut on hyvin hyöryllisiä eläimiä. Minun Kissani ottaa kiinni lintuja. Sen nimi on Wille mutta minun Isäni sanoo sitä Misseksi. Se on Juovikas yltä päältä ja sen toinen Korva paleltu Viime talvena. Muuten sillä olisi hyvin Kaunis ulkomuoto. Minun enoni on ottanut itselleen kissan. Se tuli hänen taloonsa eräänä päivänä eikä tahtonut mennä tiehensä ja eno sano, että sen saa Torellakin antaa sille anteeksi, sillä monella ihmisellä ei ole parenpaa ymmäystä, hän antaa sen nukkua Keinutuolisansa, ja minun tätini snoo että hän tykkää siitä enemmän kun Omista Lapsistaan. Se ei ole oikeen. Meidän täytyy olla ystävällisiä Kissoille ja antaa heille vastalypsettyä maitoo, mutta meidän ei pirä olla niille Hyvempiä kuin omille lapsillemme. Nyt en osaa keksiä enenpää aivan tällä kertaa edward ClaYltä."

Ruotsinnosta on mukailtu tässäkin kohdin: mm. *Misse* on sieltä peräisin. Jostakin syystä juuri tämä kirje – ja ainoastaan tämä – on poistettu uudistetusta käännöksestä tyystin. Se on harmillista sillä juuri tämä kirje on ehkäpä rohkein ja hauskin irtiotto, jonka Vesala on käännöksessään tehnyt.

Seuraava esimerkki sopisi yhtä hyvin poliittisten viittausten alalukuun, jollei sitä olisi käännöksissä poistettu. Kappaleessa 18 Anna lähtee Dianan kanssa Coppin sisarusten luo aikeinaan ostaa heiltä ”itkuraitakoristeinen vati”, jolla hän toivoo korvaavansa Josephine-tädiltä rikkomansa vadin.

Coppin sisarukset asuvat *Tory Roadilla*. Alkuteoksessa luvun nimi on *An Adventure on the Tory Road*. Tässä katkelmassa Anna ja Diana pohtivat, miksi tietä kutsutaan *Tory Roadiksi*.

AT: "After a wearisome drive the girls reached Spencervale and turned down the 'Tory' Road... a green, solitary highway where the strips of grass between the wheel tracks bore evidence to lack of travel. Along most of its extent it was lined with thick-set young spruces crowding down to the roadway - -

'Why is it called the Tory Road?' asked Anne.

'Mr Allan says it is on the principle of calling a place a grove because there are no trees in it,' said Diana, 'for nobody lives along the road except the Copp girls and old Martin Bovyet at the further end, who is a Liberal. The Tory government ran the road through when they were in power just to show they were doing something.'

Diana's father was a Liberal, for which reason she and Anne never discussed politics. Green Gables folk had always been Conservatives.

Finally the girls came to the old Copp homestead... (176-177)

Vuoden 1921 suomennoksessa luvun nimi on *Uusia seikkailuja* ja se on säilynyt myös uudistuksessa. Katkelma kuuluu näin:

AK: "Ajettuaan kauan ja rivakasti saapuivat tytöt viimein Spencervaleen ja poikkesivat Kuusikäytävälle – viheriä yksinäinen maantie, jossa pyöränraiteitten välillä kasvava rehevä nurmikko todisti, että täällä harvoin liikkuu ihmisiä. Melkein pitkin pituuttaan se oli tiheässä kasvavien nuorten kuusten reunustama – Vihdoin saavuttiin vanhaan Coppin taloon..." (190)

Uudistettu käännös on lähes identtinen, vain muutama sana on vaihtunut. Viittaus poliittiseen kahtiajakoisuuteen on siis poistettu jo luvun nimestä ja itse luvussa ei ole jälkeäkään tyttöjen pohdinnasta. *Tory Roadkin* on muuttunut *Kuusikäytäväksi*: kääntäjä on käyttänyt nimen keksinnässä avuksi maisemankuvailua. Alkuteoksen katkelmassa poliittista viittausta on käytetty Annan ja Dianan välisen suhteen kuvaamiseen: heidän perheensä edustavat eri kantoja ja vaikka he eivät koskaan keskustele politiikasta, Diana ajatuksissaan parjaa konservatiiveja, mutta Anna – niin tulisi luoda kuin onkin – ei halua sanoa mitään, ettei ajautuisi riitaan parhaan ystävänsä kanssa. Katkelmassa siis painottuu myös Annan tyttöjen ystävyydelle asettama painoarvo.

Klingbergistä ei ole apua, kun yritetään etsiä selitystä poistolle: mikään hänen ehdottamistaan kategorioista ei sovellu tähän tapaukseen (ks. luku 3.3), ja politiikkaa ei hänen tutkimusmateriaalissaan juuri tullut vastaan. Klingbergin aineistoon ei ilmeisesti kuulunut AoA, sillä vastausta etsittäessä ruotsinnos paljastuu jälleen suomentajan lähteeksi:

VVA: "Efter att ha åkt länge och väl kom flickorna omsider fram till Spencervale och tog av in i Granallén – en grön, enslig landväg, där den frodiga gräsväxten mellan hjulspåren vittnade om att folk sällan färdades här. Nästan utefter hela sin längd var den kantad av tätt växande unga granar— Äntligen kom de fram till den gamla Coppiska gården... (175)

Myös kieleen liittyviä poistoja käännöksistä löytyy. Kappaleessa 14 Marillan ottopoika Davy on käynyt syömässä vierasvaraksi tarkoitettua hilloketta ja kun Anna toruu häntä siitä, hän lohdutetaan sillä että taivaassa on ehkä hilloketta. Katkelma jatkuu alkuteoksessa näin:

AT: "Anne nipped a smile in the bud.

'Perhaps there will... if we want,' she said, 'but what makes you think so?'

'Why, it's in the catechism,' said Davy.

'Oh, no, there is nothing like *that* in the catechism, Davy.'

'But I'll tell you there is,' persisted Davy. 'It was in that question Marilla taught me last Sunday. "Why should we love God?" It says, "Because He makes preserves, and redeems us." Preserves is just a holy way of saying jam.'

'I must get a drink of water,' said Anne hastily. When she came back it cost her time and trouble to explain to Davy that a certain comma in the said catechism question made a great deal of difference in the meaning." (131-132)

Katkelma jatkuu vielä keskustelulla pyhäpäivistä ja katekismuksesta ja nämä ovat ennallaan myös käännöksessä. Kaikki alkutekstissä mainitut uskonnolliset elementit ovat tuttuja myös luterilaisessa uskossa. *Preserves* sanaan liittyvä homonymia sen sijaan on ratkaistu jättämällä katkelma pois:

AK: "Anna pidätti hymyilynsä.

'Onhan se mahdollista – jos on joku, joka erikoisesti sitä kaipaa', vastasi hän." (144)

Tästä käännös jatkaa samalla pyhäpäiväpohdiskelulla kuin alkutekstikin. Uudistus on vain joidenkin sanavalintojen kohdalla erilainen, mutta *preserves*-sanaan liittyvää pohdintaa, tai mitään sitä korvaavaa, siitäkään ei löydy.

Seuraava esimerkki voitaisiin laskea sekä historialliseksi että uskonnolliseksi viittaukseksi. Kohta on kappaleesta, jossa Anna kirjoittaa kirjettä entiselle opiskelutoverilleen ja kertoo siinä oppilaidensa ainekirjoituksista.

AT: "'Did you know that Thomas à Becket was canonized as a *snake*? Rose Bell says he was... also that William Tyndale *wrote* the New Testament. Claude White says a 'glacier' is a man who puts in window frames!'" (97)

Thomas Becket siis julistettiin pyhimykseksi ja William Tyndale käänsi uuden testamentin englanniksi. Viimeisen lauseen hauskuus puolestaan perustuu sanojen *glacier* ja *glass* (lasi) samankaltaisuuteen. Tässä kääntäjän mielessä on saattanut olla esimerkiksi juuri aiemmin mainittu kohdeyleisön intertekstuaalisen (ja historiallisen) taustatiedon niukkuus. Montgomeryn ajan englanninkielisessä maailmassa Thomas Becket ja William Tyndale olivat varmasti teini-ikäisille tytöille tutumpia kuin 1920-luvun, 1960-luvun tai edes 2000-luvun suomalaisille lukijoille, olivatpa he minkä ikäisiä tahansa. Toki tarjolla olisi ollut muitakin keinoja ratkaista ongelma, kuin koko kohdan poistaminen. Käännöksessä olisi esimerkiksi voitu hieman avata ja selittää merkityksiä lukijalle, sekä valita viimeisen lauseen *glacier* -sanalle jonkun sopivamman suomenkielisen vastineen. Kohdan olisi voinut kääntää vaikkapa tähän tapaan:

”Tiesitkö, että katolinen kirkko julisti Thomas Becketin *pyhäköksi*? Rose Bell sanoi niin... ja että William Tyndale ei kunnostautunutkaan Uuden Testamentin kääntäjänä vaan hän *kirjoitti* sen. Ja Claude Whiten mukaan ’lasiainen’ on ikkunanasentaja!”

Samaan tapaan on eliminoinnin kohteeksi joutunut Longfellow, otteella runostaan *The Builders*.

Tässä ensin alkutekstistä kohta, jossa Anna valmistautuu kuuluisan kirjailijattaren vierailuun:

AT: ”But I want to *feel* that it is in perfect order, even if she isn’t to see it,” Anne told Marilla. “You know, in her book, *Golden Keys*, she makes her two heroines Alice and Louisa take for their motto that verse of Longfellow’s,

‘In the elder days of Art,
Builders wrought with greatest care
Each minute and unseen part;
For the Gods see everywhere.’

and so they always kept their cellar stairs scrubbed and never forgot to sweep under the beds.” (158)

Seuraavassa sama kohta ensimmäisestä käännöksestä:

AK: ”- Mutta minä tahdon *tietää*, että kaikki on oikein siistiä ja kunnollista, vaikkei hän saisikaan sitä nähdä, sanoi Anna Marillalle. - Kirjassa ”Kulta-avaimet” hän kertoo sankarittarista Alicesta ja Louisasta, että he aina pesivät kellarinrappuset eivätkä koskaan unohtaneet lakaista vuoteitten aluksia...” (171)

Uudistettua käännöstä ei ole tarpeen tähän lainata, sillä se on lähes sama kuin alkuperäinen; molemmista siis puuttuu maininta Longfellow’sta sekä lainaus hänen runostaan. *The Builders* löytyy kokonaisuudessaan kokoelmasta *The Seaside and the Fireside* vuodelta 1850.

Suomennostietoja ei ainakaan Suomen kansallisbibliografia Fennicasta löydy, joten syy poistoon voi tässä tapauksessa olla se, että suomenkielistä käännöstä ei ole ollut saatavilla.

Ruotsinnoksestakin runo puuttuu. Riittävä syy poistoon ei kuitenkaan liene se, että runolainaus ei ehkä olisi montaa käännöksen kohdelukijaa kiinnostanut. Olihan Longfellow sikäläkin suomalaisittain kiinnostava hahmo, että hän opiskeli suomea, muiden skandinaavisten kielten ohella, ja lainasi *Hiawatha* -runoelmaansa runomitan *Kalevalasta* (Liukkonen).

Myös kuvitteellisia taiteilijoita on karsittu. Kirjan alkupäässä on kohta, jossa Anna kertoo Dianalle, että heidän suuresti ihailemansa kirjailija Charlotte E. Morgan on tulossa saarelle:

AT: "Pricilla is going to write a paper for our next Improvement meeting, and I expect it will be good, for her aunt is such a clever writer and no doubt it runs in the family. I shall never forget the thrill it gave me when I found out that Mrs Charlotte E. Morgan was Pricilla's aunt. It seemed so wonderful that I was a friend of the girl whose aunt wrote *Edgewood Days* and *The Rosebud Garden*.' 'Where does Mrs Morgan live?' 'In Toronto. And Pricilla says she is coming to the Island for a visit next summer, and if it is possible Pricilla is going to arrange to have us meet her. That seems almost too good to be true - but it's something pleasant to imagine after you go to bed.'" (47)

Tämä kappale puuttuu molemmista käännöksistä. Myöhemmin kirjassa rouva Morgan tulee vierailulle ja tuon vierailun kommelluksista on pari kokonaista lukuakin, joten tämä maininta hänen tulostaan ei ole irrallinen sivujuonne. Ruotsinnoksestakin katkelma puuttuu, joten se lienee syy poistoon suomennoksissa.

5.5 Muita huomioita käännöksistä

Odotetusti uudistus on modernisoinut suomen kieltä: kuten edellä mainittiin, muun muassa arkaaiset konjunktioiden käytöt on korvattu nykykielen vastineilla (kuten *kuin-kun*), selkeästi ruotsinnoksen kautta ruotsinkielestä periytyneet vierassanat ovat vaihtuneet suomenkielisiin (*reklami* (ruot. *reklam*)-*mainos*, *respekti* (ruots. *respekt*)-*kunnioitus*) ja jotkin kotoutetut nimet ovat palanneet takaisin alkukieliseen muotoon (*Rakel-Rachel*, *Martti-Martin*). Myös lauserakenteissa ja sanajärjestyksissä näkyy muutoksia. Käännöksistä olisi voinut tehdä pelkästään kielellisiin muutoksiin keskittyvän tutkimuksen, siksi runsaita ne ovat.

Henkilöiden puhetapa tarjoaisi myös kiinnostavan tarkastelun kohteen. Erityisesti ranskalaissyntyiset hahmot sekä Davy omaavat persoonallisen puheen. Ranskalaissyntyisillä alkuteos jäljittelee murteellista puhetta, jota on osittain pyritty tuomaan myös käännöksiin. Davy puolestaan puhuu pienen lapsen ja vilkkaan pojan hahmoon sopivasti korostetun puhekielisesti

(esim. *gooder* komparatiivina) ja käyttää slangi-ilmauksia (esim. *whopper-vale*), joista Annakin häntä nuhtelee. Puhekieltä on jossain määrin myös tuotu käännöksiin.

Arkielämän ilmiöiden kuvaamiseen olisi voinut omistaa oman luvun (tai jopa kokonaisen Pro gradu -työn). Montgomery on taitava arjen (erityisesti maaseudun arjen) kuvaaja ja deskriptiivisiä jaksoja on runsaasti. Erisnimien kääntäminen tarjoaisi myös mielenkiintoisen tutkimuskohteen.

6. LOPUKSI

Kaunokirjallisuutta (erityisesti niin sanottuja klassikkoja) on uudelleen käännetty maailmansivu. Tavoitteena on ollut luoda ajanmukaisempia, tarkempia tai oikeampia käännöksiä, luoda uutta, ehkä parempaakin, suhdetta alkutekstiin. Jos kääntäjä ottaa asiakseen tai saa kustantajalta toimeksiannokseen kääntää jokin jo käännetty teos uudelleen, on lupa olettaa, että muutokset voivat olla suuriakin alkuperäiseen käännökseen verrattuna. Sitä vastoin ”uudistettu ja/tai tarkistettu” käännös rinnastetaan helposti käännöksen uuteen painokseen (etenkin jos uudistajan nimeä ei ole mainittu, kuten tapausteoksessamme), jolta odotetaan pientä ”ehostusta”, vanhahtavan kielen nykyaikaistamista (jos alkuperäisen käännöksen ilmestymisestä on jo aikaa), mahdollisten pienten lapsusten korjaamista.

Koskinen laskee uudelleen käännösten kulta-aikojen ilmestyvän puolen vuosisadan välein: edellinen oli 1950-luvun paikkeilla ja nyt parhaillaan on meneillään seuraava (Koskinen, 2007). Tämä tutkimus ei ole ottanut kantaa uudelleen käännösten sykliin yleisellä tasolla muuten kuin toteamalla tietynlaisen vanhenevien ikäluokkien nostalgiankaipuun, joka näyttää sopivan tämän tutkimuksen tapaukseen. Montgomeryn teosten pääasiallisena lukijakuntanahan on aina pidetty nuoria tyttöjä ja käännösversioiden tekoaikaan näin on varmasti ollutkin. Tänä päivänä nuorten lukulistoilla ovat kärkisijoilla kuitenkin fantasia-painotteiset teokset (mm. Eoin Colferin *Artemis Fowl* -kirjat, J.K. Rowlingin *Harry Potter* -sarja, Lewisin *Narnia*, Tolkienin *Sormus-trilogia*) (Kirjakauppaliitto). Tärkein ryhmä Montgomeryn nykypäivän lukijoista näyttäisi kuitenkin olevan 1960-luvun nuoret tytöt, jotka palaavat nostalgisiin tyttökirjan maisemiin yhä uudelleen. Eräänä todisteena tästä mainitaan Suvi Aholan ja Satu Koskimiehen toimittama *Uuden kuun ja Vihervaaran tytöt*.

Uudelleen käännökset ovat ehkä tämän buumin ansiosta herättäneet kiinnostusta myös käännöstieteessä, mutta käännösten uudistaminen ja tarkistaminen on toistaiseksi ollut melko tutkimaton ilmiö. Selvää on, että tarkistetun painoksen julkaiseminen on halvempaa ja siten

riskittävämpi vaihtoehto kuin kokonaan uuden käännöksen tuominen markkinoille. Laadun tarkkailusta on puhuttu myös käännöstieteen puolella ja ehkä nyt olisikin paikallaan kiinnittää huomiota esimerkiksi uudistettujen käännösten laatuun.

AoA:n ensimmäinen suomennos tehtiin vuonna 1921, jolloin Suomessa koetettiin itsenäisyyden ensivuosina tuoda hyvää suomenkielistä kirjallisuutta kansan ulottuville (motiivina on varmasti osittain ollut kansallisen itsetunnon kohottaminen). Koska omaa tuotantoa ei vielä ollut riittävästi, vajausta paikattiin suomentamalla muunmaalaista laatukirjallisuutta. Myös nuortenkirjallisuuden kääntämistä pidettiin tärkeänä. Varsinaista kääntäjien ammattikuntaa ei vielä ollut ja kääntäminen oli heikon arvostuksensa vuoksi lähinnä naisten työtä. AoA:n uudistettu ja tarkistettu suomennos tuli markkinoille tasan 40 vuotta myöhemmin, vuonna 1961, jolloin Suomeenkin saatiin aiemmasta poikkeavia lasten- ja nuortenkirjasankareita. Annan hahmo sopi hyvin naisten emansipaatioon ja muihin radikaaleihin fiktiivisiin naishahmoihin. Ammattikäntäjiä oli jo, mutta lasten- ja nuortenkirjoille tyypillisempää näytti olevan käännösten uudistaminen.

Tämän tutkimuksen lähtöoletus oli, että uudistus näkyisi lähinnä kielen modernisointina ja alkuperäisessä käännöksessä poistettujen kappaleiden palauttamisena. Selityksiä käännösratkaisuille odotettiin löytyvän 1920- ja 1960-luvun ajan hengestä ja vallitsevista kirjallisuushanteista. AoA:n alkuperäistä ja uudistettua käännöstä tarkastelemaan lähtevä tutkija hämmästyy kuitenkin heti ensisivusta lähtien. Uudistus näyttää alkuperäisen käännöksen rinnalla lähes uudelleenäännökseltä! Luvussa 3.2 esitetty hypoteesi lähes muuttumattomista kappaleista on osoittautunut virheelliseksi. Täysin muuttumattomia lauseita tai katkelmia ei juuri ole, kuitenkin monissa lauseissa muutokset ovat sanatasolla, joten vähintäänkin rakenteista ja tyylillisistä ratkaisuista tunnistaa alkuperäisen käännöksen hahmon taustalla. Erityisesti kohdat, joissa alkuperäisessä käännöksessä on päädytty erikoiseen ratkaisuun (esimerkiksi ruuista puhuttaessa, luku 5.3.1), on tapahtunut pieni lapsus tai suoranainen virhe, on uudistuksessa usein jätetty ennalleen. Myöskään poistettuja kappaleita ei uudistuksessa ole palautettu – päinvastoin – uudistettu käännös karsii tekstiä lisää (ks. luku 5.4). Ainoa todeksi osoittautuva hypoteesi on vanhahtavan kielen uudistaminen.

Verrattaessa kaikkia kolmea tekstiä (alkutekstiä, alkuperäistä käännöstä ja uudistettua käännöstä) keskenään eniten yhteneväisyyttä on kahdella eri käännösversiolla ja alkuteksti näyttää paikoin olevan hyvinkin kaukana molemmista. Mutta tokihan alkutekstin pitäisi jossakin näkyä – eihän se muuten ole alkuteksti.

Suvi Aholan ilmaistua epäilyksen (johon hän ei Koskimiehen kanssa ollut kuitenkaan *Uuden kuun ja Vihervaaran tytöt* -kirjaa kootessaan ehtinyt perehtymään) että Anna-kirjoja ei olisikaan käännetty englannin kielestä vaan ruotsista aloin verrata ruotsinnosta käännöksiin ja asia näytti varsin selvältä. Tässä tutkimuksessa olen tarttunut ruotsinnokseen, kun mikään muu ei ole selittänyt erikoista käännösratkaisua, ja ne todellakin näyttävät olevan kaikki Karin Lidforss Jensenin käännöksestä peräisin. Ruotsin kieli on todennäköisesti ollut laajemmin osattu kieli Suomessa kuin Englanti 1920-luvulla, mikä saattaa selittää tätä tänä päivänä oudolta kuulostavaa ratkaisua.

Runsas poistamiset, radikaalit modifioinnit, kotouttamiset sekä suoranaiset käännösvirheet osoittautuvat siis pääosin ruotsinnoksesta peräisin oleviksi. Ainoastaan uudistetussa käännöksessä kiihtyvä poistaminen on ilmiö, jota ei voida liittää ruotsinnokseen. Ruotsalainen maalaiskulttuuri on (ja on varmasti ollut ennenkin) pitkälti suomalaisen kaltainen, joten sinänsä ajan hengen ja käännösratkaisujen välille löydetty yhteydet eivät ole täysin mielivaltaisia. Se, miksi erikoiselta kuulostavia käännöksiä ei ole uudistuksessa korjattu, ei enää hämmästyttää, kun näyttää ilmeiseltä, että alkuperäinen AoA on ollut erittäin marginaalisessa – jopa olemattomassa – roolissa uudistusta tehtäessä.

Huomattavinta tässä eri versioiden suhteiden tarkastelussa on, että jos uudistetun käännöksen (1961) alkuteksti on alkuperäinen käännös (1921) ja alkuperäisen käännöksen alkuteksti ruotsinnos (1910), varsinaisella lähdeoksella, eli Lucy Maud Montgomeryn vuonna 1909 julkaistulla AoA:lla, ei ole suoraa suhdetta suomennoksiin. Katsaus muuhun Anna-sarjaan paljastaa, että kaikista 1908-1919 julkaistuista Anna-kirjoista on tehty uudistettu suomennos 1960-luvulla. Tämän tutkimuksen puitteissa ei lähdetty kuitenkaan selvittämään, onko niiden alkutekstipolku samankaltainen, mutta koska uusien painosten julkaisu 1960-luvulla näyttää yhtenäiseltä projektilta, on syytä epäillä, että näin on.²¹

Näiden päätelmien pohjalta on perusteltua ehdottaa, että Anna-sarja käännettäisiin pikaisesti uudelleen, kun sen tämän hetkinen lukijakunta sitä vielä kaipaa, ja jotta saataisiin ensimmäinen täydellinen (merkityksessä ”ei vajavainen”) ja varsinaiseen alkuteokseen pohjaava suomennos vihdoinkin suomalaisten lukijoiden käsiin. Annakin kun on jo satavuotias.

²¹ Tosin alkuperäisten käännösten suomentaja ei kaikissa ole Vesala/Walldén. Tietysti päätös siitä, onko muiden kirjojen alkuperäisen käännöksen laatimisessa käytetty lähdeoksena ruotsinnosta vai englanninkielistä alkutekstiä, on voinut yhtä hyvin olla kustantajan eikä yksittäisten kääntäjien.

LÄHTEET

Aaltonen, Sirkku. 1996. *Acculturation of the Other - Irish Milieux in Finnish Drama Translation*. Joensuu: Joensuun yliopisto. Humanistinen tiedekunta.

Ahola, Suvi 2005. Henkilökohtainen sähköposti. 10.8.2005.

Ahola, Suvi ja Satu Koskimies (toim.). 2005. *Uuden kuun ja Vihervaaran tytöt*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Ahonen, Anna Leena. 2005. ”Miksi kirjailija hylkäsi Annan?”. Teoksessa Ahola, Suvi ja Satu Koskimies (toim.) *Uuden kuun ja Vihervaaran tytöt*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi. s. 50-54.

Barthes, Roland. 1968/1993. ”Tekijän kuolema”. Teoksessa Lea Rojola (toim.) *Tekijän kuolema, tekstin syntymä*. Lea Rojola ja Pirjo Thorel (suom.). Tampere: Vastapaino.

Brontë, Emily. 1994. *Wuthering Heights*. London: Penguin Books Limited.

Chesterman, Andrew. 2000. ”A Causal Model for Translation Studies”. Teoksessa Maeve Olohan (toim.) *Intercultural Faultlines*. Manchester: St. Jerome Publishing, 15-27.

Eagleton, Terry. 1983/1996. *Kirjallisuusteoria*. Mikko Lehtonen et al (suom). Tampere: Vastapaino. 2. painos.

Elo, Timo. 2007. ”Vänrikit ovat osa suomalaisuutta”. Hämeenlinnan viikkouutiset, 5.3.2007.

Eroa kirkosta. ”Kirkosta eroamisen historia 1923-2005”. Saatavilla: <http://www.eroakirkosta.fi/media/taustatietoa/erohistoria.txt>. Vierailtu 10.5.2007.

Finlex. ”Perusopetusasetus”. Saatavilla: <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1998/19980852>. Vierailtu 16.5.2007.

Gorham, Deborah. 1982. *The Victorian Girl and the Feminine Ideal*. Lontoo: Croom Helm Ltd.

Government of Prince Edward Island. ”PEI in the 20th Century”. Saatavilla: <http://www.gov.pe.ca/infopei/index.php3?number=19673&lang=E>. Vierailtu 17.10.2006.

Heikkilä-Halttunen, Päivi. 1999. ”Lasten- ja nuortenkirjallisuuden kehitys”. Teoksessa Pentti Lassila (toim.) *Suomen kirjallisuuden historia osa III*. Helsinki: Suomen Kirjallisuuden Seura, 133-147.

Kapari, Jaana. 2005. ”Kohtaamisia tuntemattoman kanssa.” Teoksessa Riikman, Kristiina (toim.) *Suom. huom. Kirjoituksia kääntämisestä*. Helsinki: WSOY, s. 29-40.

Kirjakauppaliitto. ”Mitä Suomi lukee?” Saatavilla: <http://www.kirjakauppaliitto.fi/?doc=126>. Vierailtu 17.5.2007.

Kirkon nelivuotiskertomus 1996-1999. Saatavilla: <http://www.evl.fi/kkh/ktk/kertomus96-99/nelivuotiskertomus-02.shtml>. Vierailtu 10.5.2007.

Klingberg, Göte. 1986. *Children's Fiction in the Hands of the Translators*. Studia psychologica et paedagogica. Series altera 82. Malmö: CWK Gleerup (Liber).

Korolainen, Tuula. (toim.) *Itsenäisyyden aika*. Yleisradion opetusohjelmat. 1978.

Koskinen, Kaisa. 2007. "Elämmekö uudelleensuomennosten kulta-aikaa?". *Kielikuvia* 1/07. s. 22-25. Saatavilla: [http://nykysuomenseura.org/images/stories/Kielikuvia/kielikuvia-1-07\[1\].pdf](http://nykysuomenseura.org/images/stories/Kielikuvia/kielikuvia-1-07[1].pdf). Vierailtu 11.5.2007.

Kouvalainen, Kauko. "Mannerheim ja Lapset". Saatavilla: http://www.mll.fi/liitto/historiaa/mannerheim_ja_lapset/. Vierailtu 17.10.2006.

Kovala, Urpo. 1999. "Käännöskirjallisuuden vanhat ja uudet tehtävät". Teoksessa Rojola, Lea (toim.) *Suomen kirjallisuuden historia osa II*. Helsinki: Suomen Kirjallisuuden Seura, 299-309.

Lahtinen, Tapio. 2007. "Kusari tulee takaisin. Taas." *Hämeen Sanomat*. 25.2.2007.

Leppihalme, Ritva. 1997. *Culture Bumps: An Empirical Approach to the Translation of Allusions*. Clevedon: Multilingual Matters.

Liukkonen, Petri. "Henry Wadsworth Longfellow (1807-1882)". Saatavilla: <http://www.kirjasto.sci.fi/long.htm>. Vierailtu 22.5.2007.

(LMM Institute) = L.M. Montgomery Institute. University of Prince Edward Island. Saatavilla: <http://www.ypei.ca/~lmmi/>. Vierailtu 10.1.2006.

Martin, Alice 2006. Henkilökohtainen sähköposti. 9.8.2006.

McDonald-Rissanen, Mary 2006. Haastattelu. 28.9.2006.

Montgomery, Lucy Maud. 1908/1998. *Anne of Green Gables*. New York: Bantam Books.

Montgomery, Lucy Maud. 1917/2005. *The Alpine Path – The Story of My Career*. Markham: Fitzhenry & Whiteside Limited.

Montgomery, Lucy Maud. 1909/1994. *Anne of Avonlea*. London: Puffin Books.

Montgomery, Lucy Maud. 1910/2003. *Vår vän Anne*. Karin Lidforss Jensen (ruots.). Stockholm: Rabén & Sjögren Bokförlag.

Montgomery, Lucy Maud. 1921. *Anna ystävämme*. Hilja Vesala (suom.). Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.

Montgomery, Lucy Maud. 1921/1961/2002. *Anna ystävämme*. Hilja Vesalan uudistettu ja tarkistettu suomennos. 17. painos. Uudistettu ja tarkistettu suomennos julkaistu ensimmäisen kerran 1961.

Morton, Desmond. 2001. *A Short History of Canada*. Toronto: McClelland & Stewart Ltd. 5. painos.

Mäkinen, Pirjo. 2001. "Ikinuori lähdeteksti, ikääntyvä kohdeteksti?" Teoksessa Riitta Oittinen ja Pirjo Mäkinen (toim.) *Alussa oli käännös*. Tampere: Tampere University Press, 407-425.

Oittinen, Riitta. 1997. *Liisa, Liisa ja Alice*. Tampere: Tampere University Press.

Opetushallitus. "Suomen nuorten lukutaitomenestystä selittäviä tekijöitä". Saatavilla: <http://www.oph.fi/pageLast.asp?path=1,436,24368,31622,31623,36242,36251>. Tiedote 3.12.2004.

Paloposki, Outi ja Kaisa Koskinen. Julkaisematon käsikirjoitus.

Riukulehto, Sulevi. 2001. "Nuorisokirjoissako politiikkaa?" Teoksessa Riukulehto, Halmesvirta, Pöntinen (toim.) *Politiikkaa lastenkirjoissa, 7-13*.

Rubio, Mary ja Elizabeth Waterston (toim.). 1985/2000. *The Selected Journals of L.M. Montgomery. Volume I: 1889-1910*. Don Mills: Oxford University Press.

Räihälä, Sirkku 2005. "Kuulin Annan, näin Avonlean". Teoksessa Ahola, Suvi ja Satu Koskimies (toim.) *Uuden kuun ja Vihervaaran tytöt*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi. s.38-43.

"Satire". Saatavilla: <http://en.wikipedia.org/wiki/Satire>. Vierailtu 7.5.2007.

Sevänen, Erkki. 1994. *Vapauden rajat: Kirjallisuuden tuotannon ja välityksen yhteiskunnallinen sääntely Suomessa vuosina 1918-1939*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Shelley, Mary. 1993. *Frankenstein or the Modern Prometheus*. Hertfordshire: Wordsworth Editions Limited.

Smith, Mark K. 2002. "Dr. Thomas John Barnardo: homes, schools and other works". Saatavilla: <http://www.infed.org/thinkers/barnardo.htm>. Vierailtu 17.10.2006.

Tampereen kaupunki. "Tampereen kaupunkiseudun aluekeskusohjelma". Saatavilla: <http://www.tampere.fi/tiedostot/58mNVzSA9/aluekeskusohjelma.pdf>. Vierailtu 16.5.2007.

Tilastokeskus. "Alueellinen keskittyminen historiaa ja tulevaisuutta – myös Suomessa". Saatavilla: http://www.stat.fi/tup/kuntapuntari/kuntap_3_2004_alue.html. Päivitetty 2.11.2004.

Tilastokeskus. "Vapaa-ajan merkitys lisääntynyt". Saatavilla: http://www.stat.fi/ajk/tiedotteet/v2005/tiedote_005_2005-01-26.html. Tiedote 26.1.2005.

Tilastokeskus. "Yhä useamman lapsen vanhemmat asuvat erillään." Saatavilla: http://www.stat.fi/ajk/tiedotteet/v2007/tiedote_012_2007-04-12.html. Tiedote 11.4.2007.

Tuhat vuotta – sata kirjaa. Saatavilla: <http://www.satakirjaa.fi>. Vierailtu 15.5.2007

YLE – Elävä arkisto, a. "Kekkonen kommentoi yöpakkasia". Tv-haastattelu vuodelta 1975. Saatavilla: <http://yle.fi/elavaarkisto/?s=s&g=1&ag=4&t=42&a=00746>. Katsottu 20.9.2006.

YLE – Elävä arkisto, b. "Tasa-arvo Suomessa". Artikkelikokoelma. Saatavilla: <http://yle.fi/elavaarkisto/?s=s&g=1&ag=5&t=114>. Luettu 20.9.2006.

ABSTRACT IN ENGLISH

Updating Anne? Examining the Original and the Revised Translations of *Anne of Avonlea* by Lucy Maud Montgomery

Taru Karonen

This thesis forms a part of a larger research on the concept of retranslation by Kaisa Koskinen and Outi Paloposki. My research is a case study of a book which has not been retranslated but “revised” and then published in reprints. The book in question is Lucy Maud Montgomery’s *Anne of Avonlea* which is the second book published in the widely popular Anne-series. This book was chosen instead of the first one, *Anne of Green Gables*, as the latter has already been analyzed from many different angles and because in *Anne of Avonlea* the main character is involved in the society in a larger scale, thus making it easier to find different viewpoints for the analysis.

I set forth to investigate what is the difference between a retranslation and a revised translation and, also, how has the revision affected the translation. The main hypothesis is that a revision is a polished-up version of the original translation, because if there were a need to do more fundamental alterations, surely the book would be retranslated. The research begins with the assumption that these minor revisions would mostly affect archaic vocabulary, syntax and style in general. Also, I assumed that the first translation would be more domesticating and the revision more foreignizing.

Anne of Avonlea was first published in 1909 and the first Finnish translation, *Anna ystävämme*, came out in 1921 (translated by Hilja Vesala and published by WSOY). It was reprinted five times until the revised translation was published in 1961. The revision was reprinted a couple of times over the years until in the beginning of the 21st century the whole series was published again with translations of two LMM books that had not been translated into Finnish before, *Anne of Windy Poplars* and *Anne of Ingleside*. While Anne has never been unpopular in Finland, it does seem that the success of the series peaks more or less every forty years. Thus, one of the objects of this thesis is to determine whether a completely new translation is in order, now that over forty years has passed from the publication of the revised translation.

As a text can be observed from various angles and all of them cannot be covered in one research, this thesis focuses mainly on the differences between the translations with respect to historical,

political and religious references. The examination of the translations was done mainly through thorough reading of the original, English *Anne of Avonlea*, the first translation and the revised translation, comparing them to one another and in relation to the time and place in which they were created. Thus, in chapter two, I will first look into the historical and social background of Prince Edward Island in the late 19th and early 20th centuries and Finland in the early 1920's as well as early 1960's. Then I will briefly look into the Finnish society in the beginning of the 21st century. The purpose of this chapter is to shed some light into the zeitgeist of the times and places of the source text and its translations with a special interest in the position of children as well as children's literature. The chapter will reveal that the concept of a child and child's position in a society has changed greatly over the years. It will also show that the attitudes towards children's and young adults' literature have varied. Both of these observations will partly explain the choices made in publishing and translating children's literature.

Chapter three discusses the difference between retranslating and revising a translation. It will start off with a definition of both concepts. Also domesticating and foreignizing will be introduced with respect to retranslating. Special attention will be given to the popularity of domestication in translating children's books. In this chapter, I will also introduce deletion in children book translations. Göte Klingberg uses terms such as "hidden abridgement" and "falsification" which clearly reveal his attitude towards such actions (Klingber 1986, 73). This research, too, will criticize deletion and point out that if it is not clearly stated in the book that it is a shortened translation, the reader has the right to assume that s/he is reading the work in its entirety.

In chapter four I move on to discuss the challenge of translating culture- and time-related references. I state that as translating is a form of intercultural communication special attention must be paid to elements that are clearly source culture-specific. I will paraphrase the ideas of Sirkku Aaltonen and Göte Klingberg. Sirkku Aaltonen has studied the translation of the Irish milieu in plays in the research titled *The Acculturation of the Other*. Klingberg, in turn, focuses on culturally-bound challenges in translating children's fiction. I introduce both scholars' ideas on translating culture-specific elements and divide them into subcategories: historical, political and religious. I will also define the concepts for the purposes of this research paper.

In chapter 4.4 I will take a closer look at Montgomery's fiction and the ways culture is portrayed in it. Montgomery's social commentary is shrewd, though most of time seemingly in the background. I divide these commentaries again into historical, political and religious references and bring out a

clearly visible dichotomy in each of the subchapters. The clearest historical dichotomy is the division between the French and the English, which, in Canadian literature, is not necessarily unusual. The political dichotomy is obviously between the Conservatives and the Liberals and the religious between the Methodists and the Presbyterians.

After introducing all these related fields, in chapter five, I will finally go into the case material. After a brief introduction of Anne I move on to the various culture-specific references and compare the translation solutions made in the first and in the revised translation. I will try to find reasons for the solutions from the social surroundings (introduced in chapter two) in which the translations were created. I will also handle the deletions in the same manner. Finally, in chapter 5.5 I will briefly introduce other noteworthy observations on the translations.

The comparison reveals that while the assumption was that the revision would be a slightly modernized version of the original translation, it is, in fact, very far from it. There is hardly any sentence left intact. While the hypothesis on the archaism was proven correct, it was not the most interesting or significant discovery. The text has undergone such dramatic changes that one is perplexed as to why it was not retranslated entirely. The parts that had been deleted in the first translation had not been reintroduced in the revision, on the contrary, the revision executed more deletions.

While an attempt was made to prove that the reasons behind certain translation solutions came from the spirit of the time they were created in, most of them can be accredited to the actual source text which surprisingly turned out to be the Swedish translation of *Anne of Avonlea* (translated in 1910 by Karin Lidforss Jensen). After Suvi Ahola expressed her doubt that the Swedish translation might be the actual source (Ahola 2005), I looked into the matter and found out that her concern was justified. Thus, it was revealed that also the deletions had first been made by Lidforss Jensen or the Swedish editor. However, it does seem that even during the revision the original *Anne of Avonlea* was used as a secondary source at best and that the added deletions were made by the person/s who did the revision (it remains unclear who was involved).

Finally, as it appears that the first Finnish translation was created using the Swedish translation as a source text and the revision using mainly the first Finnish translation, I propose that a completely new Finnish translation is made using the original *Anne of Avonlea* as a source text. This way the

Finnish fans of Anne would finally get to read a translation based entirely on the original. Anne is, after all, almost one hundred years old already.